Wilhelm Tauwinkl

Nici toate ale popii

Religie fără stres

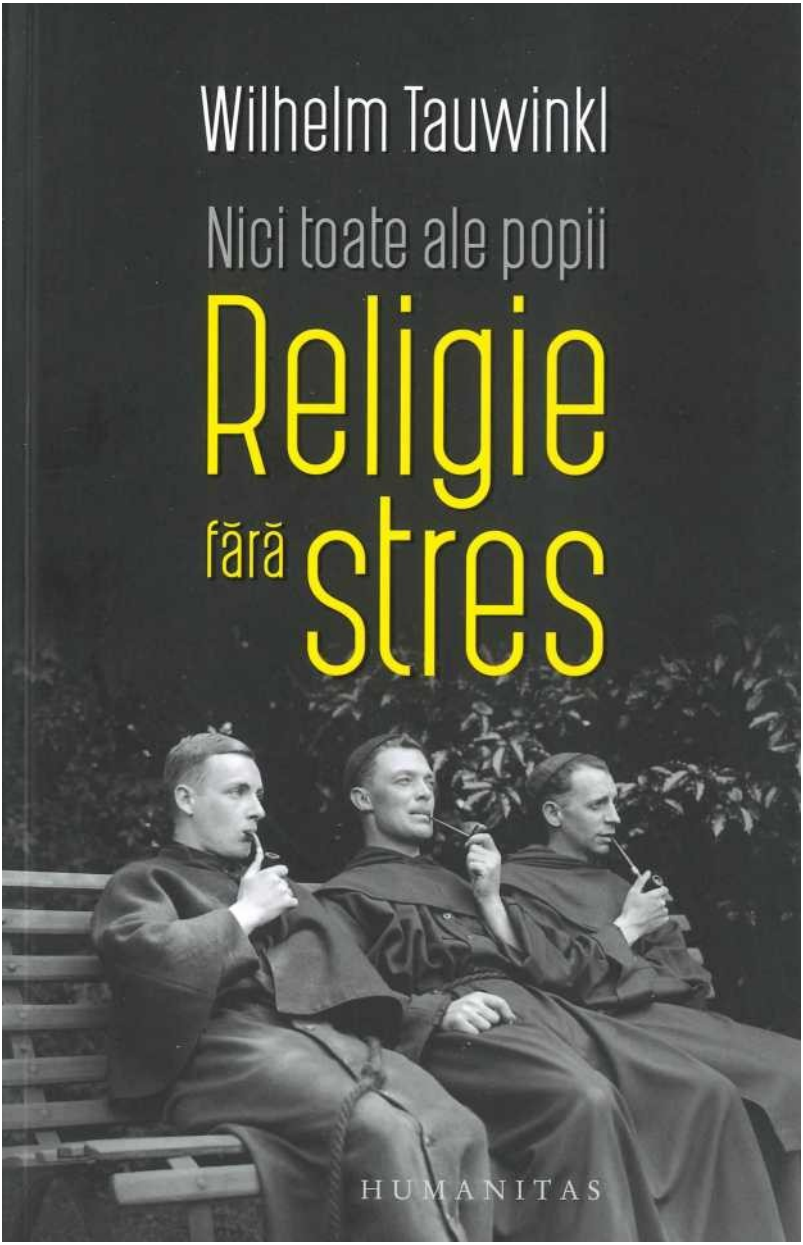

HUMANITAS

Dumnezeu poate fi mituit?

Cu prilejul unor evenimente religioase, publicul e întrebat uneori de reporteri pentru ce se roagă, iar de obicei răspunsurile sună cam aşa: „Pentru sănătate, pentru spor în casă, pentru ca băiatul nostru să-şi găsească un loc de muncă mai bun..

Dar ce sens are oare rugăciunea pentru un loc de muncă mai bun? Cel care rosteşte o astfel de rugăciune egoistă speră că, dacă a aprins o lumânare în cinstea lui, Dumnezeu îi va oferi lui ce şi-a dorit, şi nu altcuiva, care poate e mai bine pregătit sau are mai mare nevoie. A face acest lucru echivalează cu încercarea de mituire a lui Dumnezeu, ca şi cum El, o Fiinţă desăvârşită, ar putea fi manipulat sau corupt, luând partea cuiva în detrimentul altora.

Atunci de ce să te mai rogi? Din punct de vedere creştin, rugăciunea e în primul rând un mod – printre altele – de a păstra o relaţie personală cu Dumnezeu şi doar în al

doilea rând un mod de a-i cere ceva lui Dumnezeu.

WILHELM TAUWINKL

Nici toate ale popii

Wilhelm Tauwinkl s-a născut în 1969 la Bucureşti, unde a urmat studii de teologie, asistenţă socială şi filologie clasică, continuate apoi cu doctoratul în teologie dogmatică la Lugano (Elveţia), susţinut în 2004. A lucrat ca redactor, asistent social, asistent pastoral şi cercetător ştiinţific, iar din 2012 este conferenţiar universitar la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Teologie Romano-

Catolică. Din 2016 este co-editor, împreună cu Michael Fieger (Chur, Elveţia), al revistei *Vulgata in Dialogue. A Biblica! On-line Review,* iar din 2019, director adjunct al Institutului Vulgata, Chur (Elveţia). împreună cu Adrian Muraru (Iaşi), a început publicarea ediţiei româneşti din *Biblia Sacra Vulgata,* cu traducere şi comentarii. A publicat, de asemenea, numeroase lucrări de specialitate din domeniul teologiei şi al filologiei biblice, apărute în cărţi şi reviste româneşti şi internaţionale, precum şi

15 traduceri ale unor volume de teologie, filozofie şi istorie.

Wilhelm Tauwinkl

Nici toate ale popii

Religie fără stres

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măinrean
DTP: Emilia Ionescu, Veronica Dinu

Tipărit: Tipo Moldova – Suceava

© HUMANITAS, 2019

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Tauwinkl, Wilhelm
Nici vorbă ale pupii religie fără sfeș / Wilhelm Tauwinkl. –
București: Humanitas, 2019
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-6162-9

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 00, fax 021/408 83 50
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzare@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0219 719

CUPRINS

I. INTRODUCERE

i. Despre titlul acestei cărţi..... 9
2.0 întâmplare despre subtitlu 10
3..... Ce e „important" în religie?
..... 11
4..... La ce foloseşte religia?
..... 14
5..... Intenţia acestei cărţi
..... 15

II. BIBLIA

1..... Ce nu este Biblia
..... 17
a)..... Biblia nu e un tratat de ştiinţele naturii
..... 17
b)..... Biblia nu e o carte de istorie
..... 21
c) Biblia nu e o carte care pre2ice viitorul
în viaţa de 2i cu 2i, în lumea noastră..... 25
2..... Atunci ce «re Biblia?
..... 27
a)..... Cum şi când a apărut Biblia?
..... 28
b)..... Despre ce e vorba în Biblie?
..... 32
c)..... Cum a ajuns textul Bibliei până la noi

..... 38
d) De ce sunt mai multe variante ale Bibliei?
Care e cea adevărată?..... 41
3..... Ce este Biblia pentru fiecare dintre noi?
..... 50
a)..... O hrană spirituală, duhovnicească
..... 51
b)..... „Sufletul teologiei"
..... 52

c)..... Obiect de cercetări ştiinţifice..... 52
d)..... Un loc cultural 53
4. Pentru cei care vor să afle mai multe..... 54

III. CREZUL

1..... Diferite texte ale Crezului 56
2..... Poate fi schimbat Crezul? 64

3..... Cine spune ca noi e de-al nostru..... 68
4..... Una vorbim, başca ne-nţelegem..... 74
5..... Până la urnă, ce înţeles are Crezul?..... 79
a)..... Dumnezeu Creator 79
b)..... Sfânta Treme 82
c)..... Întruparea lui Isus Cristos..... 93
d)..... Învierea 98
6..... La ce foloseşte să ai un crez?.....102
7. rebuie luat în serios tot

ce se spune despre credinţă?.....104
8..... Credinţă şi datină 105

IV. BISERICA ŞI CULTUL EI

i. Biserica.....109
a)..... De ce există mai multe Biserici?..... no
b) Ce diferenţe sunt între feluritele confesiuni creştine?..... iii
c)..... Istoria diversităţii creştine..... 117
d) Ecumenismul: erezia secolului sau o atitudine profund creştină?..... 125

e) Cum o dai, nu e bine:
enoriaşi pasivi sau emancipaţi?.....130
f)..... Biserica şi statul 135
g)..... Biserica şi naţionalismul 138

2. Cultul..... 141
a)..... Cele şapte taine sau sacramente 143
b)..... Cât costă o slujbă? 156
c) De ce sunt diferenţe între modurile de a ţine slujbele?.....157
d) Ce calendar e cel adevărat: pe stil vechi sau pe stil nou?.....160

V. ETICA

1..... Peste tot, numai păcate 167
2..... Decalogul 171
a)..... Idolatria 173
b)..... Sfinţenia numelui lui Dumne2eu 174
c)..... Ziua de odihnă 175
d)..... Respectul faţă de părinţi 176

e)..... Uciderea
..... 176
f)..... Sexul
..... 177
g)..... Furtul
.....179
h)..... Mărturia mincinoasă
.....180
i)..... Invidia
..... 181
3..... Care sunt cele mai mari păcate?
..... 181
a)..... Corupţia
..... 182
b)..... Religia ca afacere
..... 183
c)..... Orgoliul şi interesul personal
..... 184
4..... Porunca nouă a iubirii
..... 186
a)..... O poruncă nouă şi totuşi veche
.....187
b)..... Cum i se poate porunci cuiva să iubească?
.....188
c)..... Eros şi agape
..... 189
d)..... Ce a fost mai întâi: oul sau găina?
..... 191

VI. RUGĂCIUNEA

1..... Câteva anecdote despre rugăciune
..... 193
2..... Dumne2eu poate fi mituit?
..... 195
3..... Ce să ceri în rugăciune?
..... 195
4..... Există vreo reţetă pentru rugăciunea perfectă?
..... 198
5..... Diferite forme de rugăciune

.....203

VII. ÎNCHEIERE

1..... Câteva reflecţii finale 209

2..... Mai multe informaţii 213

a) Lucrări generale despre învăţătura creştină şi despre religie în general, publicate de diferite Biserici şi scrise de teologi de diferite confesiuni..... 213

b)..... Biblia şi introduceri referitoare la aceasta 214

c) Teologia Părinţilor Bisericii din primele veacuri ale creştinismului.....214

d)..... Alte subiecte şi teme mai restrânse 215

I. INTRODUCERE

1. Despre titlul acestei cărți

Pe un ger năprasnic, într-o cârciumă, un om bea o bere rece. Un prieten dă peste el și-l întreabă:

— Pe vremea asta ți-ai găsit să bei bere de la gheață? Mai bine cereai un ceai fierbinte.

— Ceai fierbinte se bea vara, pe caniculă: așa am citit într-o revistă de sănătate. înseamnă că iarna, pe ger, trebuie invers: bere rece! Cui pe cui se scoate!

— Deci vara bei ceai fierbinte...

— Ei, *nici toate ale popii! Nu* te iei chiar după tot ce scrie prin reviste!

în cazul sfaturilor religioase, „profesioniștii" în domeniu (preoți, teologi, profesori de religie, bloggeri), procedează uneori ca în anecdota de mai sus: invocă un principiu de bază („vara e sănătos să bei ceai fierbinte"), din care se deduc concluzii, acestea se întorc apoi pe dos și ce rezultă nu mai are aproape nici o legătură cu principiul de la care s-a pornit; ideea de bază își pierde sensul.

Cine e năucit de astfel de răstălmăciri ar putea să recurgă la sfatul personajului din anecdotă, care relativizează în mod sănătos alambicata încrâncenare a specialiștilor: *nici toate ale popii!* în acest fel se poate scăpa de neliniștea înfricoșată pe care pare s-o trezească religia în variantele ei superstiționse. Dar ce stres poate provoca religia? De multe feluri, iar întâmplarea următoare e doar un exemplu.

2. O întâmplare despre subtitlu

În anii 1990 am asistat, în curtea unei parohii, la o scenă care mi-a dat de gândit. După încheierea

slujbei de duminică, enoriaşii mai zăboveau schimbând câteva cuvinte cu bătrânul preot care îşi făcuse studiile de teologie înainte de război, ba „absolvise" şi puşcăria comunistă pentru credinţa lui. O doamnă, vizibil îngrijorată, l-a abordat cu o problemă ce i se părea extrem de dificilă. Soţul ei era grav bolnav, iar medicii nu-i mai dădeau speranţe de viaţă. De aceea, ea apelase la un alt preot care îi dăduse un fel de reţetă duhovnicească pe care însă nu putea s-o respecte întocmai. Arătându-i o foaie de hârtie bătrânului preot, îi spunea că o parte, să zicem, din reţetă putea fi urmată: trebuia să citească zilnic toţi cei 150 de psalmi din Biblie. Mai dificilă era cerinţa de a plăti 30 de slujbe pentru vindecarea soţului, ceea ce îi depăşea cu mult resursele financiare. Cum nu avea să îndeplinească întocmai sfatul duhovnicesc, nu-i rămânea decât să asiste neputincioasă la agonia soţului ei? „Reţeta" mai cuprindea şi alte prescrieri, mai mult sau mai puţin posibile.

Bătrânul preot a privit lung, câteva momente, „reţeta duhovnicească" eliberată de confratele său, apoi a rupt-o. Doamna a izbucnit în plâns. Parcă i se luase o piatră de pe inimă. Părintele a asigurat-o apoi că se va ruga pentru soţul ei, a povăţuit-o să facă şi ea la fel şi să lase deoparte reţetele şi prescripţiile duhovniceşti, adăugând că Dumnezeu va face ce e cel mai bine pentru soţul ei şi pentru cei apropiaţi.

Din fericire, există numeroşi slujitori ai Domnului care, asemeni bătrânului preot, se gândesc la binele enoriaşilor. Dar, din păcate, există şi unii

iresponsabili, ca cel care scrisese „reţeta”. Aceştia din urmă ar putea fi socotiţi profitori religioşi care se ocupă de acest domeniu în interes propriu, căutând

INTRODUCERE II

să obţină cât mai multe avantaje pe seama disperării, a naivităţii sau a lipsei de educatie religioasă a credincios ilor.

Una dintre intenţiile acestui volum este de a veni în ajutorul celor interesaţi de religie, dar care vor să evite sfaturile profitorilor în domeniu dornici să le

mai iasă un câştig.

Nu numai preoţii pot abuza însă de religie, ci şi mirenii.

De exemplu, prin anii 1990, mulţi oameni au descoperit că sunt credincioşi şi frecventau regulat bisericile când au aflat că prin intermediul acestora se distribuie haine, alimente şi alte bunuri venite din Occident. Odată „închis

robinetul”,
a scăzut dramatic s i
fervoarea cres tinilor.

> >

Ca să nu-şi rateze menirea, religia trebuie să nu urmărească câştiguri financiare.

Cum putem şti dacă un preot dă sfaturi bune sau încearcă
doar să-s i sporească veniturile? De unde s tie un fotbalist dacă antrenorul îi dă un anumit sfat ca să joace

mai bine sau,
dimpotrivă, ca să-l
încurce, fiindcă meciul
trebuie pierdut,
aşa cum s-a aranjat în
culise? La fel cum un
jucător de fotbal
cu experienţă poate
bănui intenţiile ascunse
din spatele unei
indicaţii bizare a
antrenorului, si un
crestin care-si cunoaste
bine propria religie
poate descoperi şi evita

la timp astfel de intentii ascunse.

>

3. Ce e „important” în religie?

Cineva care-şi cunoaşte bine propria religie va şti să separe lucrurile esenţiale – fără de care religia n-ar mai fi ceea ce este – de detaliile de care ne putem lipsi; dacă cineva

dă drept „păcat strigător la cer” nerespectarca unui detaliu nesemnificativ, avem motive să bănuim că ceva nu e în regulă. Această

deosebire nu este întotdeauna lesne de observat, aşa cum reiese din întâmplarea de mai jos.

La un simpozion care marca 500 de ani de la Reforma protestantă, un vorbitor a prezentat asemănări între ideile lui Martin Luther şi ceea ce el numea „teologia ortodoxă”. Erau de pildă fragmente din predicile reformatorului referitoare la Sfânta Treime sau întrupare, puse în paralel cu texte ale Părinţilor Bisericii[1] care abordau şi ei aceleaşi teme. Domnul respectiv ajungea la concluzia că prezenţa acestor teme atât la Luther, cât şi la teologii răsăriteni arăta o afinitate: dacă Luther ar fi cunoscut teologia răsăriteană, atât de apropiată concepţiilor lui, ar fi folosit-o mai mult.

Cineva din sală a remarcat însă că temele

1 Este vorba de marii teologi din primele veacuri ale Bisericii, care au pus bazele teologiei creştine.

respective sunt comune tuturor confesiunilor creştine. Dacă apar la Luther şi la Părinţi nu înseamnă neapărat că există afinităţi deosebite între teologia evanghelică şi cea ortodoxă. Asemănarea, în privinţa acestor teme, există în toate confesiunile. Pe de altă parte, Luther a criticat la Biserica catolică lucruri care sunt exact la fel şi în Biserica ortodoxă, aşa că e greu de crezut că reformatorul ar fi apreciat mai mult teologia răsăriteană decât pe cea occidentală a timpului său. Conferenţiarul respectiv a fost nemulţumit de aceste comentarii, răspunzând că sunt „mari deosebiri" între teologia ortodoxă şi cea catolică. Ca exemplu a dat împărtăşania cu pâine şi vin, aşa cum se practică în Biserica ortodoxă şi în cea evanghelică luterană, în timp ce, în Biserica romano-catolică, împărtăşania se primeşte doar cu pâine.[1] Interlocutorul său a exclamat

INTRODUCERE J

„Dar asta nu e aşa important!", iar vorbitorul a răspuns atunci cu o întrebare

1 în vremea lui Luther, în Biserica romano-catolică preotul se împărtăşea cu pâine şi vin, iar credincioşii, doar cu pâine (azimă). în zilele noastre se recomandă împărtăşania atât cu pâine, cât şi cu

mai mult filozofică:
„Atunci ce e important?”

Despre legătura, dar şi deosebirile dintre teologie şi cult se va vorbi în capitole special dedicate acestor teme. Deocamdată aş observa că diferenţele dintre uzanţele liturgice, cum ar fi cea amintită mai sus, n-ar trebui să fie atât de importante încât să împiedice buna înţelegere dintre creştini.[1]

Pentru a descoperi însă ce e important, pentru a ajunge să deosebes ti între lucrurile esentiale s i detaliile nesemnificative trebuie să-ţi aprofundezi propria religie, iar pentru aprofundarea religiei creştine cel mai bine e să ne întoarcem la sursă.

Sursa, în cazul nostru, este Isus Cristos, întemeietorul cres-tinismului, ale cărui

fapte şi spuse sunt relatate în Evanghelii. Chiar dacă uneori se întâlneşte părerea că Biblia e complicată s i nu poate fi înţeleasă de simplii credincios i, care au nevoie de îndrumare în acest sens, esential este să deschidem Evangheliile şi să le citim chiar noi. Acestea sunt scrise într-un limbaj accesibil oricui. De altfel, Isus Cristos însuşi s-a adresat

oamenilor în cuvinte simple, care să fie pricepute nu numai de specialiştii religiei, ci de oricine, chiar de oameni care n-au fost preocupaţi de credinţă până în momentul respectiv. Celelalte scrieri ale Noului Testament sunt, de asemenea, inspirate de Dumnezeu, dar ele decurg tot din învăţătura dată de Isus Cristos, aducând

explicaţii suplimentare şi răspunsuri la întrebări ale primilor creştini.

Alte scrieri cres tine din aceeas i perioadă, dar care n-au fost incluse în Biblie, nu au aceeasi valoare, iar cu cât ne

vin a credincioşilor, dar se acceptă şi cea numai cu pâine, din motive practice.

i. Vezi, mai jos, capitolul III, „Crezul”, pp. 55 şi urm., şi capitolul IV, „Biserica şi cultul ei”, pp. 108 şi urm.,

unde se vorbeşte mai amănunţit şi despre diferenţe de cult în cadrul unei aceleiaşi Biserici (v. pp. 157-160).

îndepărtăm mai mult de sursă – care este Evanghelia cu atât mesajul iniţial scade în importanţă sau chiar începe să se dilueze. Afirmaţii legate de credinţă şi de morală întâlnim nu numai în Biblie, ci şi în normele bisericeşti, în scrierile marilor teologi, în manualele de religie, în predica auzită în biserica din sat şi pe bloguri creştine. Toate acestea însă nu sunt pe acelaşi plan[1], iar dacă există nepotriviri între ele, răspunsul corect poate fi găsit simplu, mergând la sursă.

4. La ce foloseşte religia?

Ajungând aici, s-ar putea pune întrebarea: „Bine, bine, dar la ce bun toate acestea? în definitiv, la ce foloseşte religia?" Ceva mai sus am spus deja că religia îşi ratează menirea dacă urmăreşte scopuri pecuniare sau avantaje materiale. Dar care este menirea religiei? Acest volum se concentrează asupra religiei creştine, iar din punctul de vedere al

1 În capitolul III, „Crezul", se va vorbi mai pe larg despre ierarhia diferitelor afirmaţii despre credinţă; v. pp. 104-105.

creştinismului[1], religia este un vehicul ce-l poartă pe credincios la *viaţa veşnică*.

Viaţa veşnică poate fi însă înţeleasă în mai multe feluri, iar printre creştini există mai multe păreri, dintre care două variante pot deveni extreme. Cea tradiţională vorbeşte de sfârşitul lumii, când toţi oamenii vor învia – lucru ce poate fi înţeles şi el în mai multe feluri –, Cristos se va întoarce ca judecător, iar cei buni vor primi o răsplată veşnică, în timp ce oamenii răi, o pedeapsă veşnică.

O altă concepţie consideră că viaţa veşnică sau împărăţia cerurilor începe deja în viaţa noastră de acum şi constă în punerea în practică a ideilor lui Isus Cristos, astfel încât în convieţuirea dintre oameni să se simtă cumva prezenţa lui Dumnezeu.

Cele două concepţii, în principiu, nu se exclud, fiindcă chiar Isus Cristos a arătat, în mai multe rânduri, că împărăţia cerurilor începe încă de pe acum. Dar există creştini care înţeleg viaţa veşnică doar într-unul dintre aceste moduri, excluzându-l pe celălalt; în acest caz, e vorba de o părere personală a respectivilor şi nu de învăţătura Bisericii din care fac parte.

Dar indiferent de concepţia despre viaţa veşnică, ceea ce este legat de orientarea spre veşnicie este important sau chiar esenţial în religie, iar celelalte lucruri, care au mai puţin de a face sau chiar deloc cu această perspectivă, sunt, până la urmă, detalii de care ne putem lipsi sau de care, uneori, chiar trebuie să ne lipsim dacă ele deturnează religia de la scopul

1 Nu numai al creştinismului, dar cartea de faţă se concen

ei.

Cartea se adresează, în primul rând, creştinilor care vor să-şi ia în serios propria religie, dar nu se împacă nici cu bigotismul, nici cu habotnicia. Ar putea fi utilă şi celor care se întreabă dacă religia ar trebui să aibă un loc în viaţa lor, dar sunt descurajaţi de purtarea incoerentă a multor creştini, mireni sau preoţi. De asemenea, poate fi o provocare pentru acei ierarhi şi preoţi care ar vrea să încerce schimbarea sistemului înainte să se golească bisericile.

Referitor la criticile care apar uneori la adresa unor creştini sau chiar preoţi care interpretează creştinismul îndepăr- tându-se de sursă, trebuie să spun că mă includ şi pe mine printre ei. Şi eu încerc să scap de unele interpretări eronate, iar a scrie despre ele mă ajută în acest sens.

Notă despre pasajele biblice. Dacă nu se specifică altfel, acestea sunt preluate din traducerea realizată de Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu, parţial publicată în *Lecţio- nar* I, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 1998.

Chiar şi cineva care nu frecventează biserica ar putea fi de acord că Biblia este cartea sfântă a creştinilor. Dar în ce fel este o carte sfântă? Aici, părerile sunt împărţite. Unii o privesc ca şi cum ar fi căzut direct din cer. Alţii, dimpotrivă, o consideră rodul superstiţiilor unor nomazi primitivi. Sunt şi alţii care ne asigură că din Biblie aflăm despre întâlnirile oamenilor preistorici cu extraterestrii. Alţi interpreţi ai Scripturii ştiu sigur că această carte cuprinde profeţii despre conspiraţii mondiale din

zilele noastre.

Cine are dreptate? Răspunsul poate fi găsit dacă mai întâi facem ordine printre părerile eronate şi cele fanteziste. Aici nu se poate spune totul despre Biblie, dar o serie de aspecte care ridică multe întrebări creştinilor de azi pot fi urmărite dând câteva exemple.

i. Ce *nu* este Biblia

a) Biblia nu e un tratat de ştiinţele naturii

Ideea ar trebui să fie de la sine înţeleasă, dar lucrurile nu stau întotdeauna aşa: deseori se pot întâlni păreri critice la adresa Bibliei referitoare la primele pagini ale acesteia, unde se vorbeşte de crearea lumii şi a omului; ele ar fi prezentate într-un mod infantil şi ar trebui respinse de la bun început, prin urmare şi toată Biblia odată cu ele. Şi părerea cu totul opusă este răspândită: dacă acolo scrie că Dumnezeu a creat lumea în şase zile, atunci un bun creştin trebuie să ia această informaţie *motă mot*. Faptul că, de exemplu, soarele şi luna, care determină zilele şi nopţile, au fost create abia în ziua a patra ar putea să ne facă să ne întrebăm de ce se mai vorbea de primele trei zile în lipsa lor. Unii ar spune că e doar o ispită sau că poate nu ne-am străduit destul ca să pricepem sensurile ascunse ale acestui text. Sau cine ştie? Poate că doar marii teologi şi sfinţii pot înţelege aceste lucruri, în timp ce „sărmanii păcătoşi" – creştinii de rând — trebuie să nu-şi mai pună atâtea întrebări, fiindcă oricum nu

pot pricepe.

Primele pagini ale Bibliei nu sunt singurele care vorbesc despre originea şi structura lumii în care trăim. în Psalmi, la unii Profeţi, dar şi în alte părţi ale Scripturii găsim diferite referiri la felul în care-şi imaginau evreii din Antichitate cosmosul, şi anume alcătuit din trei părţi: sus era cerul solid („tăria"), ca un castron cu gura în jos şi albastru, fiindcă în el se oglindeau apele mărilor; la mijloc, pământul, care este plat, iar dedesubt, *şeolul,* lumea celor de jos, „iadul"; toate acestea plutesc într-un ocean cosmic, „adâncul". Această concepţie corespundea felului obişnuit în care priveau oamenii universul la vremea respectivă, întâlnit nu numai la evrei, ci şi la popoarele din jur. Dar Biblia nu vrea să le spună credincioşilor cum trebuie să-şi închipuie lumea, ci, în mesajul pe care-l transmite, face aluzie, pentru a-şi ilustra ideile, la cosmologia cu care erau obişnuiţi cititorii de atunci.

Dacă ar fi fost scrisă în zilele noastre, Biblia ar fi făcut referire la modelul Big Bang, la galaxii şi la expansiunea universului, iar sistemul solar ar fi fost prezentat aşa cum este predat la şcoală.

Dar paginile biblice despre originea lumii n-au fost concepute în zilele noastre, ci cu circa trei mii de ani în urmă, când în Orientul Mijlociu circula mitul babilonian al creării lumii, *Enuma Eliş*. Acesta are multe asemănări cu prima pagină din cartea Genezei: de exemplu, haosul primordial, legătura dintre numirea lucrurilor create şi venirea acestora la existenţă, împărţirea apelor, împărţirea naraţiunii în şapte elemente (tăbliţe, respectiv zile ale creaţiei), crearea omului în textul din tăbliţa a şasea *{Enuma Eliş),* respectiv în ziua a şasea (Biblie). Există, desigur, şi diferenţe, dintre care cea mai importantă este că mitul babilonian e politeist, vorbind mai întâi despre două entităţi primordiale care au dat naştere mai multor zei, dintre care unul creează lumea şi omul, în timp ce în naraţiunea biblică nu apar mai mulţi zei, ci numai Domnul Dumnezeu.

Asemănările şi diferenţele dintre cele două naraţiuni s-ar putea explica prin preluarea de către evrei a acestui mit şi adaptarea lui la propria religie, eventual chiar cu intenţie polemică: modul în care era istorisit de către evrei dorea să combată politeismul popoarelor din jur, arătând că singurul Creator este Yahweh, adică Domnul Dumnezeu în care cred evreii. Potrivit altei explicaţii, naraţiunea biblică a Creaţiei este o variantă a aceluiaşi mit, având poate un trunchi comun cu cea babiloniană.

Întrebarea dacă naraţiunea biblică a originii lumii este corectă din punct de vedere ştiinţific n-are deci nici un sens. E vorba de un *poem* al creaţiei, nu de o teorie ştiinţifică, iar într-o scriere poetică trebuie

căutat mesajul pe care-l transmite aceasta şi nu precizia detaliilor, care nici măcar nu trebuie să corespundă realităţii obiective. Aici, mesajul este că lumea a avut un început (deci nu există dintotdeauna), iar la originea ei se află voinţa unei Fiinţe „transcendente", care se află „dincolo" de universul accesibil oamenilor. Descrierea modului concret în care a apărut universul nu trebuie căutată într-un asemenea text; de asta se ocupă teoriile ştiinţifice.

De altfel, un poet din zilele noastre ar putea scrie un poem al creaţiei sau unul care ar face aluzie la apariţia vieţii pe pământ şi la evoluţia ei până la stadiul pe care-l cunoaştem astăzi. în acest caz, nimic nu l-ar împiedica să se refere la erele geologice sau la stadiile evoluţiei speciilor, vorbind, metaforic, de zilele săptămânii în locul miilor şi milioanelor de ani.

Ere geologice? Evoluţia speciilor? Atunci unde mai e loc aici pentru Dumnezeu? Biblia vorbeşte totuşi despre un Creator. Ce-i drept, poate că sunt oameni care-şi închipuie că Dumnezeu stă cu găleata deasupra norilor şi toarnă ploaia de acolo după chef. însă, în general, şi oamenii religioşi acceptă că apa circulă în natură, se evaporă din mări şi oceane, apoi aburii se condensează şi, în cele din urmă, coboară din nou sub formă de ploaie. Totuşi, chiar ştiind aceste lucruri, vor spune: „Ce bine că mai dă Dumnezeu o ploaie!" E adevărat că asemenea vorbe pot fi uneori semnul unei minţi duplicitare: am întâlnit mireni şi chiar preoţi care erau de părere că

la şcoală e valabilă teoria despre evoluţia speciilor, iar la biserică e valabil contrariul, deoarece Biblia spune că Dumnezeu l-a creat pe om cu propriile mâini. E ca şi cum un medic, care-i tratează pe alţii potrivit ultimelor descoperiri ştiinţifice, atunci când e chiar el bolnav, se duce la babă să-l descânte. Din fericire însă, există şi credincioşi coerenţi, care acceptă explicaţiile ştiinţifice ale fenomenelor naturii şi ale originii vieţii, dar cred şi în creaţia din partea lui Dumnezeu şi în intervenţia lui în lume.

Cum se pot ele împăca una cu alta? Poţi accepta explicaţiile ştiinţifice, spunând, în acelaşi timp, că Dumnezeu este cel care dă ploaia, în sensul că Dumnezeu este cauza primordială a tuturor acestor lucruri, care apoi funcţionează după propriile legi. Nu vreau să spun însă că din Biblie ar reieşi vreo concepţie „deistă", aşadar, că Dumnezeu ar fi asemenea unui ceasornicar care a construit un orologiu, apoi îl întoarce şi-l lasă să meargă fără să mai intervină în nici un fel. Dimpotrivă, în Biblie avem numeroase relatări despre intervenţia directă a lui Dumnezeu în istorie şi în viaţa oamenilor. Modul în care se istorisesc aceste intervenţii este însă prea izbitor ca să poată fi luat *ad litteram*: Dumnezeu este înfăţişat ca un om, uneori ca un războinic, alteori şi ca un iubit, are mâini, aude, vede, se enervează, se înduioşează... Pe de altă parte, profeţii i-au luat în derâdere pe adepţii religiilor din jur, care-şi reprezentau zeii cu astfel de însuşiri omeneşti, şi au arătat că unicul şi adevăratul Dumnezeu e deasupra tuturor acestor lucruri.

De aceea, locurile în care se vorbeşte de

intervenţia divină într-un fel atât de grosolan nu pot fi înţelese decât în mod figurat. Intervenţia divină în lume e subtilă şi trebuie înţeleasă dincolo de fenomenele naturii şi de evoluţia vieţii, care altminteri funcţionează după propriile legi. S-ar putea spune că Dumnezeu, fiind atotputernic, reuşeşte să schimbe lucrurile în lume lăsând în acelaşi timp natura să-şi urmeze cursul obişnuit.

b) Biblia nu e o carte de istorie

La prima vedere, această idee pare ciudată. Dacă deschidem prima pagină a Bibliei, găsim istorisirea creării lumii şi a omului, iar pe ultimele pagini găsim Apocalipsa. Mai mult decât atât, unele cărţi biblice sunt numite, uneori, „cărţi istorice" (cele de la Iosua şi până la Estera). Cum să nu fie deci o carte de istorie? La prima vedere, tocmai asta şi este: istoria omenirii de la crearea ei şi până la sfârşitul lumii. Dar un istoric de meserie ar putea lesne contrazice această părere, din foarte multe puncte de vedere.

Nu numai unui istoric, ci oricui îi pot sări în ochi contradicţii referitoare la evenimente istorice sau nepotriviri între diferite variante ale unui eveniment, istorisite în diferite locuri ale Scripturii. Chiar în Evanghelii, care vorbesc de evenimente mult mai recente decât restul celor istorisite în Biblie, găsim neconcordanţe legate de viaţa lui Isus. De pildă, răstignirea a avut loc oare vineri înainte de Paştele evreiesc, aşa cum apare la Ioan, sau poate cu o zi mai târziu, aşa cum s-ar înţelege din celelalte Evanghelii? Acestea din urmă (Matei, Marcu şi Luca) arată că

Cina cea de Taină a avut loc în prima seară de Paşti, iar că Isus a murit pe cruce în ziua următoare.

Văzând aceste nepotriviri, unii creştini sunt tentaţi să găsească justificări, uneori cu argumente forţate. Dar mai cinstit ar fi altfel, şi anume să luăm ceva distanţă şi să vedem perspectiva mai largă: Biblia este Cuvântul lui Dumnezeu în limbaj omenesc, cu toate lipsurile şi limitele acestuia din urmă. Limbajul omenesc nu e deloc perfect, fiind plin de ambiguităţi. Apoi nici felul de a comunica în sine: când îşi povestesc lucruri, oamenii uită unele detalii, pe altele nu le spun fiindcă nu le-au observat deloc, exagerează anumite părţi care li s-au părut mai importante, iar pe altele le omit cu bună ştiinţă, poate fiindcă nu le place să vorbească despre tema respectivă. Asta nu se întâmplă însă doar în conversaţiile de zi cu zi; chiar lucrările de istorie ale unor specialişti consacraţi şi redactate cu cea mai mare grijă pot conţine greşeli. Oricât de bune ar fi intenţiile autorului, unele lucruri îi pot rămâne necunoscute, independent de voinţa lui; alte greşeli, tot omeneşte de înţeles, pot apărea în lanţul dintre manuscrisul autorului şi cartea ieşită de sub tipar.

Dar cum să vorbească Dumnezeu în mod imperfect? Dacă Biblia e Cuvântul lui Dumnezeu, ar trebui să fie perfectă, aşa cum şi Dumnezeu este desăvârşit. Totuşi, nu este aşa. Cuvântul lui Dumnezeu, care mai poate fi numit şi „Logosul divin" sau „Dumnezeu-Fiul", este desăvârşit în sine, dar pentru a ajunge la oameni trebuie să „încapă" în limbajul limitat al acestora. Sunt mai multe moduri în care Dumnezeu ajunge la oameni. De pildă, unul

dintre ele este Biblia, o carte, iar o carte e imperfectă. Potrivit credinţei creştine, un alt mod prin care Dumnezeu a ajuns printre oameni a fost întruparea în Isus Cristos, adică într-un om. Iar omul nu e o fiinţă perfectă, pentru că are tot felul de limite se poate îmbolnăvi, iar în cele din urmă moare; chiar şi Isus Cristos, Dumnezeu pe pământ, a murit. Nu numai omul în sine e imperfect, ci, cum spuneam, şi comunicarea dintre oameni, limbajul. Dacă Dumnezeu a ales să se întrupeze într-un om, care e limitat şi a murit, ca orice om, de ce să ne mirăm că se comunică lumii şi printr-o carte scrisă omeneşte?

Un exemplu de adaptare a comunicării putem găsi, de pildă, în interacţiunea dintre om şi animalele domestice, cum ar fi un câine sau o pisică. Un câine înţelege foarte multe lucruri, dar dacă vrem să-i transmitem ceva, e inutil să-i ţinem un discurs articulat logic Trebuie să folosim limbajul pe care-l pricepe, şi anume tonul vocii, gesturile sugestive şi atitudinea, în general. Nu putem să-i spunem tot ce i-am spune unui om, dar prin semnele adaptate la modul lui de comunicare va înţelege ce vrem de la el. Păstrând proporţiile, ne putem gândi că adaptarea mesajului divin la posibilităţile de comunicare ale omului trebuie să treacă printr-un proces asemănător.

Cine nu acceptă explicaţia adaptării mesajului divin la posibilităţile limbajului omenesc ajunge lesne la atitudini extreme. Una dintre ele e cea fundamentalistă: tot ce scrie în Biblie trebuie luat literal, iar dacă faptele contrazic vreo afirmaţie, atunci, în apărarea valabilităţii Bibliei, trebuie

denaturate faptele. Cealaltă extremă este desfiinţarea întregii Biblii ca fiind invenţia unor oameni care voiau să-şi justifice religia, dar erau destul de nepricepuţi atât ca scriitori, cât şi ca istorici.

Pe lângă dificultăţile de comunicare între oameni, care apar în orice carte, deci şi în Biblie, mai există o explicaţie pentru nepotrivirile dintre diferite pasaje ale Scripturii, şi anume cea menţionată în subtitlul de mai sus: Biblia nu e o carte de istorie, chiar dacă face referire la evenimente istorice. Dacă, să zicem, într-o piesă de teatru despre Mihai Viteazul ar apărea şi Traian sau Decebal, acest lucru nu înseamnă că autorul a rămas corigent la istorie, ci că poate vrea să includă un mesaj al strămoşilor care s-ar aplica în vremea în care se petrece acţiunea. Astfel de procedee întâlnim şi în Biblie; de pildă, uneori, profeţii arată pe acelaşi plan anumite evenimente îndepărtate în timp, pentru a sublinia unitatea planului divin care călăuzeşte istoria oamenilor.

Altminteri, unele detalii din istorisirile Bibliei pot fi câteodată indicii pentru cercetările istorice, dar nu trebuie să ne aşteptăm la precizie ştiinţifică, fiindcă nu asta intenţionează textul.

BIBLIA 25

c) Biblia nu e o carte care prezice viitorul în viaţa de

zi cu zi, în lumea noastră

Degeaba încercăm să căutăm în Biblie indicii ca cele pe care se străduiesc unele publicaţii să le găsească în profeţiile unor vizionari, cum ar fi, să zicem, Nostradamus. Dar Biblia nu vorbeşte oare de profeţi (proroci) precum Ilie? Nu cuprinde oare cărţile lui Isaia, Ieremia şi ale altor profeţi? Ba da. Dar

profetul biblic nu prezice viitorul ca o vrăjitoare de pe la noi, ghicind în cafea sau dând în cărţi. Profetul, în Biblie, este, în primul rând, un om incomod, care atrage atenţia tuturor, mai cu seamă politicienilor şi preoţilor, atunci când lucrurile merg prost. O forţă lăuntrică irezistibilă – o inspiraţie divină – îl face să le spună oamenilor pe şleau, asumân- du-s i

consecinţele neplăcute ale avertismentelor sale, care este voinţa lui Dumnezeu într-o anumită împrejurare. Profetul prevede, într-un fel, şi viitorul, ca părinţii care-i spun unui copil căruia nu-i place şcoala: ,,Dacă mai continui aşa, n-o să poţi intra la liceu!" Profetul le spune deci contemporanilor unde vor ajunge dacă nu schimbă lucrurile. Apoi s-a mai

întâmplat ceva: după o vreme, unii oameni religioşi care au citit scrierile profeţilor biblici au descoperit că mesajele lor se referă şi la un alt plan: la venirea lui Mesia, la Biserica cres tină, la sfârs itul istoriei s i sensul acesteia. Profeţii înşişi nu erau neapărat conştienţi, la vremea lor, de aceste înţelesuri găsite mai târziu.

După cum se ştie,

există oameni care deschid cartea, adică răsfoiesc Biblia, oprindu-se întâmplător (sau poate intenţionat) la o anumită pagină, după care ne spun ce urmează să ni se întâmple sau ce trebuie să facem ca să fie bine. E doar o scamatorie, o caricatură a înţelegerii unor realităţi spirituale.

Un alt exemplu de interpretare caricaturală a profeţiilor se leagă de celebrul număr 666, despre care se vorbeşte în Apo- calipsa 13,18. Cu ceva timp în urmă, pe bloguri sau, uneori, chiar pe stradă, s-a observat că mulţi creştini de pe la noi s-au simţit ameninţaţi de ştirile potrivit cărora nişte coduri de

bare, noile buletine şi paşapoarte vor purta „semnul fiarei”, prin urmare cei care le acceptă sunt condamnaţi să fie stăpâniţi de diavol.

Cum stau de fapt lucrurile? Citind cu atenţie versetul menţionat, se poate observa că acesta se referă la un personaj căruia nu i se dă numele explicit, ci trebuie ghicit de cititori, cu ajutorul gematriei[1]: „Cel care are minte, să socotească numele fiarei, căci este număr de om şi numărul ei este *666”*. Ca şi în cazul bine-cunoscutelor cifre romane, în limba greacă şi în limba ebraică, numerele nu se scriau cu cifre, ca azi, ci se foloseau literele alfabetului. De aceea, unele numere puteau fi citite şi ca nişte cuvinte sau puteau face aluzie la nume şi alte noţiuni; gematria era deci un procedeu care folosea valorile numerice ale literelor pentru a compune ghicitori ca cea de faţă.

Cine este personajul al cărui nume se poate scrie ca „666”? Pentru creştinii prigoniţi de atunci, întruchiparea răului – „fiara” – era chiar împăratul Nero. Numele acestuia, Nero Caesar, se scrie în ebraică "IDp pn [NRWN QSR].[2] Dacă însumăm valorile numerice ale literelor ebraice (N = 50, R = 200, W = 6; Q= 100 şi S = 60) obţinem 50 + 200 + 6 + 50 + 100 + 60 + 200 = 666. Pare complicat, dar procedeul
era bine cunoscut evreilor din Antichitate. Autorul

1 Procedeu de interpretare a cuvintelor cu ajutorul numerelor, posibil în limbile care folosesc literele alfabetului pentru notarea cifrelor (cum ar fi cel ebraic şi grecesc).

2 în ebraică se scrie de la dreapta la stânga, iar alfabetul notează doar consoanele şi semiconsoanele, vocalele trebuind subînţelese din context. în cazul de faţă s-ar pronunţa *Neron Qesar*.

Apoca- lipsei era probabil evreu, ca mulţi dintre primii creştini, deci s-ar fi gândit imediat la numele împăratului scris în ebraică.

Dar dacă versetul din Apocalipsă spune clar că e vorba de numărul după care poate fi identificat un personaj care este „fiara" – poate răul absolut sau poate doar duşmanul creştinilor –, de ce s-a ajuns la noi să se spună că e vorba de o profeţie referitoare, nici mai mult, nici mai puţin, la buletinele sau paşapoartele româneşti?

E de bun-simţ observaţia că de partea răului nu sunt cei cu un anumit număr sau cod de bare în actele personale, ci cei care fac rău altora (nu din slăbiciune sau neatenţie, ci de dragul răului în sine). în schimb, dacă cineva ar spune că, pentru a fi bun creştin, e esenţial să refuzi paşaportul electronic sau să combaţi codurile de bare, s-ar ajunge la o interpretare a Bibliei care abate atenţia oamenilor de la lucrurile esenţiale pentru credinţă, punând accentul pe nişte speculaţii de detaliu: nu e important cum te porţi, ci dacă iei sau nu în serios nişte simboluri. Ghicitoarea pentru cititori, care trebuiau să găsească numele unei persoane după nişte cifre, a ajuns, ca la „telefonul fără fir", la un cu totul alt înţeles: unii vor să ne facă să credem că oriunde vedem trei de *6* trebuie să fie diavolul prin preajmă. Mai mult decât atât, a considera că actele de identitate româneşti sau codurile de bare au legătură cu lupta dintre bine şi rău ilustrată în Apocalipsă este cel puţin o părere de prost gust.

28 NICI TOATE ALE POPII

cuvântul grecesc *biblia* înseamnă „cărţi”.[1] Biblia este o colec- ţ ie de cărti, uneori foarte diferite între ele, ca gen, intentie, provenienţă s i perioadă în care a fost scrisă.

Deschizând o edirie obis nuită a Scripturii, tabla de materii a acesteia arată că are două mari părţi: Vechiul Testament s i Noul Testament. Între cele două mari părt i există,

de asemenea, diferente importante: ceea ce azi se numes te, în mod curent, „Vechiul Testament" este Biblia evreiască, în timp ce „Noul Testament" este alcătuit din scrierile specific cres tine.

a) Cum şi când a apărut Biblia?

Dacă Biblia e o colect ie de cărt i diferite, cum

au ajuns acestea într-un singur volum? Când s-a întâmplat asta şi cine a fa.cut-o?

Formarea Noului Testament. **Noul Testament e mai aproape de noi în timp şi a apărut puţin altfel decât celelalte părţi ale Bibliei.**

Un preot de ţară povestea că, odată, a venit la el o femeie în vârstă să-i ceară sfatul

fiindcă auzise la televizor că Isus era evreu şi asta o nedumerea şi o îngrijora la culme.

Spre stupefacţia ei, preotul a confirmat că „Domnul nostru Isus Cristos era evreu”. „Chiar aşa, părinte?” s-a mirat femeia. ,,Păi, dacă spunet i Sfint ia Voastră, înseamnă că as a

i. De fapt, *biblion* sau *byblion* (singularul lui *biblia)*

însemna, la început, fâşie de papirus (în greacă, *byblos)*. De aici, sulul pe care era scris un text, echivalentul „cărţii” de azi. În Antichitate, Biblia nu se prezenta ca în zilele noastre, legată în coperte, ci era o colecţie de suluri, fiecare dintre acestea conţinând o „carte”.

o fi. Dar Maica Domnului în nici un caz nu era evreică! Ar fi prea de tot!”, a mai spus ea alarmată.

Oricât de ciudat li s-ar părea unora, Isus Cristos era evreu (deci, evident, şi Maica lui), ca şi apostolii şi majoritatea primilor creştini. La început, creştinismul părea doar o sectă evreiască, mai ales că, în primele decenii după răstignirea lui Isus, ucenicii acestuia au continuat să meargă la templu şi la sinagogă, ţinând, în paralel, şi propriile adunări creştine. La acestea nu puteau citi altceva decât Scripturile evreies ti, adică ceea ce numesc astăzi cres tinii Vechiul Testament, fiindcă nu aveau alte scrieri sfinte. Cres tinii au început însă să citească şi să interpreteze Biblia ebraică în cheie creştină, găsind aici numeroase profeţii şi prefigurări despre Isus Cristos. Mesajul specific creştin la astfel de slujbe nu era bazat deci pe scrieri sfinte, ci pe istorisirile celor care l-au cunoscut direct pe Isus Cristos şi pe interpretarea într-o nouă formă a scrierilor sfinte evreies ti. Primele scrieri crestine care au intrat în Biblie au început să fie scrise la circa 20 de ani de la moartea lui Isus, iar ultimele, în jurul anului ioo după Cristos.

Dar ceea ce găsim azi în Noul Testament nu sunt singurele texte religioase care circulau printre primii creştini. De pildă, pe lângă cele patru Evanghelii, mai există şi unele numite apocrife, adică ascunse sau greu de înţeles. Chiar dacă nu fac parte din Biblie, ele au influenţat

traditia cres tină. De exemplu, istorisirile despre naşterea Maicii Domnului şi despre părinţii acesteia, Ioachim şi Ana, provin dintr-o astfel de scriere apocrifă, şi anume *ProtoevangheUa lui Iacob.* De ce o astfel de scriere, care vorbeşte despre o importantă traditie, care a dat nastere si unei mari sărbători crestine

(„Naşterea Maicii Domnului", 8 septembrie), nu face parte din Biblie?

în canonul Noului Testament, adică în acea listă de texte pe care Biserica le consideră inspirate de Dumnezeu şi normative pentru creştinism, au intrat treptat scrieri ale apostolilor şi ale altor persoane din anturajul acestora. Indiciul că de la început au fost socotite scripturi sfinte şi nu literatură religioasă obişnuită este citirea lor la slujbele creştine, alături de textele Bibliei evreieşti, ale aşa-numitului Vechi Testament. Doar titlul unui astfel de text nu dovedeşte că a fost scris de un apostol. Se pare că primii creştini şi-au dat seama de la început că, de pildă, *Protoevanghelia lui Iacob* nu era scrisă de apostolul Iacob; în Antichitate era la modă punerea unui text pe seama unei personalităţi, pentru a-i conferi mai multă autoritate şi a-l răspândi astfel mai lesne. De altfel, *Protoevanghelia* de care vorbim cuprinde ciudăţenii evidente, cum ar fi, de exemplu, că la templul din Ierusalim ar fi existat un gen de vestale, ca la Roma, ceea ce trezeşte suspiciuni oricărui cititor.

Prin secolul IV s-a fixat clar lista celor 27 de scrieri canonice ale Noului Testament: Evanghelii, Faptele Apostolilor, Epistole ale Apostolilor şi Apocalipsa. Acestea au fost adunate de oameni ai Bisericii primare, cu intenţia de a hrăni credinţa primilor creştini şi a o transmite mai departe, odată ce apostolii şi ucenicii, care-l cunoscuseră personal pe Isus Cristos, au început să moară, aşadar nu mai puteau istorisi direct confraţilor întâmplări din viaţa învăţătorului lor.

Formarea Vechiului Testament, Aici, lucrurile sunt mai complicate; cunoştinţele noastre în legătură cu acest subiect sunt îngreunate de faptul că există foarte puţine informaţii istorice despre modul în care s-au format aceste texte. în orice caz, a fost vorba de o evoluţie vie şi de participarea unui mare număr de oameni.

La început, multe părţi din ceea ce numim azi Vechiul Testament au circulat, vreme de câteva veacuri, sub formă de tradiţii orale, oarecum aşa cum s-a întâmplat cu baladele populare de la noi, cum ar fi *Miorița* sau *Monastirea Argeşului.* Lucrurile s-au schimbat în timp: în zilele noastre e foarte greu de găsit un rapsod popular care să recite prin viu grai o astfel de baladă; noroc că ele au fost culese şi puse în scris, astfel încât le putem găsi în cărţi.

într-o situaţie asemănătoare este formarea Bibliei: naraţiunile religioase, legendele şi tradiţiile evreieşti au început să fie aşternute în scris prin secolul IX î. Cr. în mod paradoxal, exilul evreilor în Babilon, care a durat circa 50 de ani (la începutul secolului VI î. Cr.), nu a dus la pierderea credinţei şi a tradiţiilor, ci, dimpotrivă, evreii au fost motivaţi să-şi aprofundeze şi să-şi fixeze literatura religioasă; în plus, au apărut şi texte noi.

Prin secolul V î. Cr., cărturarii evrei au început să grupeze scrierile religioase, apărând, de pildă, ceea ce numim azi Pentateuhul sau Legea lui Moise (primele cinci cărţi ale Bibliei). Nu de atunci datează aceste scrieri, ci atunci au fost grupate într-un tot, fiind pe alocuri prelucrate şi completate. Lucrurile au continuat să evolueze până prin secolul II î. Cr., când au fost scrise cele mai noi cărţi ale Bibliei evreieşti, cele de/a existente continuând să fie prelucrate. Unele cărţi târzii au fost scrise, în original, în greacă – cele „deuterocanonice", recunoscute numai de o parte dintre creştini.

Aşadar, în timp ce Noul Testament a fost scris într-o perioadă de circa 70-80 de ani, Vechiul Testament s-a format într-un răstimp de aproximativ un mileniu. Spre deosebire de modul în care s-a format Noul Testament, în Vechiul Testament au intrat şi scrieri care, la început, cel mai probabil n-aveau rol religios, însă au început să fie interpretate astfel, ajungând să fie considerate scripturi sfinte. De pildă, unii psalmi puteau fi cântece care preamăreau pe rege şi vitejia acestuia, dar treptat au fost înţeleşi cu referire la Mesia, un fel de rege-erou pe care-l va trimite însuşi Dumnezeu ca să scape poporul de toate necazurile. „Cântarea cântărilor" a fost poate un cântec de nuntă sau de petrecere (sau mai multe astfel de cântece, care apoi au fost puse laolaltă), dobândind cu timpul o semnificaţie alegorică: ideea de iubire dintre Dumnezeu şi poporul său ales este exprimată printr-o poveste de iubire omenească. Când a început să fie înţeles în acest fel, s-a interzis să mai fie cântat prin cârciumi sau pe la nunţi, ca să nu se aducă atingere caracterului sacru pe care-l dobândise.

Odată cu formarea textelor biblice a evoluat deci şi modul în care au văzut oamenii unele dintre acele teme: legende populare au fost adaptate şi reinterpretate ca să exprime credinţa poporului evreu în Dumnezeul unic şi creator; cântece profane au fost reinterpretate cu referire la relaţia dintre Dumnezeu şi oameni. în acest context au apărut însă şi texte noi, destinate exclusiv scopului religios.

b) Despre ce e vorba în Biblie?

Printre teologi circulă o anecdotă despre nişte studenţi la un curs de exegeză biblică al unui mare profesor, care le expunea diferitele teorii istorico-critice privind procesul redactării textelor, genurile literare şi posibilitatea reconstituirii părţilor vechi ale Bibliei. într-o pauză, unul dintre studenţi exclamă: „Parc-am fi în bancul cu BunaVestire: îngerul Domnului a vestit Măriei: «Nu te teme, Mărie, sunt doar un gen literar!»„

Tâlcul anecdotei este că, dacă despicăm prea mult firul în patru, până la urmă nu mai rămâne „nimic sfânt" în Biblie, ci totul poate fi pus pe seama genurilor literare şi a istoriei redactării textelor. Am auzit de multe ori părerea că toate aceste cercetări despre formarea Bibliei ar trebui combătute, spunându-se că provin de la duşmanii Bisericii, fiindcă dacă le află credincioşii aceştia şi-ar pierde credinţa. Totuşi, creştinii cred într-un Dumnezeu care poate fi socotit Adevărul absolut, deci ar trebui să caute adevărul şi să se bucure atunci când îl găsesc. Probabil că-şi pierd credinţa cei care cred că Biblia a căzut direct din cer, ca şi cum fiecare pagină ar avea o ştampilă de la Dumnezeu care să-i certifice autenticitatea; de aceea, toate cuvintele ei ar trebui luate ca atare, *ad litteram*, chiar şi inexactităţile istorice sau care ţin de ştiinţele naturii. După părerea mea, aceasta este o credinţă falsă şi cred că e foarte bine dacă cineva şi-o pierde.

Convingerea creştină autentică, în acest caz, recunoaşte valoarea bogăţiei tradiţiilor şi munca atâtor oameni – inspiraţi de Dumnezeu – care au dus la Biblia de azi. Textul canonic, deci cel socotit etalon pentru credinţa evreilor şi a creştinilor, este varianta finală rezultată în urma prelucrărilor despre care am vorbit. Văzând astfel lucrurile, se poate spune că inspiraţia lui Dumnezeu a călăuzit tot acest proces care a dus la configurarea textului aşa cum îl avem azi. E oarecum un fenomen asemănător cu cel al creării lumii: dacă spunem că Dumnezeu a creat lumea şi omul, nu înseamnă că nu putea să o facă în milioane de ani, recurgând şi la evoluţia speciilor care să fie încununată de apariţia omului pe pământ.

Adevărul este deci că scrierile Bibliei diferă mult ca gen literar, ca intenţie şi conţinut. Deja tabla de materii a Scripturilor arată diversitatea acestor scrieri, aşa cum se vede din prezentarea schematică de mai jos:

34 NICI TOATE ALE POPII

VECHIUL TESTAMENT[1]

Pentateuhul I Legea lui Moise I Cele cinci cărţi ale lui Moise I Tom:

Geneza (Facerea) – Exodul (Ieşirea) – Leviticul – Nu- merii – Deuteronomul

Această parte a Vechiului Testament urmăreşte evenimentele vieţii poporului lui Israel de la crearea lumii şi a omului până la eliberarea din robia din Egipt şi peregrinarea spre Pământul Făgăduinţei. Sunt prezentate pe larg poruncile date de Dumnezeu lui Moise pe muntele Sinai. Potrivit tra- dit iei, autorul acestor cărt i ar fi Moise, dar cercetările arată că ele şi-au dobândit forma actuală după exilul din Babilon (desigur, pe baza unor texte care circulau şi mai înainte).

Cărţi asa-numite „istorice”

Iosua (Iisus Navi) – Judecătorii – Rut – l-2 S^uel (1-2 Regi / Împăraţi în *Septuaginta)* – l-2 Regi / Împăraţi (3—4 Regi / Împăraţi în *Septuaginta)* – l-2 Cronici (Pa- ralipomena) – Ezra (2 Esdras i-io în *Septuagjinta)* – Neemia (2 Esdras 11-23 în *Septuaginta)* – Estera

Aceste cărt i, numite *s* i „Proferii anteriori” (în tradiria evreiască), istorisesc evenimentele din viaţa poporului ales începând cu dobândirea Pământului fagăduit, formarea regatului, apoi înfrângerea evreilor de către asirieni şi babilonieni, şi

încheindu-se cu întoarcerea din exilul din Babilon si recon-

1. Ordinea cărţilor din Vechiul Testament diferă în funcţie de tipul ediţiei Bibliei. În cele ortodoxe si catolice, cărţile târzii, ,,deu- terocanonice” (v. mai jos în schemă), sunt intercalate printre celelalte; în Bibliile protestante nu apar deloc. Unele cărţi au mai multe denumiri, cele alternative fiind date în paranteze. În unele cazuri sunt posibile şi alte numerotări, de asemenea date în paranteze.

struirea Ierusalimului. Ca si în cazul Pentateuhului, nu tre> buie să ne as teptăm la informat ii istorice concrete s i precise, ci e vorba aici mai mult de istoria *relaţiei* evreilor cu Dum- nezeu, trecând de la credinţă la necredinţă si invers.[1]

Cărţi sapienţiale şi poetice

lob (Iov) – Psalmii – Proverbe (Pildele lui Solomon) -

Qoheleth (Edesiastul) – Cântarea cântărilor

Sapienţiale, adică de înţelepciune, sunt Iob, Proverbele Si Qoheleth; genul era răspândit si la alte popoare din jur în Orientul Mijlociu. Ele încearcă să înţeleagă rostul acestei lumi pornind de la experienţă, propunând apoi un mod de a trăi as a cum se cuvine. Dintre celelalte două, în Psalmi au fost culese cântece scrise timp de mai multe veacuri, care au devenit ulterior un gen de colecţie de cântece si rugăciuni ale evreilor. Referitor la Cântarea cântărilor, a se vedea mai sus.

Profeţii

Profeţii mari: Isaia – Ieremia – Plângerile lui Ieremia - Ezechiel (Iezechiel) – Daniel

Cei 12 profeţi mici: Osea – Ioel (Ioil) – ^mos – Abdia (Avdie, Obadia) – Iona – Miheea (Mica) – Naum - Habacuc (Avacum) -Sofonia (Ţefania) -Agheu (Hagai) - Zaharia – Maleahi (Malahia)

Chiar dacă si alte personaje biblice pot purta numele de profeţi, aici sunt grupaţi cei ale căror mesaje au fost păstrate în scris. As a cum am amintit s i mai sus, profetii biblici nu prezic viitorul în viata cuiva, ci iau atitudine în făta problemelor

I. Referitor la modul în care trebuie înţeleasă catalogarea drept cărţi „istorice", a se vedea şi mai sus (subcapitolul I. b. „Biblia nu e o carte de istorie").

din societate şi transmit un mesaj divin care-i îndeamnă pe oameni să-şi păstreze credinţa în Dumnezeul unic. Cărţile de mai sus sunt, de fapt, colecţii alcătuite din mai multe scrieri şi, de obicei, doar începutul provine de la profetul al cărui nume îl poartă. Restul a fost adăugat ulterior: sunt spuse profetice ale unor ucenici sau provenind de la alţi profeţi.

Cărţile târzii,,deuterocanonice **"**

Iudita – Înţelepciunea lui Solomon – Tobia (Tobit) – Ben Sirah (Ecclesiasticul[1]) – Baruh – I-2 Macabei – Fragmente din Cartea Esterei – Fragmente din Cartea lui Daniel – Rugăciunea lui Manase

Acestea, redactate în jurul anului 200 î. Cr., n-au fost induse în canonul ebraic, aşadar nu sunt recunoscute drept Scripturi sfinte de către evrei. Ele apar însă în *Septuaginta* si *Vulgata,* iar crestinii din Bisericile tradiţionale le recunosc şi pe acestea ca inspirate; în Bibliile protestante de obicei nu apar deloc, chiar dacă Martin Luther le considera totuşi „folositoare de citit" pentru creştini.

NOUL TESTAMENT

Cărţile „istorice „

Cele patru Evanghelii (Matei, Marcu, Luca şi Ioan) – Faptele Apostolilor

Evangheliile povestesc viaţa lui Isus Cristos, redându-i pe larg învăţătura şi punând accentul pe ultimele zile ale sale: pătimirea, moartea şi

învierea, aceste evenimente ocupând o parte considerabilă a Evangheliilor. Faptele Apostolilor se

1. A nu se confunda cu Eclesiastul / Qoheleth, v. mai sus.

concentrează asupra vieţii primilor creştini, imediat după moartea lui Isus, personajele principale fiind apostolii Petru şi Pavel. Nici acestea nu sunt lucrări de istorie propriu-zisă, ci mărturii menite să hrănească credinţa cititorilor.

Epistolele

Ale lui Pavel (sau atribuite lui): Romani – l-2 Corinteni

- Galateni – Efeseni – Fiii peni – Coloseni – l-2 Tesalo-

niceni – l-2 Timotei – Tit – Filemon – Evrei

Epistole „catolice" / sobornicești: Iacob (Iacov) -1-2 Petru

- l-3 Ioan – Iuda

Este vorba de lucrări sub formă de scrisoare, ce tratează teme teologice, etice şi organizatorice specifice primelor comunităţi creştine. Cele ale lui Pavel (sau scrise în numele lui) sunt adresate de obicei unor anumite Biserici locale, unor episcopi sau prieteni. Celelalte sunt un gen de enciclice sau circulare, adresate deci de un apostol (Iacob, Petru, Ioan sau Iuda Tadeu) întregii Biserici, şi de aceea sunt numite „catolice" (de la cuvântul grecesc *katholikos,* care înseamnă „general", „universal"); în unele Biblii româneşti sunt numite cu termenul slavon „sobornicești", spre a se evita confuzia cu confesiunea creştină catolică.

Cartea profetică a Noului Testament; Apocalipsa

Numele acesteia, *apokalypsis,* înseamnă, în greacă, „descoperire", „revelaţie" şi a fost scrisă în secolul I d. Cr., în timpul prigoanei asupra creştinilor a împăraţilor romani Nero şi Domiţian. Ea le descoperă cititorilor, cu ajutorul multor simboluri şi viziuni, idei despre lupta dintre bine şi rău, aşa încât creştinii nu trebuie să se teamă de nimic şi să reziste, fiindcă Dumnezeu este cu ei.

c) Cum a ajuns textul Bibliei până la noi

Timp de mai multe veacuri sau chiar milenii, textul Bibliei s-a transmis prin copiere de mână. Evident, în Antichitate nu existau tipografii. Erau însă edituri şi librării, dar acestea publicau şi vindeau manuscrise care se tot copiau. Pentru multiplicarea unei cărţi lucrau mai mulţi scribi sau copişti care scriau, în acelaşi timp, după dictare, aşa încât puteau produce dintr-odată, să zicem, câte douăzeci de exemplare. Bineînţeles că acest procedeu de multiplicare dădea naştere şi la greşeli în manuscrisele copiate, din neatenţie, oboseală, grabă, poate din auzirea greşită a unor cuvinte rostite în timp ce un coleg tuşea... Totuşi, faţă de alte scrieri din Antichitate, manuscrisele Bibliei care au rezistat până în zilele noastre au între ele relativ puţine diferenţe datorate erorilor amintite mai sus. în plus, există foarte multe manuscrise rămase, care pot fi comparate între ele.

Cel mai vechi manuscris complet al Vechiului Testament ebraic păstrat până în zilele noastre este aşa-numitul *Codex Leningradensis*, care datează din anul 1008 d. Cr. şi se află la Biblioteca Naţională a Rusiei de la Sankt-Petersburg.[1] Cel mai vechi manuscris complet al Noului Testament este aşa-nu- mitul *Codex Sinaiticus* (care cuprinde şi traducerea greacă a Vechiului Testament), care datează din secolul IV d. Cr. Acestea sunt deci variante care au trecut deja prin câteva secole de copieri şi recopieri, bineînţeles cu greşeli inevitabile. Noroc că există multe alte manuscrise, nu complete, dar care le permit cercetătorilor să găsească greşelile de copiere şi să reconstituie, pe cât posibil, varianta de la început.

Această activitate s-a dezvoltat mult în ultima sută de ani şi încă nu s-a încheiat, fiindcă, ori de câte ori se mai descoperă un manuscris al Bibliei, acesta poate aduce informaţii suplimentare în munca de detectiv a bibliştilor. Un profesor care corectează extemporalele elevilor înţelege foarte bine cum decurge această muncă, asemănătoare cu cea de identificare a filoanelor care duc de la tocilarul clasei spre cei mai îndepărtaţi de el, uneori ca în jocul „telefonului fără fir". Aşa cum un profesor, pe baza greşelilor copiate şi recopiate, identifică cine este elevul după care au copiat toţi ceilalţi, tot astfel, cercetătorii Bibliei pot afla care variantă a unui manuscris este cea mai veche.

Ciudat e că unii creştini dezaprobă această muncă grea, dar foarte folositoare, de stabilire a unui text curat al Bibliei. Un blog fundamentalist – nu de pe la noi, ci din Occident – calcula numărul total de versete din *Vulgata Clementina*[2], com- parându-l cu cel din ediţiile critice moderne ale Bibliei. Ediţiile moderne au mai puţine versete, fiindcă sunt eliminate adăugirile târzii, repetiţii şi dublete incluse eronat de către copişti; de aceea, autorul blogului trăgea concluzia că cercetătorii nu fac altceva decât să elimine părţi importante din Cuvântul lui Dumnezeu. Desigur, versetele şterse reprezintă o parte infimă faţă de totalul

1 Oraşul se numea Leningrad în perioada în care manuscrisul a devenit cunoscut în toată lumea.

2 Ediţie tipărită, din secolul XVI, a Bibliei în limba latină, care a fost varianta standard în Biserica catolică până în 1979 (când a apărut o revizuire a acesteia, aşa-numita *Nova Vulgata).*

Bibliei, dar creştinul de care vorbesc observa chiar că, în ultimii ioo de ani, de la o ediţie critică la alta s-a tot micşorat numărul de versete, deci omul se aştepta ca, încetul cu încetul, cercetătorii să şteargă toată Biblia!

E o părere extremistă, care nu ţine seama că, de fapt, şi la pregătirea unei ediţii ca *Vulgata Clementina* sau a altora tipărite s-au folosit metode similare cu cele ale cercetătorilor de azi: comparaţii între manuscrise, identificarea erorilor şi altele asemenea. Doar că în vremea respectivă informaţia circula mai greu, colectivele de redacţie nu aveau acces la atâtea manuscrise câte au la dispoziţie cercetătorii de azi, iar tehnicile şi instrumentele de lucru nu erau atât de dezvoltate ca în zilele noastre.

Dar păreri ca ale acestui blogger – poate nu atât de radicale – se pot întâlni deseori şi pe la noi: cum să vrei să „corectezi" Biblia? De ce nu e lăsată aşa cum e? Cum pot exista greşeli în Cuvântul lui Dumnezeu?

De fapt, în Cuvântul lui Dumnezeu nu sunt greşeli; ele se află în transcrierea lui de către oameni. Cercetătorii vor şi ei să ajungă la „Biblie aşa cum e ea". Dar aceasta nu mai poate fi consultată direct, fiindcă paginile scrise chiar de mâna apostolilor, de exemplu, nu mai există fizic, ci s-au pierdut ori s-au deteriorat în timp. Pentru a ajunge la o variantă cât mai apropiată de original e nevoie de munca de care vorbeam. Dacă se descoperă că cineva a adăugat în Biblie ceva ce n-ar trebui să fie acolo, cinstit e să se şteargă, chiar dacă asta li se pare unora un sacrilegiu.

Pe de altă parte, aceste adăugiri, omisiuni şi erori datorate copiatului, de obicei, detalii care nu schimbă cu nimic mesajul general al Scripturilor sfinte. E aberant să se spună că descoperirea şi eliminarea unei greşeli de copiere ar pune în discuţie credinţa creştină în ansamblu.

dl) De ce sunt mai multe variante ale Bibliei? Care e cea adevărată?

Un preot mi-a povestit odată o întâmplare de la un proces: o martoră voia probabil să se eschiveze de la depunerea jurământului pe Biblie, aşa că, atunci când i s-a întins bine-cu- noscuta Carte cu coperte negre, a declarat că ea, fiind catolică, nu poate jura pe „Biblia ortodoxă".

Dar oare catolicii au altă Biblie decât ortodocs ii? Într-ade- văr, câteodată se vorbeşte de „Biblia ortodoxă", de cea „protestantă", „catolică" etc. La prima vedere, fiecare confesiune creştină are propria Biblie, iar unii oameni chiar au impresia că fiecare Biserică îşi concepe propria carte sfântă, prin care-şi răspândeşte ideologia specifică.

Până la un moment dat, existau diferente între editiile

Bibliei publicate de diferite confesiuni, fiindcă se preferau variante existente deja la începuturile Bisericii: catolicii preferau *Vulgata* (traducerea

latină a Bibliei); ortodocşii urmau manuscrisele bizantine ale *Septuagintei* (traducerea greacă a Vechiului Testament) si Noului Testament. În zilele noastre, cu puţine excepţii, toate confesiunile creştine traduc după textele originare. Dar se poate observa că şi între diferitele ediţii ale Bibliei publicate de o aceeaşi Biserică pot exista diferenţe, de pildă între o Biblie ortodoxă de acum ioo de ani s i una de azi, sau între Biblia oficială a Bisericii (a „Sfântului Sinod") şi, de exemplu, cea publicată de mitropolitul Bartolomeu Anania. Nu sunt mai multe variante ale Bibliei, ci mai multe variante ale *traducerii* Bibliei.

După cum se ştie, textul originar al Bibliei este scris în câteva limbi vechi: ebraica biblică (cea mai mare parte a VechiuluiTestament), aramaica (fragmente ale unor cărţi din Vechiul Testament), greaca veche (întreg Noul Testament,

precum şi aşa-numitele cărţi „deuterocanonice" ale Vechiului Testament, adică cele nerecunoscute de evrei, ci doar de o parte dintre creştini).

Pentru a putea citi Biblia, trebuie ori să înveţi aceste limbi vechi (ceea ce ar fi foarte interesant şi util, dar puţini o pot face), ori să te foloseşti de o traducere în limba proprie.[1]

Desigur, pot exista traduceri tendenţioase ale Scripturii, care deformează textul în scop ideologic; dar acestea sunt cazuri izolate, iar opţiunile extreme şi bizarериile din traducere ies la iveală îndată ce deschidem o astfel de versiune. De regulă însă, traducătorii se străduiesc să lucreze cât mai conştiincios, pentru a obţine o traducere cât mai fidelă. Ediţiile Scripturii publicate de instituţii serioase, cum ar fi societăţile de studii biblice, institutele de cercetări, sau cele oficiale ale unei Biserici sunt demne de încredere. Însă există uneori diferenţe şi între acestea.

Dar în cazul Bibliei, ca şi în cazul oricărui text antic, sunt foarte multe situaţii în care o traducere precisă nu este posibilă. De ce? în general, o traducere nu redă niciodată perfect identic gândul exprimat într-o altă limbă. Acest lucru se vede foarte bine la încercarea de a traduce o poezie. Dacă e greu de tradus o poezie scrisă în zilele noastre, de pildă, din engleză în română, şi mai greu e de tradus un text din Antichitate. Acolo pot apărea referiri la lucruri pe care azi nu le mai cunoaştem, fiindcă s-au pierdut orice fel de informaţii
suplimentare, aşa că nu mai înţelegem contextul. în cazul Vechiului Testament, se adaugă faptul că, în ebraică – o limbă semitică propoziţiile au uneori o cu totul altă structură decât în greacă, latină sau în limbile moderne europene. Chiar funcţiile gramaticale ale cuvintelor sunt mult diferite; de exemplu, aceeaşi formă a unui verb poate fi echivalată, în limbile moderne, cu un timp trecut sau cu viitoml, în funcţie de context. Dar ce se poate face când contextul nu ajută, iar modul în care se traduce schimbă total interpretarea?

Problematică e şi traducerea expresiilor figurate care, dacă au fost folosite doar pentru scurt timp de vorbitori şi n-au ajuns în dicţionare, rămân pentru cititorii de azi o enigmă, iar traducerea cuvânt cu cuvânt e fără sens. De pildă, cum ar proceda un traducător dacă, peste 500 de ani, ar traduce în engleză

1 Primele traduceri ale Bibliei au fost realizate deja în Antichitate: cele mai celebre sunt *Septuaginta* (traducerea Vechiului Testament în greacă, fiindcă limba ebraică biblică nu mai era vorbită curent, ci se folosea doar în cult, cam cum a ajuns, mai târziu, latina în Occident sau slavona bisericească pe la noi) şi *Vulgata* (traducerea în latină a întregii Biblii, la iniţiativa lui Ieronim, atunci când greaca a încetat să mai circule curent în partea apuseană a Imperiului Roman).

un text românesc de azi în care se vorbeşte de nişte oameni care au fost undeva şi „au luat plasă”? Dacă nu găseşte expresia în dicţionare, ar avea oare vreun sens să traducă *they tookabccg*. De altfel, chiar şi azi, mulţi vorbitori de română mai înţeleg că sensul expresiei este „a nu obţine ce ţi-ai dorit”, „a nu găsi ce ai căutat”, dar nu mai ştiu şi că, înainte de 1989, aceasta putea avea un înţeles foarte concret: pe atunci nu se găseau sacoşe de cumpărături în magazine, aşa că oamenii plecau cu plasa de acasă. De cele mai multe ori, magazinele alimentare erau goale, aşa că, întâl- nindu-se cu un vecin, la întrebarea acestuia „Ai luat ceva?”, puteau răspunde, cu subînţeles: „Plasă!” (adică doar plasa, fără nimic în ea). Peste 500 de ani, probabil că nu se va mai înţelege nimic din această expresie. La fel se întâmplă când se încearcă azi traducerea unor întorsături de condei de acum câteva mii de ani.

Chiar denumirea celor două mari părţi ale Bibliei creştinilor pune probleme de traducere: ce înseamnă cuvântul „testament” din expresia „Vechiul şi Noul Testament”? Biblia a fost lăsată oare prin testament?

Pe unele Biblii apare însă subtitlul de „Vechiul şi Noul Legământ”. E vorba deci de un legământ sau de un testament? „Noul Legământ/Testament” este o expresie care descrie natura noii religii întemeiate de Isus Cristos, ajungând să se refere şi la scrierile de bază ale acesteia. Isus Cristos, la Cina cea de Taină, a spus că vinul pe care-l binecuvântează este „sângele Noului şi veşnicului Legământ/Testament”. Vorbind astfel, făcea mai multe aluzii: încheia cu apostolii un nou Legământ, în locul celui încheiat de Dumnezeu cu Moise, atunci când i-a dat acestuia Tablele Legii cu Cele Zece Porunci. Vinul binecuvântat la acea ultimă masă de Paşti împreună cu ucenicii face aluzie la moartea sângeroasă a lui Isus care urma să aibă loc, iar ritualul instituit astfel urma să fie noul tip de jertfa la care vor participa creştinii pentru a-şi aminti de învăţătorul lor şi care va înlocui jertfele sângeroase de animale, prescrise în Vechiul Testament/ Legământ. Făcând astfel în ajunul morţii sale, Isus le dădea ucenicilor, cu limbă de moarte, o nouă Lege, aşadar Legă- mântul era şi un gen de Testament.[1]

Cuvintele lui Isus făceau aluzie şi la o profeţie a lui Ieremia: „Iată vin zile – cuvântul Domnului – când voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda un *legământ* nou” (31, 31). Isus Cristos voia să spună şi că prin el se împlinesc aceste cuvinte, prin el se face Noul Legământ. Cuvântul redat aici prin „legământ” (în ebraică *berith)* a fost tradus în *Septua- ginta diatheke,* un cuvânt grecesc al cărui sens de bază este „testament” şi doar prin extensie se referă la „legământ”. Tot *diathéké* apare şi în textele din Noul Testament ce relatează Cina cea de Taină, pe care le-am menţionat mai sus. Aici, traducerea latină a preferat să spună *testamentum* (legându-se deci de sensul de bază din greacă), iar limbile moderne au preluat cuvântul prin împrumut din latină, impunându-se astfel expresia de „Noul Testament”. De aceea, prima parte a Bibliei creştine, caracterizată de Legământul lui Dumnezeu cu Moise, a fost numită „Vechiul Testament”, prin opoziţie cu „Noul”.[2]

Jocul de sensuri între „testament” şi „legământ” se observă foarte bine într-un fragment din Epistola către evrei (9,15-17); traducerea lui Dumitru Cornilescu[3] încearcă să ilustreze acest lucru, redând, în acest fragment, cuvântul grecesc *diathéké* uneori prin „legământ”, iar alteori prin „testament”:

> De aceea este El [Cristos] Mijlocitorul unui legământ *{diathéké)* nou, pentru ca, prin moartea Lui pentru răscumpărarea din aba- terile făptuite sub legământul *{diathéké)* dintâi, cei ce au fost chemaţi să capete veşnica moştenire care le-a fost făgăduită. În adevăr, acolo unde este un testament *{diathéké),* trebuie neapărat să aibă loc moartea celui ce l-a făcut. Pentru că un testament *{diathéké)* nu capătă putere decât după moarte.

4 *6* NICI TOATE ALE POPII

În schimb, în acelaşi fragment, în Biblia publicată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, găsim peste tot „testament” ca echivalent al cuvântului grecesc *diatheke,* care, după cum spuneam, poate însemna atât „testament”, cât şi „legământ”. Autorul Epistolei către evrei profită de acest lucru pentru a face un joc de cuvinte, care însă nu mai este posibil în traducerea românească.

---

1 Mai multe pe această temă în capitolul IV, „Biserica şi cultul ei”, pp. 148-149.

2 În lucrările teologice mai recente, în Occident, a început să se prefere denumirea de „Primul Testament” sau „Primul Legământ”, pentru a se evita impresia uşor peiorativă pe care o lasă expresia „Vechiul Testament” (ca ceva perimat). De altfel, expresia „legământul dintâi” apare deja în Biblie, de pildă, în Evrei 9, 15 (v. şi acest citat în rândurile următoare).

3 Este vorba de cea mai populară versiune a Bibliei printre creştinii români protestanţi, care s-a reeditat şi retipărit de foarte multe ori, începând din 1921 şi până în zilele noastre. Cele mai multe ediţii erau într-un format relativ mic, cu coperte din imitaţie de piele de culoare verde.

Nici una din cele două traduceri nu este rău intentio-

nată, ci fiecare încearcă să găsească o soluţie cât mai apropiată de textul original şi mai lesne de înţeles pentru cititori. Însă, după cum se vede din acest exemplu, nu întotdeauna e simplu de găsit o soluţie care să împace şi capra, şi varza. Astfel de situaţii se pot întâlni la tot pasul în traducerea Scripturii, şi de aceea apar atâtea variante. Dacă formatul ediţiei permite, în cazuri ca cel de faţă, sunt foarte utile notele de subsol cu explicaţiile necesare.

Pe de altă parte, atunci când un cuvânt sau un pasaj dă loc la mai multe interpretări, este firesc ca traducătorii dintr-o anumită confesiune creştină (ortodoxă, catolică, protestantă) să urmeze interpretarea devenită tradiţională în propria Biserică. Să luăm ca exemplu un pasaj care uneori iscă multe dispute între cres tinii de diferite confesiuni, s i anume din Epistola lui Iacob (Iacov) 5, 14-15:

> Este cineva bolnav între voi? Să-i cheme pe *bătrânii/prezbiterii/ preoţii* Bisericii şi ei să se roage pentru el după ce-l vor unge cu untdelemn, în numele Domnului; şi rugăciunea credinţei îl va izbăvi pe cel suferind şi Domnul îl va ridica, iar de va fi făcut păcate, i se vor ierta.

Ceea ce am redat mai sus prin *bătrânu/prezbiteni/preoţii* este în textul originar grecesc *touspresbyterous*, care, după sensul obişnuit al cuvântului, înseamnă „pe cei mai bătrâni”.

Chiar aşa scrie, de pildă, într-o traducere controversată a Bibliei, aşa-numita Fidela, realizată cu intenţia

de a rămâne cât mai aproape de original: „să cheme bătrânii bisericii" (Cluj, ed. a IV-a, 2015).

Totuşi, se pare că aceşti *presbyteroi,* cum sunt numiţi în greacă, nu sunt, pur şi simplu, enoriaşii mai în vârstă din parohie, ci este vorba de o funcţie specifică în comunităţile primilor creştini. în traducerea latină a Bibliei, realizată în primele veacuri ale creştinismului, cuvântul ar fi putut fi tradus prin *seniores,* dar s-a preferat preluarea lui ca atare din greacă, semn că era folosit ca termen tehnic. Probabil că funcţia respectivă, la început, era încredinţată doar creştinilor mai în vârstă, cu experienţă şi, de aceea, au fost numiţi chiar „bătrâni". La Roma, creştinismul a pătruns prin vorbitori de limba greacă, iar Noul Testament era scris în această limbă; de aceea, multe cuvinte care se refereau la realităţi specific creştine au început să fie preluate ca atare din greacă şi în latină. De altfel, şi în limba română, o serie de cuvinte specifice creştine au fost preluate din greacă, prin intermediul latinei. De pildă, „a boteza" provine din latinescul *baptizo,* care la rândul lui e un împrumut din greacă, unde cuvântul însemna, pur şi simplu, „a înmuia", „a scufunda". Ca denumire a obiceiului religios a fost preluat ca atare şi în alte limbi, fiindcă termenul nu se mai referea, în limbaj specific creştin, la o simplă baie, ci la o ceremonie ce cuprinde spălarea rituală.

Traducerea lui Dumitru Cornilescu ţine seama de aceste lucruri şi, de aceea, aici spune „să cheme pe *prezbiterii* Bisericii".

Biserica ortodoxă şi cea catolică văd însă în acest caz un indiciu că deja primii creştini, în vremea în care mai trăiau apostolii, practicau taina maslului, care trebuie, evident, oficiată de preoţi. De aceea, în traducerea ortodoxă şi în cea catolică a

Bibliei, aici apare „să cheme *preoţii* Bisericii". Această traducere ţine seama de interpretarea potrivit căreia acei *presbyteroi* din primele comunităţi creştine erau echivalentul preoţilor de azi.

Ideea că era vorba de o funcţie specifică şi nu doar de oameni mai în vârstă e susţinută, printre altele, de un pasaj din Faptele Apostolilor 14, 22, unde se spune că apostolii Pavel şi Barnaba au vizitat diferite comunităţi creştine, unde „au rânduit *presbyteroi".* Pasajul sună astfel în diferite traduceri:

- „hirotonindu-le *preoţi* în fiecare biserică" (Biblia ortodoxă);
- „au rânduit *prezbiteri* în fiecare biserică" (Cornilescu);
- „le-au rânduit *bătrâni* în fiecare biserică" (Fidela).

Biserica ortodoxă şi cea catolică identifică aici chiar hirotonirea preoţească, aşa cum se practică şi azi în Bisericile tradiţionale. Creştinii protestanţi, în schimb, evită termenul de „preot" în astfel de cazuri, deoarece, în general, pun accentul pe faptul că, în Noul Testament, singura adevărată preoţie este cea a lui Cristos, iar toţi creştinii sunt, într-un fel, şi ei „preoţi". Pentru slujitorii de cult preferă deci alte denumiri; se evită astfel şi asocierea cu preoţii din Vechiul Testament, care aduceau jertfe de animale la templu. Aşa că în traducerea protestantă apare cuvântul „prezbiteri", care sugerează totuşi că era vorba de o funcţie specifică în comunitate. Traducerea Fidela încearcă să redea sensul originar, dar în acest loc rezultatul e oarecum bizar, fiindcă, în fond, bătrân devii cu vârsta, nu e nevoie să fii numit sau rânduit în această funcţie!

Concluzia celor de mai sus e că fiecare dintre cele trei traduceri („bătrâni", „prezbiteri", „preoţi") are o justificare şi nu se poate spune că „Biblia *celorlalţi* e greşită, numai *a noastră e* cea adevărată". Tocmai fiindcă textul biblic poate avea mai multe sensuri, care nu pot fi redate printr-un singur mod de a traduce, este adeseori util să se consulte mai multe

traduceri, care ilustrează diferite aspecte şi nuanţe ale aceluiaşi text.

O altă problemă care duce la diferenţe între traducerile Bibliei este încercarea de înfrumuseţare a textului. De pildă, la un moment dat, ucenicii l-au întrebat pe Isus ce a vrut să spună prin ,,Nu ce intră în gură îl păngăreşte pe om, ci ceea ce iese din gură, aceasta îl păngăreşte pe om" (Evanghelia după Matei 15,10). El le-a explicat că „gândurile rele, omorurile" şi altele asemenea îl păngăresc pe om, fiindcă provin din inimă, apoi ies pe gură, ca vorbe rele. în schimb, neres- pectarea prescripţiilor rituale (de pildă, referitoare la mâncare) nu păngăreşte, fiindcă „tot ce intră în gură se duce în pântece şi este dat afară la latrină (în greacă, *aphedron*) „ (15,17). Probabil că, spre deosebire de Isus, multor traducători ai Bibliei li s-a părut că un cuvânt cum este „latrină" e nepotrivit pentru un text sfânt, aşa că l-au cosmetizat, scriind ba „loc ascuns", ba „afară", ba l-au lăsat chiar aşa cum e, în greceşte. Dintr-un anumit punct de vedere, astfel de traduceri sunt greşite; totuşi, procedeele de înfrumuseţare de obicei nu schimbă sensul textului şi nici mesajul acestuia.

Dacă cineva vrea să aprofundeze toate acestea, pentru început poate recurge la dicţionare, enciclopedii şi comentarii biblice, eventual editate de diferite confesiuni, pentru a avea acces la interpretări complementare. Cel mai bine ar fi însă, desigur, să studieze limba greacă şi limba ebraică biblică, aşa încât să poată citi Biblia în original.

3. Ce este Biblia pentru fiecare dintre noi?

Printre studenţii facultăţilor bisericeşti de la Roma se spune că cine studiază dreptul canonic nu face decât să-şi piardă timpul, cine studiază filozofia îşi pierde raţiunea, iar cine studiază teologia îşi pierde credinţa. Ce-i drept, uneori aşa se şi întâmplă la studiul teologiei. Dar, cum spuneam mai sus şi referitor la falsele credinţe şi aşteptări privitoare la Biblie, uneori studenţii vin cu false convingeri despre credinţă, care le sunt spulberate atunci când află cum stau lucrurile în realitate. Astfel de credinţe şi aşteptări e bine să se piardă. Din păcate însă, se întâmplă uneori ca oameni cu credinţă sinceră să fie dezamăgiţi când iau contact cu studiul teologiei, iar aceasta din cauza unora dintre profesori, care prezintă lucrurile astfel încât oricui îi piere cheful să se mai ocupe de subiect. în fond, la fel se întâmplă în orice domeniu; chiar şi la şcoală, de multe ori elevii povestesc că nu le place o anumită materie, dar în realitate nu le place, de fapt, profesorul respectiv, sau acesta nu ştie să trezească interesul copiilor.

S-ar putea, de multe ori, ca şi cu apropierea de Biblie să se întâmple la fel. Aflând lucruri ca cele de mai sus, s-ar putea să fie dezamăgiţi cei care-şi imaginează că Yahweh, asemenea unui comandant de navă spaţială dintr-un film SE, ar fi sculptat cu laserul cele 365 de porunci negative („să nu faci asta") şi cele 248 pozitive („să faci ailaltă") pe tăbliţele de piatră pe care i le-a dat lui Moise, apoi i-ar fi urmărit de sus şi i-ar fi trăsnit cu arme

extraterestre pe cei care le încăl- cau. Dar alteori dezamăgirea apare din cauza celor de meserie, care uneori vorbescdespre Biblie în moduri ce pot îndepărta pe oricine: de pildă, ori într-un mod infantil, ori extrem de complicat (poate fiindcă nici ei nu înţeleg prea bine, deci nu pot explica nici altora).

Dacă v-aţi întâlnit deja cu astfel de situaţii, cel mai bine e să mai căutaţi şi alte surse de informaţie sau alţi profesori, care s-ar putea să vă schimbe cu totul felul de a vedea lucrurile. Bibliografia de la sfârşitul acestui volum ar putea fi de folos.

Ţinând seama de cele de mai sus, ce poate fi deci Biblia pentru fiecare dintre noi?

a) O hrană spirituală, duhovnicească

în lucrările de spiritualitate creştină se spune deseori că şi sufletul trebuie hrănit ca să poată trăi, nu cu mâncare, bineînţeles, ci, de pildă, cu fapte bune, participarea la slujbele bisericeşti, rugăciune, post şi citirea Bibliei. Unii oameni citesc zilnic câte un fragment din Scriptură, apoi se gândesc sau meditează la ce pot însemna acele cuvinte din vechime dacă le aplică la propria viaţă. Acest lucru se poate face individual sau în grupuri de studiu care se întâlnesc regulat şi discută câte un pasaj biblic. în acest caz poate fi utilă participarea unui preot sau teolog. Pentru a profita cât mai mult e nevoie de înţelegerea contextului în care a fost scris un astfel de pasaj, deci sunt utile volumele de comentarii biblice sau explicaţiile unui specialist. Abia după ce

înţelesul propriu-zis al textului este clar se poate trece la o semnificaţie spirituală şi la mesajul pe care-l poate transmite oamenilor de azi.

52 NICI TOATE ALE POPII

b) „Sufletul teologiei”

Toate ideile teologice, dogmele, etica creştină şi, în general, toată viaţa Bisericii iau drept etalon Biblia. De aceea a fost numită, de multe ori, „sufletul teologiei”. Există însă şi o problemă: cu puţină

strădanie, în Biblie găsim dovezi în sprijinul oricărei afirmaţii. În istoria Bisericii, când au existat dezbinări s i au apărut grupări opuse, s i unii, s i ceilalt i îs i bazau afirmaţiile pe Biblie. Adversarii unei afirmaţii găseau dovezi contrare tot în Biblie. Uneori se poate folosi un ace- las i verset pentru a demonstra o idee, dar s i contrariul acesteia.

Pentru a se evita acest lucru, Biblia trebuie studiată mai întâi în întregime, iar diferitele afirmaţii trebuie plasate în imaginea de ansamblu. O idee ruptă din context poate demonstra orice. Pe de altă parte, nu se pot evita interpretări diferite sau chiar opuse, uneori nici în chestiuni esenţiale. În creştinism s-au dezvoltat, de-a lungul

timpului, diferite tradiţii de interpretare a Scripturii. Unele se pot foarte bine completa reciproc, dar în alte cazuri rămân divergenţe.

Interesant este că, după mii de ani de existenţă a Bibliei, aceasta mai dă naştere şi azi unor noi interpretări teologice şi de credinţă. Biblia e deci un izvor nesecat de idei teologice, etice şi spirituale.

c) Obiect de cercetări ştiinţifice

În jurul Bibliei există o activitate de cercetare enormă. Nici un alt text antic n-a fa.cut obiectul atâtor studii s tiintifice.

Am auzit uneori părerea că acest lucru ar fi un sacrilegiu, că Biblia ar trebui doar venerată de credinciosi si nu studiată ca un cobai în laborator. Nu cred că e o

părere corectă. Dacă e vorba de un mesaj divin adresat oamenilor, acesta îşi ratează menirea dacă e pus pe un piedestal doar pentru ca oamenii să-şi facă o cmce atunci când trec pe lângă el. Mesajul trebuie să ajungă la oameni şi să pătrundă în toată viaţa lor. Cercetările ştiinţifice îi ajută inclusiv pe credincioşi să înţeleagă Biblia mai bine. Şi pe oamenii de ştiinţă îi ajută, pentru că uneori găsesc în Biblie indicii despre alte lucruri pe care le studiază în istoria civilizaţiilor şi a religiilor, precum şi în fenomenul comunicării.

d) Un loc cultural

Biblia e o lectură interesantă şi pentru oameni care nu sunt apropiaţi de religie, Biserică sau spiritualitate. Aceasta fiindcă e un fel de loc cultural. Civilizaţia europeană de azi, chiar şi la marginea continentului, a apărut pe baza civilizaţiei antice greco-romane, care a intrat în contact cu lumea Bibliei, transmisă de unii evrei deveniţi creştini care au răspândit noua credinţă în culturile din jurul Mediteranei. Deşi credinţa nu mai e un punct de referinţă ca altădată, în societatea europeană de azi sunt prezente clar urmele Bibliei în limbă, literatură, morală şi tradiţii.

Observaţia de mai sus e folosită în unele ţări pentru a rezolva disputa privind predarea religiei în şcoală (care s-a manifestat şi la noi). Dacă programa şcolară ar prevedea predarea Bibliei (nu a „religiei”)

la şcoală, aceasta ar putea deveni fără nici o problemă obiect de studiu obligatoriu pentru toţi copiii, indiferent de opţiunile sau practicile religioase din familie. Copiii imigranţilor de altă religie, odată stabiliţi într-o ţară europeană, învaţă despre cultura acestui continent, în care un element foarte important este chiar Biblia.

4. Pentru cei care vor să afle mai multe

Orice creştin (sau orice om interesat de cultură) ar trebui să citească toată Biblia, de la cap la coadă, măcar o dată în viaţă. E o călătorie spirituală mult mai interesantă, mai frumoasă şi mai utilă decât un pelerinaj propriu-zis.

Dacă cineva vrea doar o pregustare a acestei călătorii, poate începe cu Evangheliile (măcar una din primele trei), cu Faptele Apostolilor, apoi, pentru a înţelege dedesubturile acestor texte, Geneza, Exodul şi profetul Isaia. S-ar putea ca astfel să capete gustul de a citi Scripturile în întregime, aşa cum spuneam mai sus.

La sfârşitul volumului se poate consulta o listă de lecturi suplimentare ce-i poate călăuzi pe cititorii interesaţi de o lectură intensivă a Bibliei.

III.
CREZUL

„Acestea să le aminteşti [credincioşilor] şi jură-i în faţa lui Dumnezeu, *să nu se certe pe cuvinte,* nu foloseşte la nimic decât la pierzarea celor care ascultă.”

Apostolul Pavel[1]

Majoritatea oamenilor se întâlnesc cu Crezul atunci când participă ca naşi la vreun botez: cu acea ocazie, li se cere să-l recite în timpul slujbei, sau doar să-l asculte rostit de preot sau de altcineva. S-ar putea ca uneori să pară doar un text legat de un ritual, care altfel nu spune nimic; alteori se socoate că orice creştin e dator să-l ştie pe de rost şi să-l poată rosti corect în anumite împrejurări. în sfârşit, pentru unii oameni e o rugăciune ca oricare alta. Dar care e, de fapt, înţelesul acestui text?

Un „crez” este un set de afirmaţii ce rezumă lucrurile în care cred creştinii. încă de la începuturile Bisericii, printre creştini au circulat mai multe variante ale Crezului.

în primele veacuri creştine, în care se botezau mai ales adulţii (pentru că puţine familii erau creştine în întregime, astfel încât să fie botezaţi şi copiii), aceştia trebuiau să-şi mărturisească public credinţa pentru a putea fi botezaţi, devenind astfel creştini. Când cel care voia să se boteze rostea „Cred în Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh” sau o

1 Epistola II către Timotei 2,14 (s. n.).

altă formulare asemănătoare, ştia deja despre ce e vorba, fiindcă înainte de a ajunge acolo trebuia să participe la o pregătire – teoretică şi practică – de câţiva ani.

56 NICI TOATE ALE POPII

Cu timpul, mărturisirea credinţei în Tatăl, Fiul s i Duhul Sfânt rostită la botez a devenit din ce în ce mai lungă, adău- gându-se explicaţii suplimentare la fiecare dintre cele trei Persoane divine. Pare că, pe măsură ce pregătirea candidaţilor la botez s-a simplificat cu timpul, crezul care trebuia rostit a devenit din ce în ce mai lung, ca şi cum preotul sau episcopul trebuia să se asigure că respectivul candidat cu- noas te măcar acest rezumat al credintei.

1. Diferite texte ale Crezului

Există numeroase alte variante ale Crezului, atât în Occident, cât şi în Răsărit. În tabelul de mai jos sunt prezentate, ca exemplu, trei variante ale mărturisirii de credinţă, de complexităţi şi lungimi diferite, care au fost alcătuite în primele veacuri ale cres tinismului; două dintre ele se bucură de o largă răspândire.

Crezul din Epistola apostolilor (secolul II)	*Simbolul apostolilor (secolele III-Xy diferite variante asemănătoare)*	*Crezul niceno-constantinopolitan (secolul IV)*
1. [Cred] în *Tatăl,* Stăpânitor ul a toate	atotputernicul, Creatorul cerului şi al pământului	al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute
1. Cred în Dumnezeu, *Tatăl*	red întru unul Dumnezeu, *Tatăl* atotţiitorul, Făcătorul cerului şi	

2. şi *în Isus Cristos,* Mântuitoru l nostru	3. care s-a zămislit de la Duhul Sfânt, s-a născut din Maria Fecioara; 4 a pătimit sub Ponţiu Pilat, s-a răstignit,	adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, cel de o fiinţă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut, care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri
2. şi în *Isus Cristos,* Fiul său unic, Dom- nul nostru,	şi întru unul Domn *Isus Cristos,* Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, care din Tatăl s-a născut mai înainte de toţi vecii: Lumină din Lumină, Dumnezeu	şi s-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria si s-a făcut om şi s-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat şi a pătimit

a murit şi s-a îngropat; şi s-a îngropat;

5. s-a coborât în iad, şi a înviat a treia zi, după a treia zi a înviat din Scripturi; morţi;

6. s-a suit la ceruri, şi s-a înălţat la ceruri şade de-a dreapta lui şi şade de-a dreapta Dumnezeu, Tatăl Tatălui; atotputernicul;

	7. de unde are să vie să-i judece pe vii şi pe morţi.	şi iarăşi va să vină cu slavă să judece viii şi morţii, a cărui împărăţie nu va avea sfârşit
3. şi în *Sfântul Duh* Apărătorul	8. Cred în *Duhul Sfânt,*	şi întru *Duhul Sfânt,* Domnul de viaţă Făcă torul, care din Tatăl (şi de la Fiul)[1] purcede, cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi slăvit, care a grăit prin proroci.
4. şi în Sfânta Biserică	9. Sfânta Biserică catolică (creştină / universală)[2], împărtăşirea sfinţilor;	Intru una, sfântă, cato-licească (sobornicească, creştinească, universală)[3] şi apostolească Biserică
5. şi în ier tarea păca telor.	10. iertarea păcatelor;	Mărturisesc un botez spre iertarea păcatelor.
	11. învierea morţilor	Aştept învierea morţilor
	12. şi viaţa veşnică. Amin.	şi viaţa veacului ce va să fie. Amin.

CREZUL *59*

În coloana din stânga

1 Versiunea în limba latină, folosită în Occident, cuprinde şi cuvintele din parantează.

2 În varianta originală a Crezului, termenul este „catolică", folosit în sens etimologic, deci „universală", „atotcuprinzătoare". Unele confesiuni creştine au preferat ca în traducerile în limbi moderne să fie redat diferit, ca să se evite asocierea cu Biserica romano-catolică.

3 V. nota de mai sus.

a tabelului de mai sus apare unul dintre cele mai vechi şi mai simple crezuri.[1] La formula „Cred în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt” s-au mai adăugat doar scurte explicaţii, menţionându-se apoi Biserica şi puterea acesteia de a ierta păcatele. A fost descoperit într-un text scris în secolul II în Asia Mică, intitulat *Epistola apostolilor*. Scrierea menţionează la un moment dat minunea

înmuki- rii pâinilor, când Isus Cristos a săturat cinci mii de oameni cu cinci pâini (Evanghelia după Marcu 5, 35-44). Episodul este interpretat alegoric, spunându-se că cele cinci pâini împărţite de Isus reprezintă cele cinci articole ale Crezului crestin, si anume: ,,[Cred] în *Tatăl,* Stăpânitorul a toate / si în *Isus Cristos*, Mântuitorul nostru / şi în *Sfântul Duh* Apă-

rătorul / s i în Sfânta Biserică / s i în iertarea păcatelor". As a- dar, credinţa e văzută aici ca hrană spirituală, care se împarte oamenilor fără să se împuţineze.

În coloana din mijloc este prezentat aşa-numitul Simbol al apostolilor[2], un crez mai elaborat, folosit mai mult în Occident, de către Biserica catolică, cea anglicană şi cele protestante, în paralel

cu cel niceno-constantinopolitan, despre care va fi vorba mai jos.

Simbolul apostolilor s-a bucurat de prestigiu de-a lungul veacurilor şi s-a răspândit foarte mult, fiindcă se credea că a

1. *Cf* H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. a XXXIX-a, revizuită şi adăugită de P. Hunermann, Herder, Freiburg im Breisgau/Basel/ Roma/Viena, 2001, nr. 1 (p. 21). În acest

compendiu pot fi consultate numeroase alte mărturisiri de credinţă, nr. 2-76 (pp. 21-52).

2. H. Denzinger, *Enchiridion*, nr. 10-30 (pp. 23-34). Trad. rom. în *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 1993, p. 51.

fost alcătuit de cei doisprezece apostoli ai lui Isus Cristos. Acest crez nu intră în detalii teologice, aşa încât marea majoritate a creştinilor din toată lumea nu au dificultăţi să se regăsească în el. în plus, toate afirmaţiile cuprinse în acest crez apar nemijlocit în Biblie[1], respectă deci principiul recurgerii direct la sursă, de care vorbeam în introducere.

---

1 Pasajele biblice pe care se bazează articolele acestui crez sunt următoarele: 1) Matei 5, 45; Geneza 1, 1; Romani 1, 20 – 2) Matei 3, 17; Filipeni 2,12 – 3) Luca 1, 35; 2, 7 – 4) Ioan 19,16. 29-42 – 5) 1 Petru 3,19-20; Matei 28,1-10 – 6) Luca 24, 51; Evrei 1, 3; Marcu 14, 36 – 7) Matei 16, 27; Fapte 10, 39; 1 Corinteni 15, 51 – 8) Fapte 1, 7-8 – 9) Matei 16, 18-19; Efeseni 5, 26-27; Coloseni 1, 24; Matei 28, 19-20; 2 Corinteni 11,13; 1 Corinteni 15, 33 – 10) Ioan 20, 22-23 – [n]) [1] Corinteni 15, 51-54; 1 Tesaloniceni 4, 13-18 – 12) 1 Ioan 5, 20.

Ordinea afirmaţiilor Crezului (numite uneori „articole") nu este întâmplătoare. Sunt trei mari părţi (i; 2—7; 8—12), după cele trei Persoane ale Sfintei Treimi[2]. în acelaşi timp, succesiunea în care este alcătuit se leagă şi de întrebările „de unde venim" şi „încotro ne îndreptăm". Se începe cu crearea lumii, deci şi a omului, şi se încheie cu destinul acestuia, care este „viaţa veşnică". între acestea două, în centru se vorbeşte de venirea lui Dumnezeu ca om în lumea creată şi de Biserică, o nouă realitate spirituală şi un nou popor al lui Dumnezeu.

Există douăsprezece articole, după numărul apostolilor care, potrivit legendei, au formulat fiecare câte un articol. Cuvântul „simbol" este folosit aici în sens etimologic în limba greacă, *symbolon* însemna, la început, una dintre părţile unui os sau ale unui vas de lut rupt în două şi luate de două persoane, de exemplu părţi ale unui contract. La reîntâlnirea acestora, potrivirea celor două părţi le dovedea identitatea.

CREZUL 6l

Aşadar, adunând laolaltă toţi apostolii, fiecare cu câte un articol de credintă, obtinem întregul Crez creştin.

2 Pentru înţelesul acestei expresii, v. mai jos, pp. 82-93.

Unele reprezentări iconografice medievale îi înfâţişează pe cei doisprezece apostoli cu câte un înscris cuprinzând câte un articol din acest crez.

Pe lângă faptul că acest *symbolon* poate fi înţeles ca un fel de contract sau legământ – deci cei care participă la el trebuie să-i accepte prevederile –, rostirea, respectiv acceptarea Simbolului dovedes te identitatea cres tină, as

a cum, în vremurile de demult, punerea împreună a două părţi ale unui vas de lut dovedea acordul încheiat între două persoane.

În coloana din dreapta este prezentat aşa-numitul Crez niceno-constantinopolitan[1], o variantă mai cunoscută la noi, recitată la slujbele de duminică şi la botezuri. Aici, unele

articole sunt mult mai dezvoltate, intrându-se în detalii teologice care, la vremea respectivă, au dat naştere la multe dispute. Acestea vor fi dezvoltate mai jos (subcapitolul 5, ,,Până la urmă, ce înţeles are Crezul?”).

Pe lângă exemplele prezentate, am putea aminti şi o mărturisire de credinţă foarte lungă (în 42 de articole): Crezul pseudoatanasian, numit astfel fiindcă

multă vreme s-a socotit că ar fi fost alcătuit de Sfântul Atanasie cel Mare, patriarh al Alexandriei în secolul IV. Cercetătorii consideră azi, în general, că acest crez a fost alcătuit de un autor necunoscut, în Franta, în secolul V.[2] Cunoscut si sub numele de

1. Denzinger, *Enchiridion,* nr. 125-126; 150 (pp. 62-64; 83-85). Trad. rom. *Învăţătura de credinţă ortodoxă*, ed. a IlI-a revăzută,

Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi **C**lujului, **C**luj-**N**apoca, 2003, pp. 52-53.

2. *Cf* Denzinger, *Enchiridion,* nr. 75-76 (pp. 50-52). Traducere proprie.

Simbolul *Quicumque* (după cuvântul cu care începe în limba latină), acest crez este mult mai amănunţit, cuprinzând numeroase detalii teologice despre persoanele Sfintei Treimi şi despre întmparea Logosului divin în Isus Cristos. Mai jos este prezentat doar textul; explicaţiile vor fi date mai târziu:

1. Oricine vrea să fie mântuit, înainte de toate trebuie să ţină credinţa catolică[1];
2. cine n-o va păstra întreagă şi neştirbită fără îndoială că va pieri pe veci.
3. Iar credinţa catolică aceasta este: să-l cinstim pe Unul Dumnezeu în Treime şi Treimea în unitate
4. şi să nu amestecăm persoanele, nici substanţa să n-o despărţim,
5. căci una este persoana Tatălui, alta cea a Fiului şi alta a Duhului Sfânt,
6. dar una este dumnezeirea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, asemenea le este slava şi la fel de veşnică măreţia.
7. După cum este Tatăl, tot aşa şi Fiul, tot aşa şi Duhul Sfânt:
8. necreat este Tatăl, necreat este Fiul, necreat este Duhul Sfânt;

---

1 Şi aici, termenul „catolic" este folosit în sens etimologic, adică referindu-se la Biserica universală, atotcuprinzătoare şi care dăinuie în timp.

9. nesfârşit este Tatăl, nesfârşit este Fiul, nesfârşit este Duhul Sfânt;

10. veşnic este Tatăl, veşnic este Fiul, veşnic este Duhul Sfânt.

11. Şi totuşi nu sunt trei veşnici, ci unul este Cel veşnic,

iz. după cum nu sunt trei necreaţi şi nici trei nesfârşiţi, ci unul este Cel necreat şi unul Cel nesfârşit.

13. De asemenea, atotputernic este Tatăl, atotputernic Fiul, atotputernic Duhul Sfânt;

14. şi totuşi nu sunt trei atotputernici, ci unul este Cel atotputernic.

15. Astfel, Dumnezeu este Tatăl, Dumnezeu este Fiul, Dumnezeu este Duhul Sfânt

16. şi totuşi nu sunt trei Dumnezei, ci un singur Dumnezeu.

17. La fel, Domn este Tatăl, Domn este Fiul, Domn este Duhul Sfânt

18. şi totuşi nu sunt trei Domni, ci unul este Domnul

19. fiindcă, după cum îndemnăm, potrivit adevărului creştin, să fie mărturisită fiecare persoană în parte ca Dumnezeu şi Domn

zo. tot astfel oprim ca potrivit religiei catolice să se spună că sunt trei Dumnezei sau trei Domni.

21. Tatăl de nimeni n-a fost făcut, nici creat, nici născut;

zz. Fiul este numai de la Tatăl, nu făcut şi nici creat, ci născut;

23. Duhul Sfânt este de la Tatăl şi de la Fiul, nu făcut, nici creat, nici născut, ci purcezând.

24. Unul este deci Tatăl, nu trei Taţi; unul este Fiul, nu trei Fii; unul este Duhul Sfânt, nu trei Duhuri Sfinte.

25. Iar în această Treime, nimic nu este mai înainte sau mai apoi, nimic mai mare sau mai mic,

26. ci toate cele trei persoane împreună sunt la fel de veşnice şi egale

27. aşa încât în toate, după cum s-a spus deja mai sus, să fie cinstită atât unitatea în Treime, cât şi Treimea în unitate.

28. Cine vrea deci să fie mântuit, astfel să cugete despre Treime.

29. Dar mai este nevoie, spre mântuirea veşnică, şi a crede întocmai în întruparea Domnului nostru Isus Cristos.

30. Dreapta credinţă înseamnă aşadar să credem şi să mărturisim că Domnul nostru Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu, este deopotrivă Dumnezeu şi om:

31. este Dumnezeu din substanţa Tatălui, născut mai înainte de veci, şi este om din substanţa maicii, născut în veac;
32. Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, alcătuit dintr-un suflet raţional şi trup omenesc,
33. egal cu Tatăl după dumnezeire, mai mic decât Tatăl după firea omenească.
34. Deşi este Dumnezeu şi om, totuşi nu sunt doi, ci unul este Cristos,
35. iar unul nu prin preschimbarea dumnezeirii în trup, ci prin primirea firii omeneşti în Dumnezeu,
36. unul întru totul, nu prin amestecarea substanţei, ci în unita tea persoanei.
37. Căci după cum sufletul raţional şi trupul sunt un singur om, tot astfel Dumnezeu şi omul sunt un singur Cristos,
38. care a pătimit pentru mântuirea noastră, a coborât în iad, a treia zi s-a ridicat din morţi,
39. s-a înălţat la ceruri, şade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să-i judece pe vii şi pe morţi.
40. La venirea lui trebuie să învie toţi oamenii cu trupurile lor şi să dea seama de faptele lor,
41. iar cei ce vor fi făcut fapte bune vor merge în viaţa veşnică, dar cei care vor fi făcut rele, în focul cel veşnic.
42. Aceasta este credinţa catolică; cine n-o va crede întocmai şi cu statornicie nu va putea fi mântuit.

2. Poate fi schimbat Crezul?

La această întrebare, răspunsul este „da" sau, mai precis, „da, oarecum", şi anume dacă ne referim la modul de formulare a mărturisirii de credinţă, nu la credinţa propriu-zisă. După cum se observă şi din exemplele date, nu se poate spune că există o singură formulă de mărturisire a credinţei.

Mai sus am văzut un crez simplu, altele mai elaborate şi chiar unul foarte lung. Dar oricât de multe detalii ar cuprinde un crez, acesta rămâne întotdeauna doar un *rezumat* al credinţei, iară a avea pretenţia de a cuprinde absolut toate lucrurile

în care cred creştinii. Nici nu poate fi altfel, fiind vorba de formule rostite de obicei în public, în cadrul unor slujbe, deci, oricât de devotaţi ar putea fi participanţii, lungimea lor trebuie să rămână rezonabilă.

E limpede, prin urmare, că pot exista mai multe formule de mărturisire a credinţei; dacă una e mai scurtă, nu înseamnă neapărat că cei care o rostesc ignoră sau neagă detaliile cuprinse în variantele mai lungi, ci uneori acest lucru arată doar că e vorba de un rezumat mai scurt al credinţei, restul fiind subînţeles.

Cu toate acestea, una şi aceeaşi variantă a suferit schimbări de-a lungul timpului. Bine-cunoscutul Crez prezentat în coloana din dreapta a tabelului de mai înainte, care este rostit la slujbele din bisericile noastre, n-a fost întotdeauna aşa cum îl cunoaştem astăzi. Numele îi vine de la cele două sinoade (concilii) ecumenice- la care a fost alcătuit: cel de la Niceea şi cel de la Constantinopol. în primele veacuri ale creştinismului, dacă discuţiile teologice începeau să creeze dezbinări în Biserică, se organizau întruniri ale tuturor epis- copilor (sau măcar ale reprezentanţilor acestora), care să tran- şeze astfel de probleme. Aceste mari întruniri erau numite ecumenice nu fiindcă s-ar fi referit la dialogul dintre creştinii de diferite orientări, ci cu înţelesul etimologic: era vorba de „lumea întreagă" din punctul de vedere al Imperiului Bizantin, adică imperiul însuşi şi unele zone adiacente.

Uneori se consideră că seria sinoadelor bisericeşti a fost începută cu întrunirea apostolilor lui Isus Cristos la Ierusalim, în jurul anului 50, de care se vorbeşte în Faptele Apostolilor (cap. 15). Aici

s-a luat o hotărâre de importanţă capitală pentru viitorul Bisericii, dar nu din punctul de vedere al doctrinei, ci al disciplinei bisericeşti, s-ar putea spune. Creştinismul a apărut în sânul poporului evreu, iar primii creştini au continuat să ţină şi preceptele religioase evreieşti. Când creştinismul s-a răspândit şi printre ne-evrei, unii apostoli şi ucenici erau de părere că aceştia trebuie să adopte şi iudaismul împreună cu creştinismul; în particular, să primească mai întâi circumcizia, apoi botezul şi, în continuare, să ţină toate obiceiurile şi riturile iudaice. La acest prim conciliu din Ierusalim s-a hotărât însă că nu li se poate cere aşa ceva celor deveniţi creştini din afara poporului evreu, aşa încât s-ar putea spune că atunci Biserica a încetat să fie o sectă evreiască, des- chizându-se pentru lumea întreagă. Apostolii i-au lăsat pe episcopi ca succesori ai lor, iar aceştia s-au întrunit şi ei uneori pentru a decide în probleme importante; în veacurile care au urmat, cele mai mari dezbateri au fost cele doctrinare.

Astfel, Conciliul (sinodul) ecumenic de la Niceea[1], din anul 325, a precizat că Isus Cristos este Dumnezeu, „de o fiinţă cu Tatăl”, şi a adoptat un crez în care au fost introduse aceste explicaţii. Mărturisirea de credinţă a acestui sinod ecumenic se termina însă cu cuvintele „Cred în Duhul Sfânt”, fără nici un alt detaliu.

Mai târziu au apărut alte discuţii, teologii începând să se întrebe dacă şi Duhul Sfânt este Dumnezeu. De aceea, un nou sinod (conciliu), de această dată ţinut la Constantinopol, în anul 381, a adus explicaţii suplimentare, adăugând că Duhul

1 Azi Îznik, Turcia.

Sfânt este „Domnul şi de viaţă dătătorul" şi alte amănunte, din care se înţelege că este Dumnezeu, ca şi Tatăl şi Fiul.[1]

Aşadar, formula de mărturisire a credinţei poate fi modificată sau completată dacă situaţia cere precizări pentru evitarea neînţelegerilor de interpretare.

Dar există şi situaţia inversă. După adoptarea Crezului de la Constantinopol au mai fost şi alte dezbateri şi dispute teologice tranşate de concilii (sinoade) ecumenice, dar explicaţiile respective n-au fost incluse în Crez. Acest lucru s-a întâmplat probabil fiindcă, între timp, Crezul de la Constantinopol s-a impus ca formulă standard de mărturisire a credinţei la botez şi la slujba de duminică. Ar fi fost greu de schimbat un text de cult care deja devenise tradiţional. Unele detalii au intrat, ce-i drept, în Crezul pseudoatanasian; dar acesta, la rândul său, nu dă detalii despre alte lucruri.

De pildă, în anul 431, Conciliul de la Efes a stabilit că Fecioara Maria, mama omului Isus, poate fi numită pe drept cuvânt şi „Născătoare de Dumnezeu" (pentru că Isus este Dumnezeu făcut om). La Calcedon (Halchidon)[2], în anul 451, s-a precizat că Isus Cristos este, în acelaşi timp, atât om adevărat, cât şi Dumnezeu adevărat, aşadar este vorba de două firi, cea divină şi cea umană, care coexistă într-o aceeaşi Persoană, neamestecate, dar şi inseparabile. În sfârşit, în anul 681, un nou sinod

1 De fapt, cercetătorii discută dacă mărturisirea de credinţă a Conciliului de la Constantinopol e doar o dezvoltare a celei de la Niceea sau se bazează pe un crez care exista deja şi doar a fost aprobat acolo; *cf.* Denzinger, *Enchiridion,* nr. 125-126; 150 (pp. 62-64; 82-85).

2 Azi Kadikoy, un district al Istanbulului, pe malul asiatic al Bosforului.

ecumenic ţinut la Constantino- pol a dezvoltat această idee, arătând că în Cristos sunt prezente chiar două voinţe, una divină şi alta omenească.

Ideile de mai sus vor fi descifrate şi dezvoltate în continuare; probabil însă că pentru mulţi cititori de azi, chiar creştini angajaţi, par mai degrabă nişte „chiţibuşuri"; în vremea Imperiului Bizantin însă, Biserica era mult mai importantă în societate decât acum, iar astfel de dispute teologice puteau antrena nu numai dezbinări religioase, ci şi mişcări politice. Oamenii discutau la piaţă despre disputele teologice aşa cum azi vorbesc despre manevrele politice de care află de la televizor. Influenţa politicului asupra religiei este evidentă doar dacă ne gândim că toate aceste concilii sau sinoade de care vorbim, în primele opt veacuri ale creştinismului, au fost convocate de împăraţii bizantini, care nu voiau tulburări în societate din cauza controverselor religioase.

Uneori, adoptarea unui Crez „alternativ" putea fi un mod prin care unele grupări sau populaţii încercau să se desprindă de puterea centrală de la Constantinopol, care era mână în mână cu Biserica majoritară. Lucrurile nu stăteau aşa numai pe atunci, ci istoria se repetă mereu: un caz asemănător s-a întâmplat în Ardeal, în secolul XVI, când saşii au adoptat Reforma protestantă nu numai din motive religioase, ci şi pentru a se sustrage mai eficient influenţei nobililor – catolici care din când în când încercau să le reducă privilegiile de oameni liberi.

3. Cine spune ca noi e de-al nostru

Am arătat la începutul capitolului că rostirea Crezului era, la început, şi un semn de recunoaştere între creştini, faţă de toţi ceilalţi. Cu timpul a

devenit însă şi un mod de definire a identităţii unor creştini faţă de alţi creştini, de confesiuni diferite.

La un moment dat, prin 1990, mergeam cu trenul şi, undeva după Braşov, s-au urcat trei tineri cu o damigeană de pălincă; s-au aşezat în compartiment, vizavi de mine. Din discuţiile dintre ei se putea înţelege că sunt studenţi la teologie. Din vorbă-n vorbă, s-a ajuns la un gen de dezbateri ecumenice. Unul dintre studenţi i-a întrebat, la un moment dat, pe ceilalţi:

— Da cu greco-catolicii cum e?

—A, păi sunt cam ca la noi, a răspuns unul dintre tineri. Doar că folosesc alte cuvinte, mai spre latină: în loc de „Doamne, miluieşte", zic „Doamne, îndură-te spre noi", în loc de „slavă", zic „mărire", iar în loc de „Duhul Sfânt", zic „Spiritul Sfânt".

Ceilalţi au căzut puţin pe gânduri, apoi unul dintre ei a exclamat:

— înseamnă că ei nu cred în Duhul Sfânt!

în paranteză trebuie spus că situaţia de mai sus nu e o invenţie românească. Şi în limba engleză, de pildă, se poate

CREZUL 69

spune „Duhul Sfânt" în două feluri, *Holy Ghost* (folosind termenul vechi, de origine germanică) sau *Holy Spirit*, folosind

deci un neologism latin, de altfel nu foarte nou, fiindcă apare pe alocuri şi în *King James Version*, celebra traducere anglicană a Bibliei, publicată în anul 1611 sub patronajul regelui Iacob I al Angliei. Astăzi, în cărţile de cult catolice în limba engleză apare peste tot *Holy Spirit*, în timp ce în cele anglicane mai noi apar ambele variante; totuşi, catolicii mai tradiţionalişti preferă şi ei *Holy Ghost.*

Printre creştinii de limbă engleză, în ziua de azi s-a depăşit deci modul de marcare a teritoriilor confesionale folosindu-se un anumit termen în detrimentul altuia (care altminteri este sinonim). Însă, în trecut, *Holy Ghost* era mai degrabă uzanţa anglicană, iar *Holy Spirit*, uzanţa catolicilor, mai legaţi de Roma, ceea ce explică preferinţa pentru un termen de origine latină. Or, şi pentru

greco-catolicii români, care ţin la legătura Bisericii lor cu Roma şi la originea latină a poporului român, era firesc să prefere un cuvânt de origine latină faţă de unul slav.

Nu cred însă că tinerii pe care i-am întâlnit erau la curent cu diferem ierile de mai sus. Poate că, fiind student i, luaseră contact cu o realitate nouă, necunoscută, nestiind unde s-o

încadreze.

Bineînţeles că folosirea unui sinonim nu înseamnă, în nici un caz, referirea la o altă realitate, dar un sâmbure de adevăr există în exclamatia studentului. Diferentele de limy

baj au dus uneori la dezbinări printre creştini.

Dar cât de departe se poate merge cu ideea că cei care mărturisesc acelas i lucru ca noi „sunt de-ai nos tri”? Ce în» seamnă a mărturisi acelas i lucru ? A rosti exact aceleas i cuvinte şi sub aceeaşi formă? Dacă folosesc sinonime sau dacă exprimă aceleaşi idei, dar

cu alte cuvinte, ce se întâmplă? Apoi, dacă e vorba de o altă limbă? Cei care vorbesc altă limbă

pot avea aceeaşi credinţă ca şi noi, deşi îşi mărturisesc credinţa folosind alte cuvinte?

în fond, e legitim ca o grupare să folosească un limbaj specific, aşa cum se întâmplă cu jargonul diferiţilor meseriaşi sau cu graiurile din diferite regiuni. Dacă, de pildă, cineva nu spune „porumb", ci „păpuşoi" sau „cucuruz", înseamnă oare că nu e român? După cum aceste diferenţe între graiuri n-ar trebui să fie o problemă, nici în domeniul religios n-ar trebui să fie.

Dacă cei care spun acelaşi lucru folosind alte cuvinte sunt consideraţi de condamnat pentru asta atunci apare o problemă.

Un exemplu elocvent, în care nici măcar nu e vorba de sinonime sau feluri diferite de a spune acelaşi lucru, este cel al scrierii în româneşte a numelui lui Isus Cristos, despre care se vorbeşte în centrul Crezului.

în volumul de faţă, am preferat să scriu acest nume sub forma „Isus Cristos", fiindcă aşa se aude în pronunţia din vorbirea de zi cu zi, iar filologii sunt de părere că limba română are, în general, o scriere fonetică, adică se scrie aşa cum se aude. Dar, după cum se ştie, există diferite variante de scriere preferate de anumite confesiuni creştine, astfel:

Iisus Hristos	Biserica	ortodoxă
Isus Hristos	Biserica	greco-catolică; Bisericile protestante
Isus Cristos	Biserica	romano-catolică

N-ar trebui să fie nici o problemă ca fiecare să scrie acest nume după cum preferă, fiind vorba, până la urmă, de o convenţie. De altfel, cele trei variante au început să departajeze diferitele confesiuni creştine doar în ultimele decenii Mai demult, variantele se prezentau astfel:

Isus Hristos	Tetraevanghelul lui Coresi, Braşov 1560 (ortodox) Traducerea greco-catolică a Vulgatei, 1760 Ediţiile Bibliei lui Cornilescu, începând cu 1924 (protestante)
Iisus Hristos	Biblia de la Bucureşti (1688) şi alte ediţii ortodoxe ulterioare Biblia de la Blaj (1795) – greco-catolică Primele ediţii ale traducerii lui Dumitru Cornilescu
Iisus Christos	Biblia în românește publicată de Societatea Biblică Britanică în 1874 Biblia lui Vasile Radu şi Gala Galaction, Bucureşti, 1938 (ortodoxă)
Iisus Cristos	Noul Testament în traducerea lui Nicolae Nitzulescu (profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti), din anul 1897 Isus Cristos Biblii romano-catolice (mai recente decât cele de mai sus)

Din tabelul prezentat reiese că de multe ori modul de a scrie numele Mântuitorului nu depindea de confesiunea creştină. Trebuie să ţinem seama şi de

faptul că, în secolul XIX, ortografia limbii române era încă în formare.

Astăzi însă, acest lucru nu mai ţine de ortografie, ci a devenit motiv de polemică. Am auzit de multe ori că numai forma „Iisus Hristos” este cea corectă, ba chiar că, dacă aşa stau lucrurile, ar trebui să se spună şi „hreştin” şi „hreştinism”, ceea ce ar fi o aberaţie lingvistică, fiindcă „creştin” a intrat în limbă direct din latinescul *christianus*. O profesoară de religie le spunea odată copiilor că nu trebuie să scrie „Isus” fiindcă astfel, cu un singur „i”, cuvântul ar însemna „măgar”; e o părere care circulă prin anumite medii şi pe care am

72 NICI TOATE ALE POPII

auzit-o de mai multe ori. Sper că alte lucruri predate copiilor la orele de religie sunt mai interesante decât acesta, dar, pe de altă parte, nu ştiu în ce limbă există vreun

cuvânt de forma *isus* care să însemne „măgar”. Dar chiar dacă ar exista, tot nu ar fi un argument care să justifice criticarea modului în care scrie cineva numele Domnului. Dacă, să zicem, ar exista vreo limbă pe glob în care un cuvânt care să sune ca *eminescu* ar însemna ceva insultător sau ridicol, ar trebui oare ca numele poentlui să fie ortografiat diferit, ca să

nu ne facem de râs?

Vă propun acum un mic antrenament lingvistic, util pentru paragraful care urmează mai târziu, unde se va vorbi despre certurile între creştini provocate de limbaj. De ce există deci mai multe variante ale numelui Domnului în limba română?

Pe întemeietorul creştinismului îl chema Yeşua în limba lui maternă, adică aramaica, limba curentă

în vremea lui, devenită s i limbă de circulatie în regiune. Limba ebraică se mai folosea doar în Biblie şi în cult, cam cum s-a întâmplat la creştini cu latina, cu greaca veche sau cu slavona bisericească. Echivalentul ebraic al lui Yes ua ar fi Yehos ua, ceea ce înseamnă „Dumnezeu mântuieşte”, un nume programatic, aşadar, ce corespunde misiunii de Mântuitor. Or, ucenicii

lui Yeşua l-au văzut în El pe Mesia, izbăvitorul aşteptat de evrei la împlinirea timpurilor, care va rezolva toate problemele. Cuvântul aramaic *mesiha,* ca si echivalentul său

ebraic *maşiab* (de unde vine şi „Mesia” în româneşte şi în alte limbi moderne), înseamnă „cel uns”, fiindcă acest Izbăvitor aşteptat de profeţi era un fel de rege, dar şi un

fel de preot; pe vremea respectivă, intrarea într-o astfel de funcţie era marcată simbolic de ungerea cu untdelemn parfumat.

Evangheliile, în care se vorbes te de viat a s i învăţătura lui Yeşua Meşi}:ia, au fost scrise în greacă, limbă de circulaţie inter-

naţională în acea perioadă. Prin urmare, supranumele Mântuitorului, ,,Cel Uns", a

fost tradus *Christos,* care înseamnă acelaşi lucru. Pentru prenumele său nu s-a găsit un echivalent grecesc, aşa că a fost adaptat, sub forma *Iesous,* În latină a intrat sub forma *Iesus*, de unde a fost preluat în limbile europene contemporane: Jésus, Gesù, Jesus.

Forma „I(i)sus Hristos" din româneşte n-a fost însă preluată din latină, ci din slavona bisericească. Poate că

numele Învătătorului a intrat în românes te s i direct din latină, ca s i > » , [7] **, alte cuvinte din vocabularul creştin; de pildă, de la *christianus* avem „creştin”. Dacă *Iesus Christus* din latină a fost preluat direct în românes te, atunci a ajuns la forma „Iesu Cres tu” sau ceva asemănător. Dar fiindcă slavona a fost mai multe veacuri limba de cult pe aceste meleaguri, s-a**

impus varianta din această limbă, iar forma numelui preluată direct din latină, dacă a existat, s-a pierdut. Varianta din slavonă corespunde formei greceşti a lui Trjcrouç Xpia'tôç *[Iesous Christos],* dar ca în pronunţia bizantină şi cea neogreacă: Iisus Hristos. Interesant este însă că, şi în slavonă, la început se scria Icoycb *(Isus),* deci cu un singur „i", şi doar cu prilejul reformei

patriarhului Nikon al Moscovei din anul 1650 s-a hotărât scrierea ca Iucoycb *(Iisus),* pentru mai multă fidelitate faţă de originalul grecesc. În limba rusă a ajuns deci, în cele din urmă, cu doi „i", llMcyc, dar în alte limbi slave, vorbite în ţări în care de asemenea se foloseste ca limbă de cult vechea slavonă bisericească, cum ar fi ucraineana, bielorusa, bulgara şi sârba, acest nume se scrie cu un

singur „i”: Icyc sau, după caz, l1cyc.

Ţinând seama de aceste lucruri, cred că, pe de o parte, a considera motiv de ceartă faptul că unii scriu numele Mântuitorului cu un singur „i” s i alt ii cu doi „i” e ca s i cum s-ar pretinde că numele românesc Ion ar trebui scris cu „Y'‘, fiindcă provine, ca şi echivalentele din alte limbi Qohn, Jean, Johann,

Jânos, Ivan...), din evreiescul Yohanan (care

înseamnă „Dumnezeu a dat har”). Ar trebui oare creată o grupare care să susţină această ortografie şi care să-i considere pe ceilalţi, care scriu cu „i”, nişte deviaţionişti duşmănoşi?

Dar, pe de altă parte, a ţine morţiş că numele învăţătorului trebuie scris sub o anumită formă, fiindcă altfel se face o mare greşeală sau e chiar o blasfemie, denotă o frică superstiţioasă de orice detaliu nefamiliar şi socotit, prin urmare, „eretic”. Credincioşii care gândesc astfel – noi suntem ortodocşi (sau catolici, sau protestanţi) şi deţinem adevărul unic al cuvintelor – pornesc de la premisa că, dacă la alţii ceva e diferit, precis aceia se află într-o foarte culpabilă greşeală. Se întâmplă aşa cu tot felul de detalii: am auzit o dată o doamnă din Serbia care-i reproşa unui preot ortodox român că ar fi fost „papistaş”, pentru simplul motiv că urma calendarul pe stil nou, iar în plus, nu avea nici barbă! Doamna respectivă era aproape scandalizată de această constatare.

Aşa se întâmplă cu ortografia şi cu alte amănunte, dar şi cu anumiţi termeni sau cu moduri de a exprima o idee, de pildă în Crez: „Noi *spunem* aşa fiindcă suntem ortodocşi (sau catolici sau protestanţi)”. Se preia deci în religie un fenomen care se întâlneşte în politică, unde susţinătorii de partid repetă ce au auzit de la „formatorii de opinie”, cum se spune în presă, iară să înţeleagă neapărat ce înseamnă formulările respective. Astfel ajungem la certurile între creştini provocate de felul de a vorbi.

4. Una vorbim, başca nenţelegem

Bine, bine, veţi spune, dar diferenţele dintre

creştinii de diferite confesiuni nu se reduc la folosirea unor cuvinte sinonime. Aşa este, dar pornind de aici putem face un pas mai departe: nu cumva şi alte diferenţe se datorează doar unor formulări diferite?

Uneori aşa se întâmplă. De pildă, multă vreme, Biserica ortodoxă şi cea catolică au considerat că Biserica armeană ar fi „eretică", adică „deviaţionistă", fiindcă refuză unele afirmaţii legate de credinţă ale celorlalte Biserici sau susţine idei diferite de cele ale acestora. Ce-i drept, Biserica armeană n-a acceptat hotărârile Conciliului de la Calcedon, dar nu fiindcă ar fi îmbrăţişat monofizismul, condamnat la acel conciliu. Monofizismul era o teorie extremistă în creştinism, potrivit căreia Isus Cristos avea doar o singură fire, şi anume cea dumnezeiască. Armenii nu erau de acord cu această teorie, dar nu acceptau nici formularea Conciliului de la Calcedon. în ultimele decenii însă, după multe veacuri de la acele evenimente, Biserica armeană a semnat acorduri atât cu Biserica ortodoxă, cât şi cu cea catolică, din care reiese că divergenţele ţineau doar de limbaj, dar credinţa este aceeaşi, doar altfel exprimată.

în cazul creştinilor din Orientul Mi/lociu, situaţia a fost şi mai bizară. E vorba de Bisericile de tradiţie „siriacă". Acestea folosesc şi azi în cult siriaca, un dialect al limbii aramaice, cea vorbită de Isus Cristos. în cazul lor, unul şi acelaşi mod de exprimare a făcut ca o parte să fie consideraţi eretici monofiziţi, iar altă parte, nestorieni, adică adepţi ai teoriei cu totul opuse referitoare la firea divină a lui Cristos.

Disputa era pe marginea afirmaţiilor rezumate în Crezul pseudoatanasian la nr. 30-37.[1] Biserica

majoritară vorbea de două „firi” într-un singur „ipostas” (sau de două „substanţe”/„naturi” într-o singură „persoană”). Se dorea explicarea mai precisă a ideii că Isus Cristos este, în acelaşi timp,

76 NICI TOATE ALE POPII

Dumnezeu adevărat şi om adevărat. La conciliile (sinoadele) bisericeşti din acea vreme se vorbea greaca, o limbă care dă posibilitatea unor exprimări precise şi nuanţate, având în spate o lungă tradiţie filozofică.

Aşa că, pentru a exprima această idee, s-

au folosit cuvintele greceşti *physis* şi *hypostasis*. Numai că astfel de cuvinte se adresează doar celor care ştiu la ce se referă, în timp ce, pentru alţii, dau naştere, dimpotrivă, la un plus de confuzie. Filozofii, teologii şi alţi gânditori trebuie întotdeauna să definească termenii folosiţi, adică să explice cu ce înţeles folosesc un cuvânt sau altul.

Cuvântul *physis,* de

pildă, poate însemna, în limbajul obişnuit, foarte multe lucruri: „origine”, ,,fel de a fi”, ,,înfă- tâş are exterioară”, „caracter”, ,,rânduială a naturii”. În filozofie putea însemna „natură” chiar personificată sau „principiu al cresterii” în univers, dar si „substamă elementară”.

Şi *hypostasis* e un cuvânt care poate însemna multe lucruri: „ceva care sta 1a baza"„, ,,suport”,

„substrat” , ,,^md^ent”, dar şi „natură”, „substanţă”, ,,esenţă”, chiar „realitate”. În româneşte, când este folosit în context teologic, e redat prin „ipostas”; traducerea prin „ipostază” se evită de obicei în acest context, pentru a nu trimite la sensul din vorbirea curentă pe care l-a dobândit cuvântul („situaţie în care se află cineva”).

După cum se vede,

unele înţelesuri ale termenului *hypostasis* sunt foarte apropiate de cele ale lui *physis*. De aceea, faptul că unul dintre ele a fost ales să exprime cele două realităţii (divină si umană) într-una singură (Persoana lui Cristos) este o pură convenţie. Unii teologi au ezitat, folosin- du-l uneori pe unul în locul celuilalt; chiar Sfântul Chirii al Alexandriei vorbea de o singură *physis,* însă voia

să spună, cu alte cuvinte, acelas i lucru ca s i Sinodul de la Calcedon,

care vorbea de „două *physeis”.* Până la urmă s-a încetăţenit uzanţa cu două *physeis* şi o singură *hypostasis.* Conciliile şi Părint ii Bisericii, la vremea respectivă, nu aveau intenţia să dea o încărcătură filozofică acestor cuvinte: la început se înţelegea doar că sunt două lucruri într-un altul. Probabil că multor creştini expresia „două *physeis* într-o singură *hypostasis”* le suna ca şi cum am spune „două firi într-un singur fel de a fi” sau ceva asemănător, ceea ce, desigur, nu e prea clar. De aceea, teologii şi filozofii au încercat mai târziu să explice teoretic, cu tot felul de fineţuri, diferenţa dintre cei doi termeni, ceea ce a fa.cut ca termenul de *hypostasis,* „ipostas”, să dobândească, în acest context, un înţeles tot mai asemănător cu cel de „persoană”.

Bisericile de limbă siriacă din Orientul Mijlociu încercau să echivaleze aceste concepte folosindu-şi propria terminologie. Nici în greceşte nu era prea dar de ce s-au ales acesti termeni, iar dacă apoi au fost tradusi în siriacă, acest lucru a dat nas tere la noi confuzii, fiindcă s i în cadrul tra-ditiei siriace erau diferente de interpretare, astfel[1]:

Cuvintele greceşti:	*physis* („natură”)	*hypostasis* („ipostas”)
Echivalenţele în siriacă:	*kyono*	*qnomo*
Interpretarea în Biserica siro-ortodoxă	sens apropiat de „ipostas”	„individ”

I. Pentru precizările care urmează, if. Sebastian P. Brock, Witold Witakowski, The Hidden Pearl: The Syrian Orthodox Church and Its Ancient Aramaic Heritage, vol. III, At the Turn of the Third Millennium: The Syrian Orthodox Witness, Trans World Film Italia, Roma, 2001, pp. 26 şi urn.

Interpretarea „esenţă" „suma însuşirilor"
în Biserica
din Imperiul Persan

Pentru Biserica de limbă siriacă din vestul Orientului Mijlociu (cea „siro-ortodoxă"), aflată pe teritoriul Imperiului Bizantin, *physis* („natură"), tradus prin *kyono,* avea cam acelaşi sens cu „ipostas", aşadar a spune că sunt „două naturi" în Cristos era acelaşi lucru cu „doi indivizi" în Cristos, ca şi cum personalitatea acestuia ar fi fost împărţită în două. Fiindcă nu puteau accepta o asemenea idee, au fost taxaţi de teologii bizantini drept „monofiziţi", o concepţie teologică extremă, potrivit căreia Cristos are doar o natură divină, cea umană fiind doar o aparenţă, „o picătură în ocean".

în schimb, în Biserica siriacă din est, care pe atunci se afla în Imperiul Persan, nu era o problemă să se spună că e vorba de „două naturi", însă termenul „ipostas", tradus în siriacă prin *qnomo,* era înţeles ca desemnând „suma însuşirilor" lui Cristos, aşa că li se părea normal să vorbească şi de două „ipostasuri", adică de însuşirile divine şi cele umane ale lui Cristos. însă, datorită acestei folosiri diferite a ter menilor, au început să fie consideraţi adepţi ai nestorianis- mului, o altă direcţie teologică extremă, opusămonofizismului. Nestorianismul susţinea că fiul Fecioarei Maria este o altă persoană decât Fiul lui Dumnezeu.

Monofizismul şi nestorianismul erau două direcţii de gândire prezente la unii teologi, dar cele două Biserici de care vorbeam nu aveau intenţia să le accepte; totuşi, au fost considerate astfel din cauza dificultăţilor de comunicare. S-a întâmplat din nou ca la „telefonul iară fir", iar cucerirea arabă din secolul VII, care i-a despărţit de Imperiul Bizantin şi pe creştinii de limbă siriacă din vestul Orientului Mijlociu, a făcut să se adâncească diferenţele.

în urma dialogului ecumenic din secolul XX s-a lămurit însă că aceste Biserici nu sunt monofizite sau nestoriene, aşa cum au considerat Bisericile europene timp de veacuri, ci că a fost vorba de o neînţelegere la nivel de limbaj. După cum se vede, crezul poate fi acelaşi, dar exprimat într-un mod diferit.

Există însă şi situaţia inversă, adică folosirea aceluiaşi limbaj de către diferite persoane sau grupări nu înseamnă întotdeauna că înţeleg acelaşi lucru. Uneori se întâmplă ca în cazul a doi turişti aflaţi pe vârful unui munte, fiecare din ei exclamând: „Câtă splendoare!", dar spun asta stând spate în spate, deci privind fiecare spre lucruri diferite. De pildă, atunci când oamenii se salută cu „Cristos a-nviat!", ce înţelege propriu-zis fiecare în sinea lui despre această afirmaţie? Mai multe pe această temă, în continuare.

5. Până la urmă, ce înţeles are Crezul?

După ce am arătat că limbajul poate să difere în funcţie de regiune şi de perioadă, dar înţelesul rămâne acelaşi, vă propun acum o explicaţie a anumitor puncte din Crez, care uneori dau naştere la multe discuţii.

a) Dumnezeu Creator

Oamenii de ştiinţă au diferite teorii privind apariţia universului şi a omului pe pământ, dintre care unele se învaţă şi la şcoală. Creştinismul are şi el propria teorie în această privinţă, şi anume că lumea este creaţia lui Dumnezeu şi, de asemenea, şi omul.

Unele teorii despre originea lumii şi a omului intră în conflict cu concepţia biblică şi cu cea creştină. Am auzit chiar

părerea că e normal să se întâmple astfel, iar la şcoală trebuie să acceptăm că, din punct de vedere ştiinţific, omul se trage din maimuţă, dar la biserică trebuie să fim convinşi că omul e creat de Dumnezeu.

De fapt, n-ar trebui să existe un astfel de conflict. Consideraţiile religioase despre originea lumii nu le exclud pe cele ştiinţifice. Pe de o parte, ştiinţele naturii nu-l pot avea ca obiect pe Dumnezeu ca Fiinţă transcendentă, ce depăşeşte această lume, fiind dincolo de ea; cel mult omul Isus poate fi obiectul unor cercetări, de pildă istorice, culturale, psihologice şi sociologice. Invers, nici teologia şi credinţa n-ar trebui să-şi dea cu părerea în privinţa rezultatelor ştiinţelor naturii, fiindcă acestea nu sunt de competenţa lor. O cauză a conflictului între teorii poate fi uneori interpretarea greşită din partea credincioşilor a unor afirmaţii ale Bibliei sau ale învăţăturii creştine. Episoadele biblice despre crearea lumii şi a omului sunt uneori înţelese *ad litteram*. când, în realitate, sunt relatări metaforice. Am spus deja câte ceva pe această temă, în capitolul despre Biblie.[1]

Referitor la ideea creaţiei lui Dumnezeu, o întrebare care-i nedumereşte uneori chiar pe creştinii înşişi este următoarea: dacă Dumnezeu, care este o Fiinţă perfectă, a creat lumea şi omul, de ce acestea au ajuns imperfecte? Dacă omul nu se trage din maimuţă, ci din Dumnezeu, de ce este capabil de atâtea ticăloşii?

Un răspuns la îndemână pe care-l dau unii creştini ca să scape mai repede e bine cunoscut: „Cum face vreunul vreo prostie, gata şi scuza. Nu e el de vină,

1. A se vedea şi mai sus, p. 21.

săracul: dracu l-a pus", spunea actorul Toma Caragiu într-un monolog de Revelion

de pe vremuri, în care juca rolul lui Mefisto.[1] Acest răspuns rapid corespunde, ce-i drept, relatării biblice despre primul păcat al omului, unde diavolul, întruchipat de şarpe, îi sugerează femeii să nu asculte de Dumnezeu (Geneza, cap. 3). De multe ori însă acest lucru e înţeles ca şi cum omul ar fi prins între două influenţe: cea bună, de la Dumnezeu, şi cea rea, de la diavol. S-ar putea spune că e vorba de o tendinţă dualistă în această concepţie: într-o religie dualistă, lumea e stăpânită de doi zei antagonişti, unul bun, altul rău, care se luptă între ei, iar omul se poartă bine sau rău în funcţie de zeul sub influenţa căruia cade.

În creştinism însă n-ar trebui să înţelegem lucrurile astfel. Aici, diavolul nu e egalul antagonist al lui Dumnezeu, ci, ca şi omul, doar o creatură, mai precis un înger căzut.[2] Dacă aşa stau lucrurile, diavolul poate sugera lucruri rele, dar nu poate influenţa până la capăt voinţa omului, care rămâne liberă. Apoi, chiar dacă sceneta umoristică amintită mai sus nu e o disertaţie despre credinţă, răspunsul lui Mefisto mai spune ceva despre această influenţă: „Eu? Eu nu ştiu, vă dau cuvântul meu de onoare că aflu faptul petrecut după ce s-a consumat. Şi nu ştiu atunci de ce mă amestecă pe mine". Adevărul e că omul creat de Dumnezeu e capabil singur să facă tot felul de lucruri rele, chiar Iară sugestiile diavolului.

Teologii răspund la această problemă arătând că

---

1 Dan Mihăescu şi Grigore Pop, „Mefisto", TVR, 1975. Text: http://www.romanianvoice.com/poezii/umor/tc_mefisto.php; înregistrare video: https://youtu.be/_c4DzjEG6hY, min. 0:50-0:59.

2 *Cf.* 2 Petru 2, 4; Iuda 6; Ioan 8, 44.

Dumnezeu l-a creat pe om cu voinţă liberă. E adevărat că se poate discuta la nesfârşit despre cât de liberă poate fi voinţa omului, prins între atâtea determinări: moştenirea genetică de la părinţi, educaţia primită, cultura din care face parte, religia, moda, anturajul, diferite presiuni la locul de muncă şi

i. A se vedea şi mai sus, p. 21.

poftele, dăvoinţa. Cu toate acestea, potrivit concepţiei creştine, voinţa omului, deşi poate fi influenţată în multe feluri, în ultimă instanţă rămâne liberă, aşadar omul e capabil să accepte sau să refuze liber sugestiile primite prin aceste influenţe. Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul) spune că Dumnezeu „dintru început l-a făcut pe om şi l-a lăsat în mâna sfatului său" (15, 14).

De aceea, dacă ne întrebăm de ce n-a creat Dumnezeu un om care să vrea doar binele şi să refuze să facă rău, teologii răspund că voinţa liberă reprezintă o valoare: Dumnezeu vrea ca omul să-l iubească în mod liber, fiindcă dragoste cu de-a sila nu se poate. Dar reprezintă şi un risc: acela că, datorită voinţei libere, omul poate alege să facă şi tot felul de ticăloşii. Pe de altă parte, dacă voinţa nu i-ar fi liberă, atunci nimeni n-ar avea vreodată vreo responsabilitate faţă de răul făcut. Prin urmare, explicaţia rapidă „Dracul m-a pus!" încearcă doar să arunce vina pe altcineva, dar teologic şi etic nu e suficientă.

Veţi spune însă că Dumnezeu are voinţă liberă, dar face doar binele şi nu păcătuieşte niciodată. De ce omul n-ar putea face şi el la fel? Teologic se răspunde la această întrebare arătând că răul e incompatibil cu Dumnezeu, care s-ar nega pe sine dacă l-ar face.

b) Sfânta Treime

Dumnezeul Creator de care vorbeşte Crezul este unic, dar, în acelaşi timp, întreit. Am arătat mai sus că mărturisirea de credinţă are o structură întreită, fiindcă s-a dezvoltat pornind de la o formulă simplă care vorbea de Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, la care s-au

/GNOSTOMEF-ALEPOPH
tot adaugat explicatii suplimentare.

în Biblie însă nu se spune explicit că Dumnezeu este întreit şi nici nu apare cuvântul „treime", acesta fiind întâlnit

pentru prima dată la un teolog din secolul II, şi anume Teofil, patriarh al Antiohiei, care vorbeşte astfel despre Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt.

Chiar dacă Biblia nu foloseşte cuvântul „Treime", vorbeşte însă despre Isus Cristos într-un mod din care reiese că este socotit Dumnezeu. Cel mai limpede în acest sens este Prologul Evangheliei după Ioan:

> 1La început era Cuvântul (în greacă,
> *Logos)* şi Cuvântul era la Dumnezeu şi
> Cuvântul era Dumnezeu.
> 2Acesta era la început la Dumnezeu.
> 3Toate prin El s-au făcut
> şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut.
> 4În El era viaţa
> şi viaţa era lumina oamenilor [...].
> 14Şi Cuvântul s-a făcut trup şi s-a sălăşluit între noi,
> şi am văzut slava lui:
> slavă ca a Unuia-născut de la Tatăl, plin de har şi de adevăr (Ioan 1, l-14).

Logosul sau Cuvântul s-a întrupat în Isus Cristos (versetul 14) şi este o persoană dumnezeiască, de vreme ce se spune „Cuvântul era Dumnezeu" (versetul 1) şi „toate prin El s-au făcut" (versetul 3): creaţia, o lucrare divină, are loc prin intermediul Logosului.

Despre Duhul Sfânt, Noul Testament spune destul de clar că este o persoană distinctă de celelalte două, de pildă atunci când Isus Cristos le-a poruncit apostolilor să predice în toată lumea şi să boteze „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh". Despre faptul că Duhul Sfânt este o persoană dumnezeiască nu se vorbeşte atât de direct ca în cazul lui Isus Cristos, dar teologii au dedus acest

lucru, de pildă, din afirmaţii în care expresiile „Duhul Sfânt” şi „Dumnezeu” sunt folosite alternativ. Un exemplu este episodul din Faptele Apostolilor în care apostolul Petru îl mustra pe un creştin pe nume Anania, care se lăuda că ar fi donat Bisericii toţi banii obţinuţi din vânzarea unui teren, când, în realitate, îşi oprise o parte: „Anania, de ce a umplut Satana inima ta, ca să minţi tu pe *Duhul Sfânt* şi să doseşti din preţul ogorului? Oare dacă-l păstrai, nu ţie îţi rămânea şi, dacă îl vin- deai, nu puteai face ce vrei cu banii? De ce ai pus în inima ta asemenea faptă? Nu i-ai minţit pe oameni, ci pe *Dumnezeu*” (Fapte 5, 3-4). Aici, afirmaţia despre minciuna faţă de Duhul Sfânt este reluată la sfârşit, unde se spune Dumnezeu în loc de Duhul Sfânt. Din astfel de exemple se poate deduce – dacă vrem – că Noul Testament consideră că şi Duhul Sfânt este Dumnezeu.

Faptul că Biblia nu vorbeşte explicit despre caracterul divin al Duhului Sfânt a făcut ca referitor la această problemă să existe multe discuţii printre teologii de la începuturile Bisericii, unii văzând în El doar o personificare a puterii şi a lucrării lui Dumnezeu şi nu o persoană distinctă. Dar nu numai referitor la dumnezeirea Duhului Sfânt s-au iscat discuţii, ci în general despre Sfânta Treime. Dat fiind că cele trei Persoane erau invocate împreună la botez, în mărturisirile de credinţă şi în unele rugăciuni, a început să se discute în ce fel pot fi văzute împreună, ce le uneşte, ce le deosebeşte şi ce relaţie există între ele.

La începuturile Bisericii, teologii au văzut în aceste afirmaţii ale Scripturii un indiciu că cele trei Persoane sunt de natură divină şi trebuie luate

1. V. mai sus, pp. *66* şi urm.

împreună, ca un singur Dumnezeu.[1] Totuşi, au circulat mai multe teorii ce încercau să explice altfel aceste lucruri; ele au fost, în cele din urmă, respinse ca erezii (deci ca păreri deviante) la conciliile (sinoadele) bisericeşti din secolul IV. Una dintre ele insista asupra unicităţii lui Dumnezeu, spunând că Isus Cristos, un om născut miraculos de către o fecioară, a fost înfiat de Dumnezeu ca Fiu şi înzestrat astfel cu putere divină. Altă explicaţie susţinea că Dumnezeu Tatăl este cel care s-a întmpat în Isus Cristos şi a pătimit; întruparea ar fi deci o formă de manifestare în lume a lui Dumnezeu Tatăl.

Arianismul a fost o mişcare în sânul creştinismului, numit astfel după întemeietorul său, preotul Arie din Alexandria, care a avut numeroşi adepţi începând cu secolul IV. Potrivit acestuia, Logosul a fost creat de Dumnezeu, ca şi celelalte făpturi, prin urmare e impropriu să fie numit „Dumnezeu". Sinodul ecumenic de la Niceea a fost îndreptat în primul rând împotriva acestei mişcări. Ideea a fost dusă mai departe de alţi teologi, care considerau că, aşa cum Cuvântul este o făptură a Tatălui, Duhul Sfânt este, la rândul său, creat de Logos.

Conciliile de la Niceea şi de la Constantinopol[1] au respins toate aceste explicaţii. Din definiţiile acestora reiese că în Dumnezeu sunt trei Persoane (Ipostasuri), şi anume Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, şi că fiecare dintre aceste trei persoane posedă aceeaşi esenţă divină, care este una singură. Aceste concilii

1 În continuare urmăm prezentarea sistematică a ereziilor trinitare din Ludwig Ott, *Grundriss der katholischen Do'gmatik*, ed. a II-a revăzută, Herder, Freiburg, 1954, pp. 59—63.

au hotărât să respingă teoriile care considerau că Dumnezeu este o singură Persoană, iar celelalte asociate sunt subordonate celei dintâi sau doar nişte manifestări ale ei. Uneori s-a spus că învăţătura despre Sfânta Treime, aşa cum o cunoaştem azi, s-a impus în secolul IV datorită influenţei politice asupra Bisericii, împăratul Bizanţului văzând în arianişti nişte opozanţi. Acest lucru poate fi adevărat, însă e adevărat şi că, din punct de vedere teoretic, doctrina trini- tară e mai coerentă cu tot restul teologiei. Astfel, dacă Isus Cristos nu e Dumnezeu, el nu poate ierta păcatele oamenilor şi nu-i poate duce la viaţa veşnică. Iar dacă nu e nevoie ca omul să fie mântuit de Dumnezeu, atunci de ce era nevoie ca Dumnezeu să devină om, să moară şi să învie pentru mântuirea oamenilor? Astfel de întrebări vorbesc în favoarea deciziilor de la Niceea şi Constantinopol.

Ansamblul afirmaţiilor referitoare la credinţă, aşa cum e cunoscut azi în majoritatea Bisericilor cu tradiţie îndelungată, e un sistem bine închegat, cu noţiuni care trimit unele la altele. Astfel, dacă respingem o afirmaţie cum ar fi dumnezeirea lui Isus Cristos, toate celelalte se prăbuşesc, ca un şir de piese de domino. Aşadar, dacă cineva nu acceptă o astfel de afirmaţie, trebuie să construiască un întreg sistem nou, aproape de la zero.

După sinoadele de la Niceea şi de la Constantinopol, teoriile despre Sfânta Treime au devenit însă mai clare doar din punct de vedere normativ: cei care continuau să şi-l reprezinte pe Dumnezeu în modurile amintite mai sus erau consideraţi eretici, deci în afara Bisericii. Totuşi, printre

1. V. mai sus, pp. *66* şi urm.

teologi au apărut noi teorii alternative. Dar dacă înainte de Conci- liul de la Niceea învăţăturile alternative vorbeau de o singură Persoană în Dumnezeu, cele dezvoltate mai târziu merg oarecum în direcţia opusă, cea a triteismului, adică văzând în Sfânta Treime trei divinităţi separate. De pildă, aşa cum Ion, Maria şi Gabi sunt trei indivizi ai speciei om, unii s-au gândit că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt trei indivizi ai speciei Dumnezeu. S-a putut vorbi, de asemenea, de trei realităţi diferite în Dumnezeu, între care există doar un acord de voinţă. În Evul Mediu s-a făcut deosebire uneori între

Dumnezeu şi divinitate, ca şi cum cele trei Persoane ar izvorî fiecare dintr-o esenţă divină, dar ar fi diferite de aceasta.

în epoca modernă, unii gânditori creştini au reluat teoriile alternative din Antichitatea creştină. Una dintre direcţii este aceea că Dumnezeu este o singură persoană, iar direcţia opusă este cea a triteismului (ideea că sunt, de fapt, trei divinităţi). De pildă, în cele trei Persoane pot fi văzute personificări ale însuşirilor lui Dumnezeu.

Modul în care consideră marea majoritate a Bisericilor creştine de azi Sfânta Treime şi relaţiile dintre Persoanele acesteia apare în detaliu în Crezul pseudoatanasian, prezentat mai sus (mai ales art. 3-27).[1] Acesta insistă foarte mult asupra menţionării ideii că Dumnezeu este unic şi întreit, adică există trei Persoane în Dumnezeu, diferite, neamestecate, dar în acelaşi timp unite într-o singură esenţă, de pildă: „Dumnezeu este Tatăl, Dumnezeu este Fiul, Dumnezeu este Duhul Sfânt şi totuşi nu sunt trei Dumnezei, ci un singur Dumnezeu" (art. 15-16), precum şi alte afirmaţii asemănătoare cu aceasta.

Din punct de vedere logic este, desigur, greu de acceptat, fiindcă e ca şi cum am spune că 3 = 1. De-a lungul timpului, teologii au făcut mari eforturi să explice aceste idei care, pentru logica elementară, pot fi contradictorii. Ei spun însă că ideea de Dumnezeu unic şi întreit nu se opune logicii, ci o depăşeşte. Aceasta înseamnă că omul, cu mintea lui, n-ar putea să ajungă singur la concluzia că

1 V. pp. 62-63.

Dumnezeu este întreit, dar dacă află acest lucru prin Revelaţia divină îl poate înţelege sau măcar accepta ca atare. Ideile teologice despre Sfânta Treime sunt pe cât de complicate, pe atât de pasionante pentru cei interesaţi.

Unii teologi au încercat să exprime învăţătura despre Sfânta Treime căutând expresii care sună bine, cum ar fi cea că Dumnezeu e unic, dar nu e singur. Sau că, dacă întrebi „ce este", răspunsul este „un singur Dumnezeu", iar dacă întrebi „cine este?", răspunsul este „Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt". Explicaţiile de acest gen sunt, evident, doar un fel de întorsături de condei care nu explică pe deplin despre ce e vorba.

Altă încercare de explicaţie foloseşte analogii sau scheme. Acestea sunt utile din punct de vedere pedagogic, dar sunt corecte doar până la un punct. De pildă, s-a spus că Sfânta Treime, trei Persoane într-un singur Dumnezeu, poate fi înţeleasă dacă ne gândim la stările de agregare: o aceeaşi substanţă, H_20, poate fi întâlnită sub formă de apă, gheaţă sau abur. Aceste trei stări sunt ale unei aceleiaşi substanţe, dar sunt diferite. Comparaţia e tentantă. Totuşi, un teolog chiţibuşar ar obiecta imediat, spunând că cele trei stări de agregare nu sunt persoane şi nici nu există în acelaşi timp. Dumnezeu nu se preschimbă când în Tatăl, când în Fiul, când în Duhul Sfânt, în funcţie de împrejurări, ci cele trei Persoane sunt una într-alta, în acelaşi timp.

Şi în arta creştină există multe feluri de a reprezenta sau de a sugera Sfânta Treime. Unele

sunt mai inspirate, altele mai puţin inspirate, dar toate pot duce la înţelegeri greşite. De pildă, Sfânta Treime reprezentată ca un om cu trei feţe poate duce cu gândul la Persoanele divine ca înfăţişări diferite ale aceluiaşi Dumnezeu (ceea ce, din punctul de vedere al învăţăturii Bisericii, e o erezie).

Mai inspirată este reprezentarea lui Dumnezeu întreit ca trei oameni care stau la masă. La prima vedere şi aceasta e o reprezentare greşită: Dumnezeu reprezentat antropomor- fic, deci ca om, şi chiar mai mult decât atât, ca trei oameni,

ca s i cum ar fi vorba de trei zei. Totus i, această temă iconografică face aluzie la un episod din Vechiul Testament, şi anume viziunea lui Avraam la stejarul din Mamre (Geneza 18, l-

15). Dumnezeu i se arată lui Avraam sub înfat is area a trei oameni pe care patriarhul i-a poftit la masă, iar marii teologi din primele veacuri ale Bisericii au văzut aici o aluzie la Sfânta Treime. Reprezentarea artistică a Sfintei Treimi ca trei oameni la masă nu-l reprezintă direct pe Dumnezeu, ci trimite la episodul biblic amintit.

Un mod deosebit de reprezentare a întrepătrunderii celor trei Persoane a fost găsit de Dante Alighieri în *Divina comedie,* o operă considerată uneori, pe bună dreptate, un tratat de teologie în versuri sau chiar unul dintre cele trei mari daruri ale Evului Mediu european făcute omenirii, alături de catedrala gotică şi de

***Summa theologica* a lui Torna de Aquino. Poetul îl vede pe Dumnezeu întreit astfel:**

Ne la profonda e chiara sussistenza
profunzimea ei văzui
de talto lume parvermi re giri
di tre colori e duna contenenza;
e tun da îaltro come iri da iri
parea reflesso, el terzo par ea foco

În însăşi
trei brâuri felurite la culoare,
la fel de largi în
roţi şi pricepui
c-
al doilea din cellalt răsfrânt
răsare,

che quinci e quindi igualmente
si iar cel de-al treilea, foc din foc
spiri. divin,
în
s
â
n
ul
lo
r
p
ă
r
e
a
c
ă

sugeardoare.[1]

„Para di

sul”, Cântul ^ ^ XIII, 115-12

0

I. Dante Alighieri, *Divina comedie*, trad. de Eta Boeriu, Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1994, p. 368.

S-ar putea ca imaginea găsită de Dante pentru Sfânta Treime să fi fost influenţată de imnurile lui Efrem Şirul, unde apare deseori simbolul soarelui (sau al focului) din care izvorăsc lumina şi căldura. Purcederea Fiului şi a Duhului din Dumnezeu Tatăl e asemuită cu provenienţa luminii şi a căldurii din foc sau din soare.

La Dante, „al doilea din cellalt răsfrânt" din traducerea românească în versuri corespunde, în original, expresiei *come irida iri*, „ca un curcubeu din [alt] curcubeu". Dante descrie deci naşterea Fiului din Tatăl cu ajutorul imaginii curcubeului dublu, adică apariţia pe cer, în anumite împrejurări, a unui curcubeu secundar, mai puţin intens decât cel primar, având succesiunea de culori inversată; se datorează luminii care suferă două reflexii în picăturile de apă. Există şi trei sau mai multe curcubeie succesive, dar extrem de slabe şi foarte rar observabile. Ideea lui Dante poate fi, de altfel, şi

o dezvoltare a unui simbol folosit deja în Crez, unde se spune că Isus Cristos este „lumină din lumină", aşadar se naşte din Dumnezeu Tatăl la fel cum o lumânare se aprinde de la alta, fără ca lumina să se împuţineze sau să-şi schimbe felul de a fi.

Aceste reprezentări prin scheme sau în artă nu sunt atât de exacte pe cât şi-ar dori teologii, care s-au căznit câteva veacuri să ajungă la un sistem coerent pe această temă. Dar nici explicaţiile lor, deşi încearcă să exprime acestei idei cât mai precis, nu sunt mult mai clare. Pentru a ilustra acest lucru, iată, pe scurt, o problemă interesantă: cea a diferenţei dintre Persoanele divine. Dacă toate trei au aceeaşi esenţă divină, ce le deosebeşte? Dumnezeu nu poate avea „părţi componente", fiindcă astfel n-ar mai fi acea Fiinţă perfectă şi unică, ceea ce înseamnă că e şi absolut simplă. De aceea, cele trei Persoane nu sunt, în nici un caz, ca trei elemente, ci tot ceea ce o caracterizează pe vreuna dintre ele este la fel şi la celelalte.

CREZUL 91

^a că singurul lucru care le deosebeşte nu poate fi decât relaţia dintre ele. Despre Fiul se spune în Crez că este

născut **din Tatăl, iar despre Duhul Sfânt, că *purcede.* Cele două relaţii reciproce (naştere/purcedere, care pot fi reduse ambele la ideea de a purcede, de a proveni din altceva) se pot împărţi în patru relaţii simple: Tatăl îl naşte pe Fiul, Fiul este născut din Tatăl; similar în cazul Duhului Sfânt. De aici reies cinci însus iri ale Persoanelor:**

caracterul patern s i nenăscut al Tatălui, filiaţia Fiului, însuşirea Tatălui (şi a Fiului) de a „spira”| caracterul Duhului Sfânt de a fi „spirat”.

Toate aceste idei sunt uneori reprezentate în scheme logice, care nu sunt reprezentări artistice ale Sfintei Treimi (deşi uneori apar în biserici), ci rezumă schematic speculaţiile de mai sus. Un exemplu

de astfel de schemă este următoarea:

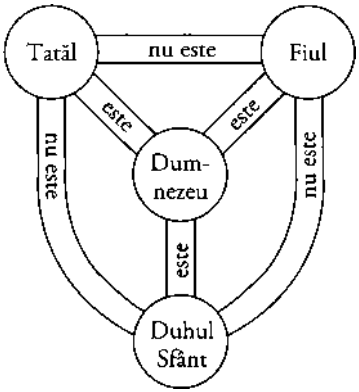

1. E un cuvânt oarecum forţat în limba română, ca şi cum ^1 avea „a respira”, „expira” sau „inspira” iară prefix, dar util în teologie pentru a putea exprima inversul purcederii: Duhul Sfânt purcede de la Tatăl (şi de la Fiul), iar Tatăl îl „spirează” pe Duhul Sfânt. Trimite la fonilia de cuvinte a „respiraţiei”, fiindcă şi cuvântul „Duh” trimite la aceasta.

E vorba, aşadar, de o schemă logică a deosebirilor dintre Persoanele Treimii şi a naturii divine comune. Nu e propriu-zis o reprezentare a Treimii, pentru că atunci ar rezulta că Dumnezeu e altceva decât cele trei Persoane.

În schimb, însusirile, relatiile, persoanele, purcederile si natura comună ar putea fi reprezentate schematic astfel:

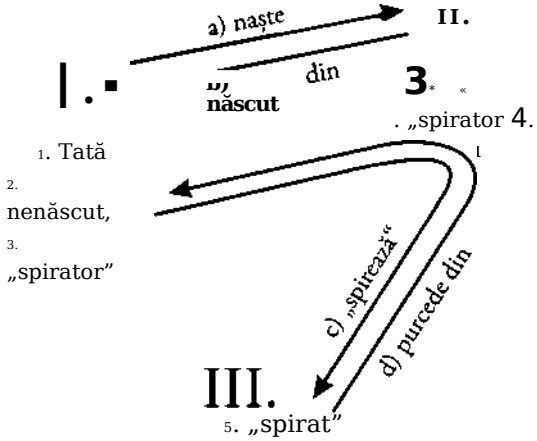

Cele cinci însusiri sunt numerotate cu cifre arabe; cea de-a treia este împărtăs ită de Tată s i de Fiul (cel put in în teologia occidentală). Cele patru relaţii sunt indicate prin litere, iar cele trei Persoane, prin cifre romane. Cele patru relaţii, două câte două, reprezintă câte o purcedere. Natura comună dumnezeiască este presupusă de toate acestea. Săgeţile dinspre Tatăl (I.) către Duhul Sfânt (III.) trec pe lângă Fiul (II.), pentru că purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl are loc

prin Fiul (cum spun unii dintre teologii răsăriteni) sau chiar „şi de la Fiul” (cum se afirmă în Occident).

Adevărul e că nimeni nu s tie cum stau lucrurile în realitate, fiindcă în viata aceasta nimeni nu s-a întâlnit cu Dumnezeu, ca să poată „vedea" cum este EL Teoriile teologilor încearcă doar să creeze un model de explicaţie care să ţină împreună diferite afirmaţii s i să nu contrazică deciziile conciliilor. E drept că, la un moment dat, aceste gânduri pot părea un simplu joc intelectual. Mai mult de atât însă nu se poate face, fiindcă omul îl poate cunoazte pe Dumnezeu ^a cum este doar după moarte. De aceea, în Evul Mediu s-a răspândit un adagiu teologic ce rezumă astfel consideraţiile de mai sus:

În Sfânta Treime sunt:
- **5 însuşiri**
- **4 relaţii**
- **3 Persoane**
- **2 purcederi**
- **I natură**
- **o dovezi.**[1]

c) întruparea lui Isus Cristos

Creştinismul spune că Dumnezeu s-a făcut om, întru- pându-se în Isus Cristos. E o idee care a şocat încă de la început. De ce să vrea Dumnezeu, o Fiinţă cu totul imaterială, veşnică, fericită, atotputernică, să devină un simplu om, supus necazurilor acestei lumi, suferintei s i mortii? Când

1. În limba latină: Sunt quinque notiones, quattuor relationes, tres personae, duaeprocessiones, una natura, nulhz probatio; apudWWhelm Breuning, „Trinitătslehre", în Wolfgang Beinert (ed.), Lexikon der ktâholuchrn Dogmatik, Herder, Freiburg im Breisgau, 1987, pp. 519-523, aici 523.

creştinismul s-a răspândit în Imperiul Roman, spiritualitatea la modă în vremea respectivă era neoplatonismul, o învăţătură care avea ceva dintr-o religie şi ceva din filozofie. Potrivit acestuia, Dumnezeu şi tot ceea ce există se află în- tr-o ierarhie. Dumnezeu se află în vârful ei, fiind unic şi cu totul imaterial. Coborând pe scara ierarhiei ajungem la spirite, care sunt imateriale, dar nu desăvârşite ca Dumnezeu. La baza ierarhiei se află obiectele neînsufleţite, care sunt pur materiale. Undeva la mijloc este omul, format din materie, dar având şi suflet de natură spirituală şi nemuritor. Diferitele fiinţe provin unele din altele, prin „emanaţii" de la fiinţele aflate în ierarhia superioară. Dacă omul vrea să fie fericit, trebuie să ajungă la Dumnezeu, iar pentru aceasta, calea este desprinderea de cele materiale, pentru a fi asemenea Celui de la care a fost emanat.

Gândind astfel, ideea că Dumnezeu renunţă la fericirea lui aflată deasupra lumii materiale, plină de necazuri, şi se face om era scandaloasă. Interesant este însă că ideea de purificare şi de desprindere de cele materiale pentru a ajunge la fericire a fost preluată şi în creştinism. Pe unele biserici vedem pictată o scară a cerului, cu oameni care încearcă să urce diferitele trepte pentru a deveni tot mai spiritualizaţi. Cu toate acestea, potrivit creştinismului, omul nu poate urca pe scara cerului cu propriile puteri. Biblia vorbeşte, în primele ei pagini, de izgonirea oamenilor din rai din cauza neascultării. Heruvimii cu sabie de foc care păzesc intrarea în rai simbolizează imposibilitatea omului de a ajunge la Dumnezeu prin forţe proprii (Geneza 3, 24).

Dacă omul nu poate ajunge la Dumnezeu, atunci vine Dumnezeu la el. Totuşi, acest lucru nu explică de ce era nevoie ca Fiul să se întrupeze şi să treacă El însuşi prin moarte şi înviere, ca să deschidă calea şi altor oameni. Nu putea

oare Dumnezeu pur şi simplu să deschidă „poarta raiului", adică să-şi retragă heruvimii care păzeau intrarea? Sau să inspire şi să trimită profeţi care să-i înveţe pe oameni cum să facă?

Până acum, cel mai coerent mod de a explica de ce stau lucrurile astfel i se datorează lui Anselm de Canterbury, în scrierea sa *De ce s-a făcut Dumnezeu om?*, un dialog din anul 1098.[1] Ideea lui Anselm a fost uneori criticată pentru că aplică la relaţia omului cu Dumnezeu obiceiul medieval de a cere satisfacţie pentru jignirile aduse. E adevărat că Anselm a folosit un limbaj familiar contemporanilor săi; pe de altă parte, nimeni altcineva n-a reuşit să explice de la cap la coadă, într-o succesiune logică, de ce a trebuit ca Dumnezeu să se întrupeze şi să moară pentru ca omul să poată fi fericit. Anselm porneşte de la Adam şi Eva şi arată că, de vreme ce omul n-a ascultat, a încălcat ordinea cosmică voită de Dumnezeu. Pentru a repara lucrurile, această ordine trebuie restabilită, fiindcă altminteri Dumnezeu şi-ar încălca propriile principii. Dar cum omul nu poate repara o asemenea greşeală imensă – jignirea adusă unei Fiinţe nesfârşite –, trebuie să o facă Dumnezeu însuşi în locul omului, şi atunci alege să devină om chiar El şi să se jertfească pentru a obţine răscumpărarea.

E doar un model care încearcă să explice în limbaj omenesc un mister. Se poate găsi, evident, şi altul, dar până în prezent n-a făcut-o nimeni într-un mod mulţumitor. Mai înainte, unele încercări de explicaţii deveniseră aberante. De exemplu, fiindcă Biblia vorbeşte de „răscumpărarea" omului, văzându-se deci mântuirea acestuia, iertarea de păcate şi intrarea în viaţa veşnică în analogie cu o eliberare din sclavie – cea a morţii –, a apărut întrebarea cui trebuia să i se plătească, de fapt, „preţul" de răscumpărare (care e moartea lui Cristos). Unii erau de părere că diavolului, care îl ţine pe om sub stăpânirea lui şi nu-l lasă să se întoarcă la Dumnezeu. Dar atunci apare o altă întrebare: cum putem admite că Dumnezeu atotputernicul ar fi nevoit să plătească un preţ diavolului, care nu e decât un înger rebel?

O soluţie mai elegantă la această problemă, pe care o găsim printre scrierile Părinţilor Bisericii, vede lucrurile invers: creaţia însăşi a fost gândită pentru ca Fiul lui Dumnezeu să poată deveni om. Aşadar, după această logică, Dumnezeu s-ar fi întrupat chiar dacă omul n-ar fi păcătuit şi n-ar fi avut nevoie de mântuire. Numai că această explicaţie nu arată de ce era nevoie ca mântuirea să aibă loc prin moartea violentă a lui Isus Cristos. Până la urmă, şi aici trebuie spus că „e un mister", ca întotdeauna când teologii nu ştiu ce răspuns să dea. Dar e adevărat că Dumnezeu trebuie să rămână, în ultimă instanţă, un mister, fiindcă altfel n-ar mai fi Dumnezeu.

E acum de remarcat altceva mult mai interesant: dacă Dumnezeu se face om, ar trebui ca efortul de a urca pe scara cerului, pentru a te desprinde tot mai mult de cele materiale şi a ajunge astfel la cele duhovniceşti, pentru a fi cu Dumnezeu, să nu fie atât de important în creştinism pe cât citim în manualele de spiritualitate şi cărţile de rugăciuni. Spuneam la începutul paragrafului că e o influenţă a neoplatonismului, într-un fel paradoxală, asupra credinţei şi spiritualităţii creştine, fiindcă, la început,

---

1 Anselm de Canterbury, *Cur Deus homo / De ce s-a făcut Dumnezeu om,* trad., studiu introd. şi note Emanuel Grosu, Polirom, Iaşi, 1997.

grecii erau şocaţi de un Dumnezeu care se face om. Creştinismul, de fapt, pune în valoare materia: lumea, chiar materială, e creată de Dumnezeu, deci esenţialmente bună, Dumnezeu se face el însuşi om, luându-şi un trup şi făcând tot ce fac oamenii (în afară de păcate; fiind Dumnezeu întrupat, dacă Cristos ar fi făcut păcate, s-ar fi negat pe sine ca Dumnezeu). În plus, creştinii cred în înviere, cu trupul!

S-ar putea spune că Dumnezeu se face om de-a binelea pentru a putea să-l tragă în sus pe om din interior, ca reprezentant al neamului omenesc. Sinoadele bisericeşti din secolul IV au ajuns la concluzia că Isus Cristos este atât Dumnezeu, cât şi om. Crezul pseudoatanasian, prezentat mai sus, rezumă, la nr. 29-37[1], afirmaţiile despre modul întrupării: firea dumnezeiască şi cea umană sunt unite într-o singură Persoană a lui Cristos, iar cele două naturi rămân neatinse, fără să se schimbe şi fără să se amestece între ele. Mai înainte de aceste hotărâri s-au încercat şi alte explicaţii, o extremă fiind cea în care Isus Cristos este doar un om, adoptat ca Fiu de Dumnezeu, iar cealaltă, cea în care Dumnezeu ia doar înfăţişarea unui om, fără a fi astfel cu adevărat. Acest mod de a vedea lucrurile încearcă din nou să adapteze ideea creştină, ca să nu şocheze prea mult. Aşadar, Dumnezeu e pe lumea cealaltă şi nu poate ajunge aici, unde suntem noi.

Ideea creştină de Dumnezeu-om, deşi e bizară şi şochează, e singura care dă originalitate şi unicitate creştinismului. Dacă Isus Cristos nu e Dumnezeu cu adevărat, nu-i poate oferi omului viaţa veşnică. Dacă nu e om de-adevăratelea, nu poate „plăti" datoria acestuia de a restabili ordinea cosmică pe care a tulburat-o prin păcat. Asta ar fi logica teoriei despre cele două naturi.

Cum ne putem închipui însă că două realităţi pot fi în- tr-una singură? E o problemă care se leagă de cea a Sfintei Treimi, cu trei realităţi într-una singură. E adevărat că nu e logic să considerăm că un lucru poate fi, în acelaşi timp, atât

1 V. p. 63.

într-un fel, cât şi într-un altul, care-l exclude pe primul (în cazul nostru, atât Dumnezeu, cât şi om).

Dar acest paradox nu există doar în credinţa creştină. Aceeaşi impresie o pot crea şi unele afirmaţii ale ştiinţelor naturii. De pildă, potrivit fizicii cuantice, orice lucru de pe lumea asta este, în acelaşi timp, particulă şi undă. De fapt, s-ar putea spune, de asemenea – ceea ce iar poate părea ciudat din punct de vedere logic –, că nici un lucru din lume nu este nici particulă, nici undă, ci altceva, având însă unele proprietăţi de particulă, iar altele, de undă. Pentru studiul anumitor fenomene, produse de pildă de lumină, uneori se poate ţine seama doar de unul din aspecte, ignorându-l pe celălalt.

Comparaţia cu cele două naturi în Cristos funcţionează doar până la un punct, ca şi schemele care încearcă să explice Sfânta Treime, de care vorbeam mai sus. Dar dacă astfel de realităţi există în ştiinţele naturii, nu e de mirare că teologia le-a gândit astfel şi cu privire la realităţi supranaturale.

d) învierea

În noaptea de Paşti şi în perioada următoare, toată lumea sărbătoreşte, se bucură şi se salută cu „Cristos a înviat", ideea care stă, de fapt, la baza întregului creştinism. Chiar apostolul Pavel remarcă: „Dacă n-a înviat Cristos, zadarnică este credinţa voastră" (i Corinteni 15,17). Dacă a înviat Cristos, acest lucru înseamnă că şi oamenii, la rândul lor, vor învia şi acesta este esenţialul în credinţa creştină.

Dar ce înseamnă, mai exact, că Cristos a înviat şi că şi noi, la rândul nostru, vom învia? De-a lungul

timpului au existat multe feluri de a explica aceste lucruri, iar unele idei

existente încă în Antichitatea creştină au fost reluate şi în zilele noastre. Diferitele păreri variază între două extreme. Una este cea care vede în învierea lui Cristos ceva similar cu resuscitarea unui cadavru, iar învierea oamenilor, ca pe o reluare a unei vieţi asemănătoare cu cea de acum. Cealaltă extremă consideră că a spune „Cristos a înviat!" înseamnă că El rămâne viu în inimile noastre, iar mesajul şi lucrarea lui sunt duse mai departe de credincioşii săi. Acest lucru ar fi de dorit oricum, dar se poate pune mereu întrebarea dacă nu este şi ceva mai mult decât atât. Similar, învierea creştinilor înseamnă doar că, după moarte, amintirea lor rămâne vie în sufletul rudelor şi prietenilor?

Concepţia de compromis, potrivit căreia, după moarte, trupul omului putrezeşte, iar sufletul său spiritual se întoarce la Dumnezeu, e doar în parte conformă cu creştinismul. Omul nu are două părţi componente – trupul şi sufletul –, ca şi cum acestea n-ar avea nici o legătură între ele, aşa că fiecare o poate lua pe un drum separat. Ideea că trupul omului e o închisoare pentru sufletul căzut din sferele cereşti, care, pentru a fi fericit, trebuie să se desprindă de materie, întorcându-se astfel la Dumnezeu, a pătruns în creştinism din gândirea greacă şi a influenţat într-un fel concepţia creştinilor în această privinţă.

Potrivit Bibliei însă, omul nu poate exista iară trup, fiindcă trupul intră chiar în definiţia omului. S-ar putea spune că, dacă luăm în serios credinţa creştină, ar trebui să luăm în serios şi trupul omului şi materia. Am mai spus că, în creştinism, materia e esenţialmente bună, fiind creată de Dumnezeu, ca şi

omul. Apoi, Dumnezeu însuşi s-a făcut om, iar Isus Cristos, potrivit Evangheliilor, a înviat cu trupul. Când li s-a arătat apostolilor, a mâncat şi a băut cu ei, iar Toma şi-a pus degetul în rana din coastă, pentru a se convinge că

ceea ce vede nu e doar o fantomă. Prin urmare, şi învierea oamenilor de la sfârşitul timpurilor trebuie înţeleasă ca având loc şi cu trupul. Altfel ar însemna că omul e un fel de înger care, în mod accidental, este trimis într-un trup, iar la sfârşitul vieţii devine din nou îngeraş. Lumea materială ar fi deci un rebut al creaţiei, de care trebuie să scăpăm, ceea ce nu corespunde deloc ideilor biblice pe această temă.

Totuşi, trupul înviat al lui Cristos nu pare să fie unul obişnuit: deşi stătea la masă cu ucenicii şi putea fi atins, pe de altă parte intra în casă cu uşile încuiate şi apărea la mare distanţă aproape simultan. în plus, ar trebui să fie un trup care să trăiască veşnic, deci n-ar trebui să mai fie afectat de boli şi moarte. Ar reieşi de aici că trupul înviat, al lui Cristos şi al nostru, e material, dar altfel decât îl ştim noi acum. Şi întreaga lume materială ar trebui deci să fie transformată, ca să permită viaţa veşnică. Situaţia omului în perioada dintre moarte şi învierea universală este înţeleasă drept provizorie şi accidentală de confesiunile creştine care vorbesc de separarea sufletului de trup. Chiar posibilitatea despărţirii dintre suflet şi trup poate da de gândit, fiindcă aceasta ar putea însemna, la limită, că omul ar fi alcătuit din suflet şi trup ca din două componente total diferite, care n-au nici o legătură între ele. De aceea, în unele confesiuni creştine se spune că sufletul doarme în acest timp; în altele, că aşteaptă, într-o anumită stare intermediară, învierea cu trupul, care înseamnă restabilirea situaţiei normale pentru om.

Toate aceste idei sunt însă bazate pe unele indicii din învăţătura lui Isus şi din alte părţi ale Bibliei, din

care teologii au tras concluzii. Biblia nu descrie nicăieri cu precizie ce se va întâmpla după moarte şi la sfârşitul lumii, ci doar sugerează unele lucruri cu ajutorul unor imagini şi aluzii. De aceea, probabil că atunci când creştinismul a ajuns în

Imperiul Roman, în faţa atâtor necunoscute, unii credincioşi au preferat să se întoarcă la ceea ce ştiau mai sigur dinainte: că sufletul e căzut din cer şi silit să intre într-un trup ca pedeapsă, iar după moarte se poate întoarce la adevărata viaţă, înapoi la Dumnezeu.

Isus Cristos vorbeşte de viaţa de dincolo folosind expresia „împărăţia cerurilor", „împărăţia lui Dumnezeu", „viaţa veşnică". Ţelul vieţii creştine este de a ajunge acolo. Cineva mi-a povestit odată o întâmplare de la o întâlnire a unor creştini „charismatici", la care participase ocazional. Mişcările charismatice în creştinism (de toate confesiunile) pun accentul pe trăirea zi de zi a darurilor Duhului Sfânt şi pe sesizarea minunilor întâmplate în viaţă, iar slujbele sunt deosebit de însufleţite. La o astfel de întâlnire se vorbea de nerăbdarea de a ne reîntâlni cu toţii ca să ne îmbrăţişăm în viaţa veşnică. Nedumerirea cunoştinţei mele era: de ce să aşteptăm viaţa veşnică şi să nu facem acest gest chiar acum?

Din ce spune Isus Cristos despre „împărăţia cerurilor" reiese că aceasta începe, de fapt, încă de pe acum. Dacă creştinii se străduiesc să pună în aplicare ce i-a îndemnat învăţătorul lor, viaţa de acum ar deveni efectiv raiul pe pământ: oamenii să nu se răzbune pentru răul suferit, ba nici măcar să nu se supere unii pe alţii, să nu se insulte, să nu fie

nevoie să jure pentru a garanta că spun adevărul, să dea celor care le cer chiar mai mult decât au cerut, iar în general să-i iubească nu numai pe prieteni, ci chiar şi pe duşmani (aşa cum reiese, de pildă, din Evanghelia după Matei, cap. 5). De fapt, dacă oamenii s-ar purta astfel, nici n-ar mai exista duşmani. însă pentru că împlinirea acestor sfaturi eşuează de fiecare dată, oamenii se gândesc că poate pe lumea cealaltă va fi posibilă o astfel de viaţă paradisiacă. Totuşi, ea începe încă de pe acum.

6. La ce foloseşte să ai un crez?

Toate explicaţiile de mai sus despre ce înseamnă cuvintele Crezului pot părea uneori interesante, dar multă lume se poate întreba la ce folosesc concret. în definitiv, pentru a fi bun creştin, nu e suficient să te porţi frumos cu cei din jur? Atunci de ce să ne mai batem capul cu atâtea amănunte teologice, cu câte naturi sunt în Cristos şi câte însuşiri şi purcederi sunt în Sfânta Treime? Dacă crezi, în sensul că ai încredere că Dumnezeu îţi dă fericire, viaţă veşnică, ce mai contează toate aceste chiţibuşuri?

Evident că a avea încredere în mântuirea venită de la Dumnezeu e extrem de important pentru creştini, dar a avea un crez înseamnă altceva. De fapt, când folosim cuvântul „credinţă", ne putem referi la mai multe lucruri, în funcţie de context. Mai întâi, la încrederea de care vorbeam, că eşti în mâinile lui Dumnezeu, iar El face ca totul să meargă spre bine. Mai putem numi „credinţă" şi loialitatea credinciosului faţă de Dumnezeu; de asemenea, şi actul în sine, prin care un om crede. în acest capitol însă mă refer mai ales la credinţă în sensul acelui dar de la Dumnezeu care-l face pe om să încuviinţeze cu mintea lui afirmaţiile cuprinse în Crez, rezumat al dezvăluirii lui Dumnezeu în faţa oamenilor, care are loc în Biblie şi în învăţătura lui Isus Cristos.

Ce nevoie avem însă să încuviinţăm cu mintea nişte afirmaţii despre Dumnezeu? în Crezul pseudoatanasian prezentat mai sus, la nr. l-2[1] se spune că cine vrea să se mântuiască – deci să fie fericit în viaţa veşnică – trebuie să ţină credinţa

1. V. mai sus, p. 62.

întreagă, iar cine nu face astfel va pieri din punct

de vedere spiritual. în continuare, Crezul respectiv detaliază conţinutul credinţei, mai ales referitor la Sfânta Treime şi la întruparea lui Cristos, aşa cum am vorbit mai sus. Cu alte cuvinte, cine nu e de acord cu respectivele afirmaţii, cum că în Dumnezeu sunt trei Persoane, diferite şi neamestecate, dar de aceeaşi natură şi, de asemenea, că în Cristos sunt două naturi, fiind, în acelaşi timp, Dumnezeu adevărat şi Om adevărat, nu se poate mântui.

în Evanghelii, Isus n-a insistat asupra unor detalii dogmatice şi teologice, dar a insistat asupra credinţei în El, iar în Evanghelia după Ioan mai ales, în discursurile lui teologice apar referiri la relaţia dintre El şi Tatăl care i-au făcut pe teologi să obţină afirmaţiile concise ce au ajuns în crezuri. Or, pentru a crede în Isus Cristos şi chiar a-l iubi, oamenii trebuie să-l cunoască. Aprofundarea Crezului e un mod de a-l cunoaşte pe Dumnezeu.

Dacă Crezul e un mod de a ajunge la Dumnezeu, deci de a fi fericit, de a primi viaţa veşnică, înseamnă că, teoretic, acceptarea unui crez trebuie să te ducă în cer. Trist este că, având afirmaţiile Crezului în faţă, mulţi creştini ajung, de fapt, mai curând în apropierea iadului din cauza certurilor de natură teoretică. Mai sus am arătat că, în multe cazuri, divergenţele privind interpretarea Crezului ţin mai degrabă de limbaj; clarificând această problemă, numeroase motive de ceartă se dovedesc a fi false.

Ecumenismul e un mod de a face în aşa fel încât

Crezul să ne ducă în cer, nu în iad. Afirmaţiile acestuia ar trebui să-i unească pe toţi creştinii, nu să-i dezbine. Chiar dacă pe multe bloguri religioase se poate citi că ecumenismul ar fi „erezia secolului XX", acestlucru nu poate fi adevărat. De ce să fie o erezie (deci o părere religioasă deviaţionistă) dorinţa de bună înţelegere între toţi creştinii? Mai multe pe această temă se pot citi în capitolul despre Biserică.[1]

Credinţa ca încuviinţare a unui crez e, într-un fel, o poruncă: Isus le spune ucenicilor că, dacă vor să aibă viaţa veşnică, trebuie să creadă în El. Ţinând seama că Dumnezeu este o Fiinţă desăvârşită, care vrea binele oamenilor, nu ne putem aştepta să le ceară credincioşilor să facă ceva pentru care nu au resursele necesare (aşa cum se poartă uneori oamenii unii cu alţii). De aceea, dacă Isus îi spune cuiva „Crede!", ar trebui să presupunem că în acel moment îi şi dăruieşte credinţa de care are nevoie. Dacă Dumnezeu a creat lumea prin Cuvântul său, acesta are puterea şi de a-i da omului credinţa de care are nevoie.

Pe lângă asta, Crezul vorbeşte despre Dumnezeu şi om. Reamintesc ce am spus la începutul capitolului: în Crez se recapitulează toată istoria spirituală a omului, pornind de la crearea lui de către Dumnezeu şi ajungând până la destinul lui, care este cel de a trăi veşnic. Calea pentru a-şi împlini destinul este credinţa în Isus Cristos.

1. V. mai jos, pp. 125-130.

7. Trebuie luat în serios tot ce se spune despre credinţă?

De unde ştim cât de mult trebuie să luăm în serios ce se spune despre Dumnezeu, despre Biserică şi despre relaţia omului cu Cristos? Orice auzim în curtea bisericii sau citim pe internet are aceeaşi importanţă cu ce scrie în Biblie?

Hotărârile sinoadelor bisericeşti trebuie tratate cu respect, dar ele nu sunt, evident, pe acelaşi plan cu Biblia, fiind doar
o interpretare a acesteia; importanţa scade treptat dacă trecem apoi la scrierile Părinţilor Bisericii, ale marilor teologi, la manualele de religie, la predica auzită în biserica din sat şi la blogul unui creştin angajat. Chiar dacă este citită de foarte multă lume, părerea de pe un blog religios nu are aceeaşi greutate ca o afirmaţie a lui Isus Cristos însuşi. Dacă o afirmaţie dintr-un manual de religie, dintr-o predică auzită în biserică sau de pe un blog oarecare contrazice o afirmaţie din Evanghelie, ea nu trebuie luată în seamă, pentru că altminteri va contribui doar la dezorientarea şi panica credincioşilor.

Altfel, ne asemănăm cu acei funcţionari din instituţiile publice pentru care regulamentul interior al biroului este mai important decât legea şi, de aceea, pentru rezolvarea unui dosar pun condiţii pe care legea nu le cere sau chiar le interzice. Din păcate, câteodată aşa se întâmplă şi în Biserică.

De pildă, dacă cineva consideră o problemă că unii creştini folosesc cuvântul „Spirit” în loc de

„Duh” sau Universul

1Dă-mi” sau Tatăl

trebuie să ne amintim cuvintele apostolului Pavel din mot- toul acestui capitol. Acestea sunt, desigur, mai „tari” decât polemica actuală. De asemenea, ideea că ecumenismul ar fi „erezia secolului XX”, amintită mai sus, se opune clar rugăciunii lui Isus: „Mă rog [...] ca toţi să fie una precum Tu, Tată, în mine şi Eu în tine, ca şi ei să fie una în Noi, ca lumea să creadă că Tu m-ai trimis” (Ioan 17, 21). Dar despre asta la momentul potrivit.

8. Credinţă şi datină

E curios lucru că problemele în materie de religie pe care le reproşa Isus contemporanilor săi uneori revin în Biserica întemeiată de El, în zilele noastre. Nu sunt puţini cei care

I0 6 NICI TOATE ALE POPII

leagă credinţa creştină de datinile din bătrâni: păstrarea obiceiurilor cu sfinţenie înseamnă a fi credincios. Prin datini

>

din bătrâni se pot

I.V. mai jos, pp. 123-130.

înţelege foarte multe lucruri: de la reguli de comportament la credime folclorice, superstitii s i obiceiuri culinare. Isus Cristos a fost sceptic în privinţa lor. De pildă, fariseii — membrii unei şcoli teologice, filozofice şi politice evreieşti – îi reproşau că ucenicii lui nu respectă spălările rituale:

,,De ce nu se poartă

ucenicii tăi după datina din bătrâni, ci mănâncă cu mâinile necurate?" Iar El le-a spus: „Făţarnicilor [...] , lăsând la o parte porunca lui Dumnezeu, voi ţineţi datina oamenilor" (Marcu 7, 5-8).

Dând apoi exemplul unei porunci a Decalogului răstălmăcită în propriul interes, Isus le reproşa că lasă deoparte lucrurile esenţiale, ca să se lege

[1] V. mai jos, pp. 125-130.

de amănunte.

Uneori se face confuzie între datini s i traditie. În Biserica ortodoxă şi cea catolică, de exemplu, se spune că mesajul Bibliei a fost completat de „Tradiţie”. Aici nu e vorba însă de datinile populare, ci de „Tradiţie” ca transmitere vie a credinţei din generatie în generatie, acest cuvânt fiind înteles deci în sens

etimologic: în limba latină, *traditio* înseamnă, printre altele, „transmitere” (inclusiv a unei învăţături). E vorba deci de tradiţia de interpretare a Bibliei dezvoltată de-a lungul timpului de Părintii Bisericii, de sinoadele ecumenice s i de marii teologi.

Datinile folclorice sau obiceiul locului sunt altceva; ele pot fi foarte

1. V. mai jos, pp. 125-130.

frumoase şi legate de sărbători creştine, dar nu acestea reprezintă credinţa propriu-zisă. Se poate întâmpla uneori ca ele să intre chiar în conflict cu mesajul Evanghe-

liei. De pildă, filmul gruzin *Ruga?* pune în discuţie o astfel de situaţie. într-un sat izolat de munte, locuitorii practicau un creştinism amestecat cu elemente păgâne; de exemplu, se aduceau jertfe de animale. Eroul principal intră în conflict cu obştea satului fiindcă adăposteşte în casă un războinic din satul vecin, de altă religie, dar care-i devenise prieten. Pe fundal se aud versurile lui Vaja Pşavela (1861-1915), pe care se bazează filmul: sfatul bătrânilor repetă obsesiv că, în satul lor, Crucea este atotstăpânitoare şi ei întotdeauna i-au omorât pe necredincioşi. Cu alte cuvinte, în concepţia acelei comunităţi, a fi creştin înseamnă, din principiu, a-i omorî pe cei de altă credinţă şi de alt neam. O contradicţie mai flagrantă cu mesajul Evangheliei nu poate exista, cu toate că, de-a lungul istoriei

Datinile populare sunt socotite adesea esenţialul credinţei creştine. Deja multă lume consideră că o credinţă religioasă înseamnă un set de practici de cult şi nu un set de idei şi de valori călăuzitoare. E o concepţie degradată despre credinţă, iar o degradare ulterioară este cea care vede în obiceiurile folclorice echivalentul actelor de cult. Prin urmare, a fi creştin înseamnă a ţine nişte obiceiuri populare. De aici nu e decât un pas până la ideea că cine nu mănâncă miel de Paşti nu poate fi numit creştin. Credinţa nu se reduce la acte de cult, iar folclorul nu e act de cult.

1. *Vedreba/Molba,* regia Tenghiz Abuladze, o producţie Kartuli filmi, 1967. A obţinut premiul pentru cel mai bun film la Festivalul Internaţional de Film de Autor de la San Remo în 1974.

în Ardeal circulă o anecdotă despre doi oameni care fac cunoştinţă şi află că sunt de religii diferite. Atunci unul din ei întreabă:

— Auzi, mă, şi la voi se-ngroapă cu popă?

Celălalt cade puţin pe gânduri, apoi răspunde:

— Ba! La noi popa rămâne-afară!

Foarte frecvent, oamenii asociază o credinţă religioasă cu ritualurile legate de aceasta, văzând în Biserică doar o instituţie care se ocupă de cult. De aceea, cine se interesează de o confesiune creştină pe care nu o cunoaşte de obicei întreabă mai întâi despre aceste practici.

Acest lucru este cumva adevărat şi din punct de

1. V. mai jos, pp. 125-130.

vedere teologic: cultul liturgic este centrul activităţii Bisericii; totuşi, nu e şi singura activitate a acesteia: pe lângă cultul liturgic, creştinii se mai ocupă şi cu răspândirea credinţei şi a valorilor creştine în jur şi, de asemenea, cu milostenia faţă de semenii lor. Uneori, echilibrul între aceste diferite dimensiuni ale religiei se deteriorează, ca dovadă că în Europa spiritul creştinismului s-a pierdut, iar în urma lui a rămas, în Occident, ideea că a fi un bun creştin înseamnă să te porţi cu omenie; în Est, a dispărut şi aceasta în bună măsură şi pare să fi rămas doar ritualismul: dacă ai îndeplinit ritualul, ţi-ai făcut datoria de creştin.

Un exemplu în acest sens e pomana, un obicei care izvorăşte din îndemnul Evangheliei de a da de mâncare săracilor, celor iară adăpost şi, în general, celor care au nevoie. în practică, de obicei se dă de pomană însă rudelor şi prietenilor, pe bază de reciprocitate: „Vecinei de la etaj nu-i duc pomană, că nici ea nu mi-a adus vreodată". Uneori, îndemnul lui Isus Cristos de a da de pomană celor care au nevoie efectiv este urmat doar simbolic, printr-un gen de automatism ritualic.

1. Biserica

Despre Biserică se vorbeşte în diferite feluri. în presă şi în discuţiile de zi cu zi, cei care folosesc cuvântul „Biserică" se referă, de cele mai multe ori, la *conducerea* Bisericii, la patriarhie, ierarhi sau la preoţi, în general. Chiar credincioşii vorbesc uneori de propria Biserică nu ca de o comunitate din care fac parte şi ei, ci ca şi cum ar fi alcătuită doar din

preoţii care îi slujesc şi coordonează activitatea. O exagerare a acestui mod de înţelegere a Bisericii este cel în care Biserica e văzută chiar ca o instituţie a statului: după cum armata apără ţara, învăţământul se ocupă de educaţia copiilor şi aşa mai departe cu celelalte domenii, tot astfel Biserica e o instituţie ce oferă cetăţenilor servicii duhovniceşti, răspunzând la nevoile lor spirituale.

La drept vorbind însă, Biserica este o comunitate din care fac parte toţi cei care s-au botezat, aşadar toţi creştinii.

Potrivit credinţei şi teologiei creştine, Biserica este mai mult decât o comunitate umană. Apostolul Pavel a spus că Biserica este „Trupul lui Cristos" (i Corinteni 12, 12-14 Şi

1. V. mai jos, pp. 125-130.

Efeseni 4, l-16). Şi împărtăşania este numită „Trupul lui Cristos", fiindcă cele două realităţi sunt legate: creştinii, membri ai Bisericii – adică „mădulare ale Trupului lui Cristos", aşa cum se exprimă Pavel –, îşi hrănesc comuniunea cu Cristos luând împărtăşania, şi ea numită „Trup al lui Cristos". Biserica în general este numită „Trupul lui Cristos" fiindcă duce mai departe prezenţa lui Cristos pe pământ după învierea şi înălţarea lui la cer. Prin intermediul Bisericii, Cristos îşi poate extinde prezenţa printre oameni. în timpul vieţii lui pământeşti, a avut o existenţă limitată în timp şi a întâlnit un număr limitat de oameni, doar într-o anumită zonă a lumii; în schimb, Biserica îi duce prezenţa mai departe în toată lumea şi în toate timpurile.

Cultul Bisericii este organizat în jurul aşa-numitelor şapte taine sau sacramente (botezul, mirul, euharistia, pocăinţa, maslul, preoţia şi căsătoria, despre care se va vorbi mai jos); dar Biserica este chiar ea o astfel de taină – s-ar putea spune, sacrament primordial –, pentru că e o prezenţă vizibilă în lume, dar care, din punctul de vedere al credinţei, nu se limitează la aceasta, ci trimite şi la o realitate nevăzută, supranaturală.

a) De ce există mai multe Biserici?

Isus Cristos vorbea despre Biserică la singular: „Biserica mea" (Matei 16,18). De ce există atunci mai multe Biserici, cu denumiri, concepţii şi obiceiuri diferite?

Dispute printre creştini au existat de la bun început. Chiar imediat după moartea lui Isus, una

dintre primele dispute a fost cea legată de întrebarea dacă şi creştinilor proveniţi dintre neevrei trebuie să li se ceară să primească circumcizia şi să urmeze obiceiurile evreieşti. Am vorbit deja pe această
temă în capitolul III, „Crezul".[1] Diferitele dispute între creştini, de-a lungul timpului, au fost doctrinare, disciplinare, culturale, uneori influenţate şi de politică. Câteodată s-a ajuns la înţelegere, alteori s-a considerat că e vorba de diferenţe de vederi care pot coexista în aceeaşi comunitate. Uneori însă părţile implicate în dispută au hotărât să pornească fiecare pe drumul propriu şi, de aceea, s-au născut mai multe Biserici; nu toate cele apărute de-a lungul timpului mai există şi azi, ci unele dintre ele au dispărut.

b) Ce diferenţe sunt între feluritele confesiuni creştine?

Confessio, în limba latină, înseamnă „mărturisire". Se vorbeşte de diferite „confesiuni" creştine în sensul de Biserici, comunităţi, grupări care au fiecare un mod diferit de a-şi mărturisi şi trăi credinţa. În tabelul de mai jos sunt prezentate simplificat diverse elemente de doctrină şi organizare care diferă între creştini. Nu apar toate confesiunile, ci doar cele prezente în România sau mai cunoscute la noi.

Câteva elemente din tabel au nevoie de explicaţii. Astfel, unele Biserici vorbesc de şapte taine sau sacramente (despre care se va discuta în detaliu mai

1. V. mai sus, p. 65-66.

jos), iar altele doar de două – botezul şi euharistia –, pentru că doar acestea au fost explicit întemeiate de Isus Cristos în Evanghelie. în dreptul Bisericii anglicane apare „2 + 5" fiindcă botezul şi euharistia sunt socotite sacramente propriu-zise, fiind instituite explicit de Isus Cristos, iar celelalte cinci sunt numite în mod curent „sacramente", dar nu „sacramente evanghelice".

1. V. mai sus, p. 65-66.

	Catolici	Ortodocşi	1c01	Anglicani	Protestanţi	Neoprotestanţi
Biblia	DA	DA	DA	DA	DA	DA
Credinţa în Sfânta Treime	DA	DA	DA	DA	DA	DA
Credinţa în Cristos ca Mântuitor al lumii	DA	DA	DA	DA	DA	DA
Sacramente (taine)	7	7	7	2 + 5	2	2
Concliile (sinoadele) ecumenice si crezurile lor	DA	DA	Par ţial	Par ţial	Par ţial	Par ţial
Tradiţia teologică a Părinţilor Bisericii	DA	DA	DA	DA	Par ţial	—
Viaţă monahală (mănăstiri)	DA	DA	DA	DA	Par ţial	—
Imagini în biserici	DA	DA	DA	DA	Par ţial	—
Succesiune apostolică	DA	DA	DA	?	?/ —	—
Cultul sfinţilor (rugăciuni adresate acestora)	DA	DA	DA			
Pomenirea morţilor (rugăciuni pentru morţi)	DA	DA	DA			
Credinţa în purgatoriu	DA	?	?	—	—	—
Recunoaşterea autorităţii papei	DA					

Succesiunea apostolică înseamnă transmiterea autorităţii apostolilor către episcopii rămaşi în locul lor, apoi în continuare la alţi episcopi, de-a lungul veacurilor, până în zilele noastre. Astfel, episcopii ortodocşi şi catolici, de pildă, au o genealogie a hirotonirilor care poate merge înapoi în timp până la unul dintre apostolii lui Isus Cristos, cel puţin teoretic, fiindcă în majoritatea cazurilor la un moment dat se întrerupe şirul documentelor bisericeşti sau istorice doveditoare. Se ştie însă că aceasta a fost practica în Biserică încă de la început, deci, chiar dacă lipsesc informaţii, respectivele Biserici sunt convinse că succesiunea apostolică s-a transmis până astăzi. în cazul Bisericii anglicane, în tabel apare un semn al întrebării, deoarece chestiunea e disputată: în secolul XIX a existat o polemică între Biserica catolică şi cea anglicană pe această temă, iar atunci, ca să nu mai fie obiecţii, în Biserica Angliei la hirotonirile de episcopi s-a început, în secolul XX, să fie invitaţi şi episcopi ortodocşi sau vetero-catolici[1], care îşi păstraseră cu certitudine succesiunea apostolică. însă chiar dacă din punctul de vedere propriu există succesiune apostolică, ceilalţi, cum ar fi catolicii şi ortodocşii, o pot pune sub semnul întrebării, fiindcă problema nu e doar formală, ci şi de concepţie: dacă anglicanii înţeleg altceva prin hirotonirea episcopală decât catolicii şi ortodocşii, aceştia din urmă au motive să n-o recunoască.

Unele Biserici protestante, într-un fel, nu sunt

1 Biserica vetero-catolică s-a desprins în secolul XIX de cea catolică, din cauza unor vederi diferite privind autoritatea papei.

interesate de continuarea succesiunii apostolice, cel puţin nu sub forma asemănătoare cu un arbore genealogic. Dar şi acestea consideră încredinţarea solemnă a misiunii de păstor al unei comunităţi drept o practică păstrată din vremea apostolilor. în schimb, Bisericile evanghelice luterane din ţările scandinave şi baltice sunt convinse că au păstrat linia clasică a succesiunii apostolice, pe care alte Biserici n-o pot însă recunoaşte, din cauza diferenţei de concepţie. Situaţia e similară şi în cazul altor particularităţi de doctrină sau practici: se poate întâmpla ca, privind din afară o anumită convingere sau doctrină a unei Biserici, aceasta să fie considerată inexistentă dacă nu corespunde în detaliu celei echivalente din propria comunitate creştină.

în cazul credinţei în purgatoriu, specifică Bisericii catolice, apare semnul întrebării în dreptul Bisericii ortodoxe şi al celor vechi orientale. în credinţa catolică, purgatoriul e o stare premergătoare vieţii veşnice fericite pentru cei care au murit cu păcate uşoare pe conştiinţă sau cu păcate grave iertate prin dezlegarea preotului, dar pentru care n-au făcut pocăinţă cum se cuvine. Credincioşii de pe pământ îi pot ajuta să treacă peste această încercare prin rugăciunile lor pentru morţi. în Biserica ortodoxă şi în cele vechi orientale nu se acceptă explicit existenţa purgatoriului. Totuşi, din moment ce aceste Biserici practică rugăciunea pentru morţi, înseamnă că acceptă purgatoriul măcar implicit (chiar dacă nu e numit astfel). Altminteri, cei ajunşi în iad nu mai pot fi salvaţi de acolo în nici un fel, nici măcar prin

rugăciuni, parastase şi pomeni, fiindcă e vorba de o pedeapsă veşnică; invers, cei care sunt în cer nu mai au nevoie de rugăciuni care să-i ajute, fiindcă au ajuns deja la fericirea desăvârşită!

în legătură cu Bisericile şi tipurile de confesiuni grupate în tabel, iată mai întâi câte ceva despre ponderea acestora în România (din cei 93 % creştini din ţară)[1]:

1 Date de la ultimul recensământ al populației din 2011: http://www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-ii-populatia-stabila-rezidenta-structura-etnica-si-confesionala/, accesat la 30.3.2019.

În tabelul de mai înainte şi în graficul de mai sus, diferitele denumiri se referă la următoarele Biserici:

- ***ortodocşi:*** **Biserica Ortodoxă Română; Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timis oara; Biserica Ortodoxă de Rit Vechi din România;**

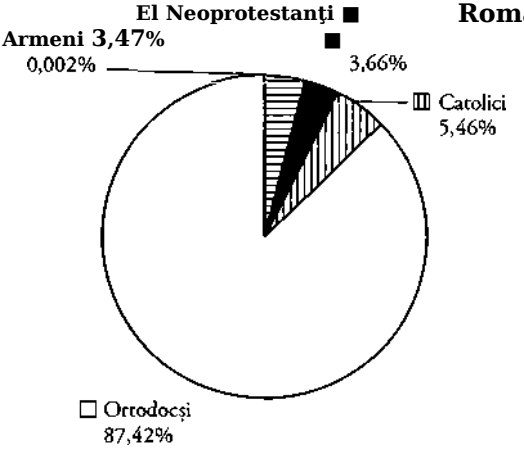

- ***catolici:*** **Biserica Romano-Catolică; Biserica Română Unită cu Roma – Greco-Catolică; Biserica Armeană Catolică;**
- ***armeni:*** **Biserica Apostolică Armeană, care în tabelul de mai înainte intră în categoria vechilor Biserici orientale;**
- ***protestanţi:*** **Biserica Evanghelică de Confesiune Augus- tană (de limbă germană); Biserica Evanghelică Luterană (de limbă maghiară); Biserica Reformată (de limbă maghiară); Biserica Unitariană Maghiară;**
- ***neoprotestanţi:*** **Cultul Creştin Baptist; Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea; Organizaţia Religioasă „Martorii lui**

Iehova”; Cultul Creştin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România; Biserica Evanghelică Română; Biserica Creştină după Evanghelie.

Mai multe informarii despre toate aceste comunităţi eres – tine din România se pot afla de pe site-ul Secretariatului de Stat pentru Culte.[1]

La nivel global, situaţia este astfel: din populaţia totală a lumii de aproape 8 miliarde de locuitori, creştinismul în ansamblu este religia cea mai numeroasă, cu cca 2,7 miliarde de credincioşi, adică o treime din populaţia întregului pământ. Diferitele feluri de cres tini se distribuie astfel în lume[2]:

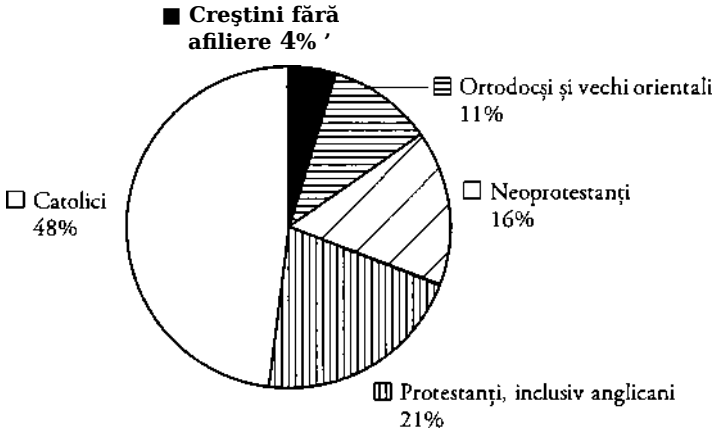

1. A se vedea http://culte.gov.ro/, accesat la 30.03.2019.

2. Datele pentru alcătuirea graficului sunt preluate din *Intema- tionalBuiletin ofMissionary Research,* vol. 39, nr.i, Gordon-Conwell Theological Seminary, 2015, p.29.

în graficul de mai sus sunt doar câteva categorii mari, fiecare cuprinzând însă mai multe Biserici, grupări, comunităţi, în lume sunt câteva zeci de mii de astfel de „denominaţi- uni" creştine diferite.

c) Istoria diversităţii creştine

Văzând atâtea feluri de creştini, ne putem gândi mai întâi că Biserica s-a fărâmiţat prea mult, iar între creştini sunt prea multe dezbinări. Dar neînţelegeri au existat întotdeauna, încă de la început, chiar între membri sau grupări ale unei aceleiaşi comunităţi, fără să aibă loc rupturi. Pe de altă parte, ne putem gândi la toate aceste feluri diferite de creştini ca reprezentând o bogăţie de tradiţii, o diversitate.

În istoria creştinismului, după perioade în care unitatea între creştini permitea diversitatea au venit altele, în care s-a preferat uniformizarea. Chiar la început exista diversitate teologică şi liturgică: modul în care se formulau ideile despre credinţă şi modul în care se ţineau slujbele puteau fi diferite, păstrându-se neschimbat esenţialul acestora. Cu timpul, au început să se cristalizeze tradiţii teologice şi liturgice uniforme: disputele teologice din primele veacuri, discutate în capitolul despre Crez, au dus la formulări standard ale adevărurilor de credinţă, care au devenit normative. Mai ales începând de prin secolul V, în jurul marilor centre creştine au început să se cristalizeze şi tradiţiile liturgice – adică felul de a ţine slujbele –, alături de câteva mari tradiţii teologice şi disciplinare; situaţia politică a zonelor unde se aflau respectivele Biserici a contribuit la unificarea sau despărţirea acestora. În cadrul unei anumite tradiţii, viaţa Bisericii era uniformizată. Cristalizarea respectivelor mari tradiţii a

dus la despărţirea principalelor ramuri ale creştinismului, care pot fi observate în schema de mai jos:

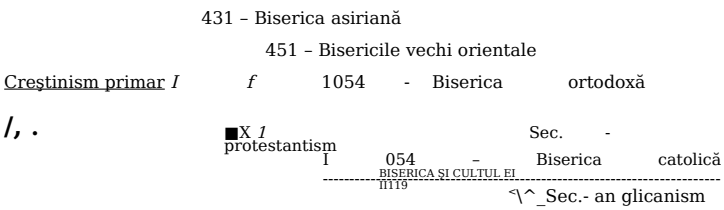

De remarcat că modul de a desena schema de mai sus poate diferi în funcţie de punctul de vedere: fiecare ramură creştină poate considera că reprezintă trunchiul principal, care a rămas neschimbat, şi din care s-au desprins celelalte ramuri la un moment dat, care au pornit pe alt drum.

După Conciliul de la Efes (din anul 431) şi cel de la Calce- don (451) au luat-o pe alt drum Biserica asiriană a Răsăritului şi vechile Biserici orientale, din cauza disputelor cristologice de care am vorbit în capitolul despre Crez.[1] Situaţia politică din Orientul Mijlociu, unde trăiesc aceşti creştini, a favorizat îndepărtarea acestor ramuri: Biserica Răsăritului se afla în Imperiul Persan, iar cele vechi orientale au ajuns în regiuni cucerite de arabi de la Imperiul Bizantin.

Anul 1054 este o dată standard pentru marcarea Marii Schisme, adică a despărţirii Bisericilor cunoscute sub denumirile de „Biserica ortodoxă" şi „Biserica catolică". De fapt, între partea apuseană şi cea răsăriteană a Bisericii din Europa au existat mai multe despărţiri şi împăcări succesive, doar că după 1054 n-a mai avut loc nici

o împăcare, cu excep- tia unei încercări la Conciliul de la Basel—Ferrara—Florema (1431-1449), care a eşuat. Şi aici au contribuit mult diferen-

1. V. mai sus, pp. 74-79.

ţele culturale care s-au tot adâncit, precum şi situaţia politică. De la sfârşitul secolului IV, Imperiul Roman s-a despărţit în două, iar după secolul VI a mai rămas doar partea răsăriteană. S-ar putea spune că cele două părţi ale Bisericii n-au mai vrut să rămână împreună, iar ulterior s-au găsit şi motivele teologice pentru a justifica despărţirea.

De pildă, Biserica Constantinopolului considera o erezie faptul că în Occident, în crezul rostit în limba latină, a fost adăugat cuvântul *Filioque* („şi de la Fiul") referitor la pur- cederea Duhului Sfânt: „Cred în Duhul Sfânt [...], care de la Tatăl şi de la Fiul *{Filioque)* purcede". Reciproc, în Occident, Conciliul al II-lea de la Lyon (din anul 1274) a stabilit ca dogmă de credinţă purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl şi de la Fiul. Ideea era a lui Toma de Aquino, unul dintre cei mai mari teologi catolici, care spunea că, dacă Fiul este de la Tatăl şi, de asemenea, şi Duhul este tot de la Tatăl, între Fiul şi Duhul nu e nici o diferenţă în Sfânta Treime, fiindcă toate însuşirile Persoanelor divine sunt comune, cu excepţia relaţiei. De aceea, Duhul este în mod necesar atât de la Tatăl, cât şi de la Fiul – ca de la un unic principiu –, pentm ca relaţia de provenienţă să fie diferită, deci şi Persoanele diferite.[1]

Dar în secolul XX, în contextul dialogului ecumenic, în timpul unei vizite la Sfântul Scaun a patriarhului Bartolomeu I al Constantinopolului, în 1995, papa loan Paul II a spus că şi-ar dori să se clarifice teologic problema lui *Filioque*. De aceea, un organism al Sfântului Scaun, şi anume Consiliul

1 *Cf.* Toma de Aquino, *Contra errores Graecorum* [1263], II, 29-30, ediţia electronică http://www.corpusthomisticum.org/oce.html accesată la 2.4.2019.

Pontifical pentm Promovarea Unităţii Creştinilor, a publicat ulterior un document care să ajute la dialogul în această

privinţă.[1] Respectivul document arată că e vorba – şi aici! – de o problemă de terminologie, deci legată de modul de exprimare. În limba greacă, în Crez se spune despre Duhul Sfânt că este *„ekporeuomenon* de la Tatăl”. Cuvântul respectiv se traduce în româneşte prin „purces”, dar în limbajul

teologic s-a specializat cu înţelesul de „a purcede de la un principiu fără de început” (care, în Sfânta Treime, este numai Dumnezeu Tatăl). Nici în Biserica catolică, dacă se rosteşte Crezul în limba greacă, nu se poate adăuga „şi de la Fiul”. Însă în versiunea din limba latină, termenul folosit, *procedo*, care se traduce tot prin „a purcede”, are un sens mai larg, referindu-se la orice fel de

proveniență. Şi teologii ortodocşi vorbesc de o proveniență a Duhului de la Tatăl *prin Fiul* sau chiar şi *de la Fiul*,, dar folosind un alt termen grecesc, nu cel din Crez.

Prin urmare, dacă ar fi existat un astfel de dialog încă din Evul Mediu, această exprimare diferită n-ar mai fi fost considerată erezie nici de unii, nici de ceilalti. Totusi, din moment

ce se dorea o separare, s-ar fi găsit, oricum, alte motive de dispută şi de acuzaţii reciproce.

În secolul ^XVI, în Occident au avut loc noi separări, în urma Reformei protestante. Redactarea de către preotul şi călug^ărul catolic Martin Luther a celor 95 *de teze despre indulgenţe* este considerată momentul-cheie al declanşării Reformei. Era vorba de propunerea unei *disputatio* pe această

temă, o dezbatere academică între teologi, după obiceiul timpului. Dezbaterea n-a mai avut loc, dar tezele au fost multiplicate şi s-au răspândit, fa.când vâlvă. Când se vorbeşte despre acest subiect, de obicei se spune, simplificat, că pe

i. Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unităţii Creştinilor, „Tradiţiile greacă şi latină privind purcederea Duhului Sfânt" (8.9.1995), în *Verbum*, anii VI-VII, nr. 7, 1995-1996, pp.

atunci Biserica vindea iertarea păcatelor pe bani. Din punct de vedere teologic nu este exact aşa, ci ceva mai subtil, indulgenţele fiind legate nu de iertarea păcatelor, ci de *pocăinţa* pentru păcate şi de purgatoriu. Ideea acestuia din urmă răspunde la întrebarea legată de diferenţa dintre un păcătos

evlavios şi altul mai puţin evlavios: dacă cineva comite tot felul de atrocităţi, dar se spovedeşte de fiecare dată şi primeşte dezlegarea din partea preotului, teoretic ar putea fi asemenea unui sfânt, iar după moarte ar ajunge direct în rai; în schimb, cineva care nu a fa.cut decât să înjure uneori la nervi, dar nu s-a spovedit, ar ajunge în iad.

Teologii catolici

răspundeau la întrebare spunând că un creştin dezlegat de păcate trebuie să mai facă şi pocăinţă (să postească, să facă fapte bune şi să se roage mai mult) şi să se străduiască să-s i îndrepte viat a. Dacă cineva nu face pocăimă în timpul vieţii, va fi nevoit să o facă după moarte, în purgatoriu (chiar dacă a primit dezlegarea de păcate, ceea ce-l fereşte de chinurile iadului...). Or,

începând din Evul Mediu, modul de a face pocăinţă se putea comuta, de pildă în participarea la cruciade (deci apărarea pelerinilor creştini în Ţara Sfântă, care erau frecvent atacati, jefuiti sau luati prizonieri) sau în contribuţia pentru construcţia de spitale şi biserici, prin munca proprie, dar şi prin donaţii în bani. Acest gen de comutare a pocăinţei era numit

„indulgenţă”. Probabil că pentru creştinii care nu ştiau prea multă teologie şi voiau să simplifice această teorie practica era realmente percepută ca plată pentru iertarea păcatelor (sau a pocăinţei). De asemenea, fiindcă indulgenţele puteau fi obţinute şi în numele unor răposaţi, o simplificare grosolană a teoriei vedea lucrurile cam aşa: dacă ai plătit, morţii pentru care

intervii vor fi imediat eliberaţi din purgatoriu. Fiind vorba de bani, evident că aveau loc tot felul de abuzuri.

Tezele lui Luther puneau numeroase întrebări referitoare la această practică şi la modul grosolan de a o înţelege; punctul central era că un adevărat creştin nu vrea să scape de pocăinţă, comutând-o în altceva prin intermediul indulgenţelor, ci mai degrabă o doreşte asiduu, aşa cum îndeamnă Evanghelia. Ulterior, Reforma protestantă s-a axat pe alte idei, de mai mare importanţă, de pildă îndreptăţirea creştinului doar prin credinţă şi nu prin fapte. îndreptăţirea se referă la procesul prin care un om, din păcătos, devine drept, astfel încât poate dobândi viaţa veşnică. Luther nu voia să spună că un creştin nu trebuie să facă fapte bune, ci atrăgea atenţia în privinţa modului abuziv de a înţelege relaţia cu Dumnezeu, răspândit în acea vreme, şi care se lega foarte mult de actele de evlavie, cum ar fi dobândirea de indulgenţe sau participarea la cât mai multe slujbe şi altele asemănătoare. Acestea erau „faptele" criticate; în schimb, creştinul ar trebui să se străduiască în primul rând să-şi aprofundeze credinţa şi relaţia personală cu Dumnezeu, mai degrabă decât să caute să bifeze acte pioase unul după altul.

Protestantismul s-a răspândit cu succes mai ales

în Germania şi în ţările nordice şi pentru că reformatorii s-au străduit pentru educaţia creştinilor, nu numai cea religioasă. Au tradus Biblia în limba poporului şi au făcut accesibile tuturor principiile de bază ale credinţei creştine; mai înainte, creştinismul era parazitat de credinţe populare şi de practici marginale care, deşi erau nişte detalii nesemnificative, pentru multă lume reprezentau esenţialul în creştinism. Situaţia e uşor de imaginat, fiindcă semăna cu ce se întâmplă actualmente în diverse locuri pe la noi: creştinismul e asociat cu sfinţirea de obiecte, cu respectarea strictă a unor ritualuri legate de cultul morţilor, cu tabuuri legate de unele zile din
an, cu venerarea moaştelor unor sfinţi în scopul de a avea noroc în viaţă şi altele asemenea.

Măsurile luate ulterior de conducerea Bisericii catolice în cadrul Contrareformei, pentru a evita ca protestantismul să se răspândească şi mai mult, arată care erau pe atunci problemele. Astfel, Conciliul din Trento (1545—1563), convocat pentru contracararea protestantismului, a cerut publicarea *Catehismului roman*, un manual de referinţă pentru uzul preoţilor, care rezumă cele mai importante învăţături creştine despre credinţă, morală, sacramente şi rugăciune. S-au luat măsuri care să combată corupţia în rândul clerului şi s-a introdus obligativitatea studiilor teologice superioare pentru cei care doreau să devină preoţi, precum şi formarea duhovnicească a acestora, spre a se putea dedica unei vieţi mai austere. Au apărut noi ordine călugăreşti care să se ocupe de reînnoirea vieţii religioase în rândul creştinilor şi s-au trimis misionari conştiincioşi în regiunile de peste ocean,

colonizate de ţări catolice, astfel încât localnicilor să li se vestească o învăţătură creştină cât mai corectă. Nu se poate şti însă dacă luarea unor astfel de măsuri mai din timp ar fi făcut inutilă Reforma protestantă.

Tot în secolul XVI, în Anglia, Henric VIII a scos Biserica locală de sub autoritatea papei de la Roma, regele devenind cap al Bisericii; în acest fel a putut să divorţeze şi să se recăsătorească, ceea ce nu-i era permis în Biserica catolică. Fiindcă pe continent era în toi Reforma protestantă, aceasta a influenţat şi reorganizarea Bisericii Angliei, dar nu atât de mult ca în ţările germane. De aceea, anglicanismul este o cale de mijloc între catolicism şi protestantism, după cum se observă atât din credinţe, cât şi din practici, aşa cum s-a văzut şi mai sus: de pildă, se recunosc şapte sacramente, ca în Biserica catolică şi cea ortodoxă, dar se deosebeşte între cele două „evanghelice", mai importante, şi celelalte cinci, care sunt comune.[1]

În afară de despărţiri, în istoria creştinismului au avut loc şi reunificări, cel puţin din punctul de vedere al unora dintre părţile implicate. Un astfel de caz este Biserica Română Unită cu Roma – Greco-Catolică. În jurul anului 1700, mare parte a Bisericii ortodoxe din Ardeal, pe atunci în Imperiul Habsburgic, a recunoscut autoritatea papei şi toate dogmele catolice, păstrându-şi însă organizarea proprie. Modul de a ţine slujbele este identic cu cel din Biserica ortodoxă (cu unele diferenţe de terminologie, de care am mai vorbit); de aceea, Biserica Unită mai este cunoscută şi sub numele de „gre- co-catolică", fiind o Biserică catolică de rit grec (adică slujbele se ţin ca în Biserica de la Constantinopol). Un precedent a existat în Ucraina,

unde de asemenea a avut loc o astfel de unire cu Roma, la sfârşitul secolului XVI.

Din punctul de vedere al Bisericii catolice se consideră că, la 1054, răsăritenii s-au desprins de adevărata Biserică, iar acum, iată, o parte se întorceau la Biserica-mamă. Din punctul de vedere al Bisericii ortodoxe este exact invers, iar gre- co-catolicii au fost deseori acuzaţi că ar fi „trădători de neam", aşa cum presupune şi placa de marmură de la intrarea în Catedrala ortodoxă „Sfânta Treime" din Alba Iulia: „Aici, după 250 de ani, s-au regăsit în aceeaşi lege în Biserica străbună fraţii despărţiţi prin silnicie şi viclene promisiuni. 21 octombrie 1948". De fapt, după ce le-au scos Biserica în afara legii, comuniştii i-au silit pe preoţii greco-catolici să semneze, la Alba Iulia, un act de adeziune la Biserica ortodoxă.

Astfel, din acest punct de vedere, greco-catolicii sunt cei care s-au despărţit de Biserica-mamă în 1700 şi au „revenit"
la ea după două secole şi jumătate. Dar a-i acuza pe greco- catolici că sunt „trădători de neam" ţine de mistificările Securităţii, fiindcă nimeni n-a făcut atât de multe pentru românii din Ardeal ca Biserica Unită, introducând slujbele în limba română (în timp ce, până atunci, în Biserica ortodoxă din ţările române, se ţineau în slavona bisericească), sprijinind identitatea românilor din Ardeal, scoţând în evidenţă prin cercetări istorice originea latină a poporului român, înfiinţând şcoli şi licee în limba română, contribuind la naşterea şi dezvoltarea literaturii române, a muzicii şi a culturii, în general.

O doctrină catolică îmbrăcată într-un cult ortodox poate părea o ciudăţenie, dar acesta nu e un caz singular. în cadrul Bisericii catolice mai există

numeroase astfel de Biserici de rit răsăritean, dintre care unele au rezultat în urma unor uniri ca cea din Ardeal, dar altele au fost de la început în comuniune cu Sfântul Scaun (deci n-a existat vreo schismă şi reu- nificare), cum ar fi Biserica maronită şi Biserica melkită. Acestea ţin slujbe în riturile orientale specifice, îşi au propria organizare şi propriul patriarh, aflat în comuniune cu papa de la Roma. Sunt deci Biserici rămase în situaţia de dinaintea schismei de la 1054.

d) Ecumenismul: erezia secolului sau o atitudine profund creştină.?

După despărţire, Bisericile şi grupările creştine care mai înainte erau împreună au continuat să se acuze reciproc, considerând că doar propria comunitate este de partea adevărului, iar ceilalţi greşesc sau sunt chiar rău intenţionaţi. Este adevărat că de vină au fost adesea şi reaua-credinţă şi interesele

părtinitoare, dar în zilele noastre se poate pune întrebarea dacă urmaşii comunităţilor despărţite cu sute de ani în urmă pot fi învinuiţi în continuare de certurile care au avut loc pe atunci. Unii creştini, chiar şi azi, nu vor să aibă de a face cu creştini de alte confesiuni.

Acest lucru e ilustrat foarte bine în mediile bisericeşti din ţările de limbă germană – în general foarte deschise faţă de ecumenism –, unde circulă o anecdotă despre un episcop catolic extrem de tradiţionalist şi conservator. Se spune că într-o zi se afla într-o staţiune balneoclimatericã şi a vrut să intre la saună. Casiera ţine să-l avertizeze:

— Preasfinţite, nu ştiu dacă ştiţi, dar azi e saună mixtă…

— Cum, se miră episcopul, intră şi protestanţii? Atunci mai bine vin altă dată!

De-a lungul timpului cam aşa au fost relaţiile între creştini. Diferitele confesiuni nu voiau să aibă de a face unele cu altele şi cel mult intrau în polemici, fiecare încercând să demonstreze că ceilalţi greşesc în toate privinţele. Cam pe la începutul secolului XX, această atitudine s-a schimbat treptat, începând aşa-numita mişcare ecumenică, ce-şi propune apropierea între creştini de diferite feluri, favorizarea colaborării dintre aceştia şi clarificarea unor dispute. Problema care a declanşat dorinţa de împăcare a fost scoasă în evidenţă la Conferinţa misionară mondială din anul 1910. Acolo s-a arătat că răspândirea mesajului Evangheliei are de suferit din cauza neînţelegerilor dintre creştini, mai ales în ţări unde lucrau misionari de diferite confesiuni.

Localnicii observau tensiunile şi se întrebau, în mod legitim, de ce i-ar crede pe misionari, când creştinii de diferite feluri nu sunt de acord unii cu alţii, ba chiar se critică reciproc.

De atunci s-au făcut mulţi paşi importanţi în mişcarea de dialog şi colaborare între creştini. În 1948 s-a întemeiat

Consiliul Ecumenic al Bisericilor[1], în care sunt membre multe dintre Bisericile lumii. Biserica catolică, cea mai mare de pe glob, n-a devenit membru, deoarece consideră că Biserica lui Cristos e una singură şi nu e de acord cu o organizare care să strângă

laolaltă mai multe Biserici. Totusi, de la început a colaborat strâns cu acest Consiliu Ecumenic, iar Conciliul Vatican II (I96I-I965) a angajat şi Biserica catolică pe calea ecumenismului. Papa şi patriarhul Constantinopolului au avut, în acea perioadă, o întâlnire istorică, la care au anulat anatemele reciproce din I054, când

s-au despărţit cele două Biserici. S-au clarificat detalii teologice între diferite Biserici. În unele tări, miscarea ecumenică a dus la rezultate concrete de colaborare: proiecte caritative comune, rugăciune în comun, reglementări privind căsătoriile între crestini de diferite confesiuni, ba chiar traducerea în comun a Bibliei, pentru

ca toţi creştinii să poată avea o
aceeasi versiune.
»

În România, miscarea ecumenică e mult mai putin vizibilă decât, de exemplu, în Vestul Europei. Am auzit părerea că înainte de I989 erau mai multe întâlniri între ierarhii diferitelor Biserici, în mod paradoxal din cauza comunistilor,

I. **În timpul Războiului Rece, KGB a reuşit să racoleze colaboratori din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prin care să-i manipuleze lucrările, astfel încât unele documente şi declaraţii publice ale acestuia cuprindeau idei ce susţineau politica sovietică. A se vedea, în acest sens, ^ierty Wolton, O *istorie mondială a comunismului, încercare de investigaţie istorică*; vol. 2, *Când moare corul. Victimele,***

Humanitas, Bucureşti, 2019, prima parte, cap. 4. Totuşi, ar fi ex^e- rat ca de aici să se tragă concluzia că ecumenismul nu e altceva decât propagandă comunistă; de altfel, dacă unii preoţi au colaborat cu semciÜe secrete comuniste, ac^ta nu însemnă că Biserica a devenit un simplu compartiment al Securităţii statului.

care-i convocau la diferite consfătuiri unde se prelucra politica partidului. Deşi scopul nu era dialogul ecumenic, reprezentanţii Bisericilor creştine se întâlneau, se puteau cunoaşte şi puteau discuta.

După 1990 au apărut unele organizaţii ecumenice:

- Societatea Biblică Interconfesională din România, care are un proiect de traducere interconfesională a Bibliei, astfel încât să fie recunoscută de toate confesiunile creştine; proiectul a fost început de mulţi ani, dar înaintează cu dificultate;

-Asociaţia ecumenică a Bisericilor din România AIDRom (‚Ajutor Interbisericesc, Departamentul România"), care promovează dialogul teologic şi colaborarea dintre Biserici în proiecte sociale, pentru care oferă şi finanțare;

- Forumul Ecumenic al Femeilor Creştine, care se concentrează asupra promovării unei identităţi creştine comune a femeilor din România.

în ultimii zece ani, în România, ecumenismul a regresat după ce, în 2008, Mitropolitul de atunci al Banatului, Nico- lae Corneanu (1923-2014), s-a împărtăşit la o slujbă gre- co-catolică la care asista. Mitropolitul ortodox nu a slujit la altar împreună cu episcopii şi preoţii – ceea ce n-ar fi permis nici din punctul de vedere al Bisericii catolice –, ci s-a împărtăşit ca orice creştin. Potrivit normelor bisericeşti catolice, preotul e dator să dea împărtăşania creştinilor ortodocşi, dacă aceştia o cer într-o biserică catolică, fiindcă, deşi între cele două Biserici nu există comuniune deplină, semnificaţia sacramentelor (tainelor) este aceeaşi. Biserica ortodoxă însă nu permite credincioşilor să se împărtăşească în alte biserici şi, de aceea, întâmplarea a făcut vâlvă. De atunci, mare parte a preoţilor ortodocşi în general nu se mai roagă îm-

preună cu cei ai altor confesiuni; la întruniri ecumenice doar asistă şi eventual iau cuvântul.

însă nici înainte de această întâmplare relaţiile ecumenice nu erau prea avansate pe la noi. Cu doi ani înainte, în 2006, mass-media relata încontinuu despre căsătoria unei tinere cu un cunoscut om de afaceri român. Tânăra, care era romano-catolică, a dorit să adopte religia viitorului soţ, adică cea ortodoxă, aşa încât toată ţara a putut urmări la televizor rebotezarea ei într-o mănăstire. Aceasta înseamnă că, după părerea preotului respectiv, romano-catolicii nici măcar nu sunt creştini, de vreme ce, ca să devină creştini ortodocşi, au nevoie să se boteze din nou, fiindcă primul botez primit n-ar fi valabil.

în România nu există acorduri între Biserici în acest sens, care să reglementeze clar astfel de situaţii, ca ele să nu rămână la aprecierea preotului. Nici în cazul căsătoriilor mixte nu există înţelegeri între Biserici. Am auzit şi preoţi roma- no-catolici care le spuneau unor tineri că nu este posibilă căsătoria mixtă şi că, dacă vor să se căsătorească într-o biserică catolică, cealaltă parte trebuie să se convertească la catolicism. în cazurile în care familiile tinerilor ţin morţiş la tradiţiile lor religioase, astfel de situaţii pot duce la adevărate drame. De fapt, după normele bisericeşti, căsătoriile mixte sunt posibile în Biserica catolică; ce-i drept, e nevoie de derogare de la episcopie, dar, în practică, aceasta e o formalitate. Prin urmare, ceea ce le spun unii preoţi tinerilor reprezintă piedici puse fără rost.

Multe s-ar putea face în domeniul ecumenismului

dacă ar exista voinţă în acest sens. Ar fi bine să se înceapă de pe acum şi în România şi să nu se aştepte perioada, probabil nu prea îndepărtată, în care creştinii practicanţi să devină doar o mână de oameni într-o societate indiferentă. Atunci, orice colaborare între diferitele Biserici va fi foarte căutată şi folositoare, dar, din păcate, va fi prea târziu.

Dar oricare ar fi utilitatea practică a dialogului ecumenic, relaţia cu creştinii de altă confesiune ar trebui să decurgă din atitudinea oamenilor faţă de semenii lor pe care o predică creştinismul. Isus a îndemnat chiar la iubirea faţă de duşmani. Ce se poate spune atunci despre cei asemănători nouă, cu care avem multe în comun? Sau chiar dacă alţii îşi imaginează altfel relaţia cu Dumnezeu şi chiar dacă cineva ar putea fi absolut sigur că adevărul e numai de partea lui, tot nu s-ar justifica să-i urască sau să-i desconsidere pe cei care au alte opinii. Din învăţătura Evangheliei, în ansamblul ei, reiese clar acest lucru.

în plus, chiar şi atunci când afirmaţiile despre credinţă sunt foarte diferite, ne mai putem întreba, de pildă, în ce sens afirmăm că Dumnezeu este în vreun fel sau, dimpotrivă, că nu este într-un anumit fel? Am văzut până acum că, în multe cazuri, ceea ce părea de neconceput ţinea, de fapt, de o diferenţă de limbaj. Dacă cineva foloseşte deci alte cuvinte decât cele standard în afirmaţiile despre credinţă, e cazul să fie afurisit? Dialogul teologic ecumenic poate clarifica multe dintre aceste probleme, punându-se capăt multor neînţelegeri. Pe lângă aceasta, creştinii învaţă astfel unii de la alţii; fiecare confesiune creştină are punctele ei tari, după exemplul cărora s-ar putea îmbunătăţi viaţa creştină şi în alte comunităţi.

e) Cum o dai, nu e bine: enoriaşi pasivi sau emancipaţi?

Prin anii 1990, am cunoscut un preot francez în vârstă, venit în vizită în România pe urmele tatălui lui, care avusese, înainte de război, o fabrică de zahăr în Moldova. Vorbind cu preoţii români, a avut senzaţia unui *déjà vu* şi a încercat să-şi avertizeze colegii români că, dacă nu schimbă nimic, în douăzeci-treizeci de ani, bisericile vor fi goale. Preoţii români i-au dat bine cunoscutul răspuns autosuficient: „Poporul român s-a născut creştin, oamenii de aici au fost, sunt şi întotdeauna vor fi foarte credincioşi şi mereu vor avea încredere în preoţi şi vor apela la ei". Preotul respectiv povestea că, în 1968, se transferase din Franţa în Belgia şi încercase şi acolo să-i avertizeze pe colegi să nu repete greşeala din ţara vecină, unde deja se goleau bisericile în urma mişcărilor de tineret care contestau orice autoritate şi la care clericii n-au ştiut cum să reacţioneze. Şi în Belgia i s-a dat un răspuns asemănător celui de la noi: Aici nu se va întâmpla aşa ceva niciodată. Avem un rege catolic, cu frica lui Dumnezeu, iar oamenii vor fi mereu alături de Biserică". în numai zece ani, situaţia din Belgia a devenit mult mai rea decât în Franţa: Belgia este acum una dintre cele mai dezcreştinate ţări din Europa. Interlocutorul meu era dezamăgit că nici în România nimeni nu observa ceea ce lui i se părea evident.

De remarcat mai întâi că, dacă cineva se consideră credincios în faţa lui Dumnezeu, nu-i va lua neapărat în serios pe preoţi. Am auzit odată un episcop descriind situaţia din eparhia lui printr-o glumă amară: enoriaşii sunt credincioşi, dar

nepracticanţi; preoţii sunt practicanţi, dar necredincioşi! De ce renunţă credincioşii la frecventarea bisericii? Un preot îşi făcea odată autocritica pe această temă, spunând: „Dacă cineva începe să vină la slujba de duminică, nu e meritul nostru, al preoţilor, ci al lui Dumnezeu; dar dacă cineva renunţă să mai vină la biserică, sigur e din vina noastră!”

Ce au de reproşat credincioşii preoţilor? Tot felul de lucruri, adevărate sau nu, obiective sau subiective. Când preoţii se plâng de criticile enoriaşilor, spun că, orice ar face, tot nu e bine. De pildă, dacă umblă în sutană, înseamnă că sunt scorţoşi; dacă umblă în haine obişnuite, înseamnă că nu le pasă de statutul lor şi aşa mai departe. Dar nu acestea sunt adevăratele probleme. Dacă între preoţi şi enoriaşi ar fi doar astfel de neînţelegeri, acestea nu i-ar face pe creştini să renunţe la frecventarea bisericii.

Pe credincioşi îi îndepărtează de biserică lăcomia unor preoţi, aroganţa lor, corupţia, amestecul politicii în religie etc. Chiar dacă e vorba de cazuri izolate, astfel de atitudini şi comportamente, dacă ajung să facă vâlvă în presă, contribuie la scăderea încrederii oamenilor în clerici. în apropierea referendumului privind familia tradiţională, Bisericile din România au făcut campanie împotriva homosexualilor, în timp ce din presă reieşea că acestea tolerează homosexualitatea în rândul preoţilor. Prin urmare, oamenii înţeleg de aici că Biserica socoteşte acest lucru un păcat pentru simplii credincioşi, în timp ce preoţii fac excepţie.

Concluzia se poate trage din rezultatele referendumului.

Am auzit unii preoţi justificându-şi statutul privilegiat: „Suntem preoţi, putem face ce vrem şi n-avem să dăm socoteală nimănui”. S-ar părea că atâta timp cât oamenii au nevoie de cununii, botezuri, înmormântări şi parastase, de care nu se pot lipsi de frică să nu li se întâmple ceva rău, nu se vor lipsi nici de preoţi. Dar dacă va veni vremea în care enoriaşii nu vor mai considera datinile religioase atât de importante încât să accepte orice, lucrurile se vor schimba. în Occident deja se întâmplă astfel de multă vreme, iar preoţii nu ştiu ce să mai facă să le intre în voie credincioşilor care mai dau când şi când pe la biserică, ajungându-se astfel la extrema cealaltă. Părerea că în România nu se va întâmpla niciodată aşa ceva e o iluzie, fiindcă deja începe să se întâmple!

Tot prin anii 1990, am urmărit la televizor un interviu cu un episcop ortodox. întrebat de reporter ce părere are despre

numeroasele nemulţumiri ale creştinilor referitoare la câţiva preoţi de mir, episcopul a răspuns că totul depinde de familiile creştine şi de educaţia primită în cadrul lor, fiindcă, în fond, din aceste familii provin şi preoţii. Dacă majoritatea familiilor ar avea o viaţă creştină autentică, atunci şi preoţii proveniţi din rândul lor ar avea vocaţie autentică. Logic!

Prin urmare, pentru a evita nemulţumirile referitor la cler, e nevoie de creştini conştiincioşi şi angajaţi, care să ia în serios Biblia, credinţa, morala, cultul şi rugăciunea. Nu se va întâmpla aşa dacă enoriaşii fac parte dintr-o masă amorfa şi pasivă. Am întâlnit oameni evlavioşi care socotesc că preotul gândeşte pentru ei, iar ei nu fac decât să repete mecanic cuvintele Crezului ca un automat, fără să ştie ce înseamnă; de fapt, chiar ar fi dăunător să încerce să le înţeleagă. Singurul lucru pe care-l pot face este să vină la biserică să asiste la slujbe, iar dacă vor să se abată de la rutina zilnică îl întreabă mai întâi pe preot, ca să ştie dacă e voie sau nu. Un simplu credincios n-ar avea capacitatea intelectuală de a înţelege afirmaţiile despre credinţă şi nici de a face deosebirea între bine şi rău. Nu ştiu câţi creştini văd lucrurile astfel, dar ar fi de sperat să nu fie prea mulţi, fiindcă altfel viitorul Bisericii se prevede sumbru.

Pasivitatea creştinilor se poate datora şi faptului că, la noi, există (încă) foarte mulţi preoţi: în cazul Bisericii majoritare, câte un preot la cca 1.000 de

enoriaşi.[1] în alte părţi în lume, raportul e mult mai mare. Sunt ţări, cu oameni credincioşi, unde există un preot la peste 8.000 de creştini, de pildă în Mexic şi în Brazilia. Acolo, de nevoie, enoriaşii se implică activ în viaţa Bisericii, nu numai în organizare, ci chiar şi în

1 A se vedea statisticile Patriarhiei: patriarhia.ro/images/pdf_20i 5/ SINTEZA_date_2014.pdf, accesate la 3.4.2019.

cult, fiindcă preoţii nu pot ajunge săptămânal în fiecare parohie. în astfel de situaţii, duminica se organizează o rugăciune în biserică iară preot.

Implicarea activă a enoriaşilor în viaţa Bisericii e folositoare nu doar în situaţii-limită, ci tot timpul, deoarece creştinii conştienţi de credinţa lor îmbogăţesc activitatea Bisericii, în Occident, deşi lucrurile par să stea mai bine în acest sens, există riscul căderii în extrema cealaltă: „emancipaţi", credincioşii tind să le ia locul preoţilor, ceea ce duce la conflicte între enoriaşi şi ierarhie.

De exemplu, organizaţia internaţională Wir sind Kirche („Noi suntem Biserică"), o asociaţie întemeiată în 1996 în Germania şi Austria, care are ca scop sprijinirea unor reforme în Biserica romano-catolică, a dat naştere unui astfel de conflict. Denumirea asociaţiei exprimă, desigur, un adevăr: Biserica nu e alcătuită numai din preoţi, ci din toţi creştinii. însă unele dintre revendicări sunt controversate, fiindcă vizează tradiţii îndelungate ale spiritualităţii sau poziţii bine precizate în învăţătura morală a Bisericii: abolirea diferenţei dintre preoţi şi mireni, admiterea femeilor la preoţie, renunţarea la obligativitatea celibatului pentru preoţii romano-catolici, mai multă libertate dată conştiinţei fiecăruia în probleme de morală sexuală, primirea la împărtăşanie a celor recăsătoriţi după divorţ (ceea ce, în Biserica catolică, nu este posibil în prezent).

Dintre revendicările de mai sus, unele nu sunt problematice pentru ierarhia Bisericii. De pildă, celibatul preoţilor nu e o dogmă, ci ţine de disciplina bisericească şi se aplică numai celor romano-catolici.

Preoţii greco-catolici, de exemplu, se pot căsători, dacă vor (înainte de hirotonie). Cât despre admiterea femeilor la preoţie, conducerea Bisericii consideră că nu e posibilă, fiindcă ar încălca voinţa lui Dumnezeu,

ce reiese din faptul că Isus Cristos şi-a ales apostoli numai bărbaţi. Nu era un fapt legat de desconsiderarea femeii în vremea respectivă, fiindcă Isus Cristos a revoluţionat statutul femeii din vremea lui, iar Fecioara Maria se bucura de mai mare autoritate decât apostolii printre primii creştini, însă n-a fost aleasă apostol.

Alte revendicări sunt contradictorii. Abolirea diferenţei dintre preoţi şi mireni e înţeleasă în sensul că şi mirenii ar trebui să fie lăsaţi să ţină liturghia, nu numai preoţii. Cuplul care a fondat asociaţia, Martha şi Gerd Heizer, a fost, în cele din urmă, excomunicat în anul 2014 tocmai pentru că în locuinţa acestora s-au ţinut liturghii propriu-zise fără preot (ceea ce, după normele bisericeşti, se numeşte, mai exact, „simularea" săvârşirii liturghiei, fiindcă fără preot nu e considerată una adevărată). Or, dacă asociaţia Wir sind Kirche socoteşte oricum că şi mirenii pot ţine liturghia, ce nevoie ar mai fi ca femeile sau bărbaţii căsătoriţi să fie primiţi la preoţie?

Astfel de acţiuni sunt, desigur, exagerate şi inutile. De ce să vrea cineva să ia locul preotului? În Biserică sunt destule de făcut pentru fiecare creştin, indiferent ce rol are. Dar în România suntem departe de aceste exagerări. Cel mai bine pentru Biserică ar fi să se ajungă la un echilibru.

f) Biserica şi statul

Am avut odată o discuţie cu un coleg despre „reînfiinţarea" Bisericii greco-catolice, după 1990. El

deplângea acest lucru fiindcă la un moment dat s-au semnat documente în comun de către Biserica ortodoxă şi cea catolică pentru respingerea „uniatismului", care ar contraveni ecumenismului. S-a ajuns la concluzia că, în zilele noastre, nu se mai justifică forma de uniatism din 1700 din Ardeal, sau aceea mai veche, din Ucraina. Unirea dintre Biserici trebuie căutată prin dialog, nu prin convertiri în bloc, pleda colegul meu, între- bându-se deci de ce „s-a reînfiinţat" Biserica greco-catolică, fiindcă asta ar fi invalidat respectivul angajament. Totuşi, această Biserică nu s-a „reînfiinţat". Chiar dacă, în 1948, autorităţile comuniste au scos-o în afara legii, iar mulţi preoţi greco-catolici au devenit, de nevoie, preoţi ortodocşi, Biserica Română Unită a continuat să-şi desfăşoare activitatea pe ascuns. Mulţi credincioşi au frecventat bisericile romano-ca- tolice, iar unii preoţi greco-catolici, după ce au ieşit din închisoare, s-au angajat în diferite profesii laice, dar şi-au continuat activitatea preoţească clandestin, ţinând slujbe şi spovedind prin case particulare sau, uneori, în biserici romano-catolice. Prin urmare, Biserica greco-catolică nu s-a desfiinţat în 1948 ca apoi să fie reînfiinţată în 1990, ci s-a întâmplat doar că statul a hotărât să o persecute, după model sovietic, iar apoi a renunţat la această măsură. Acordul de renunţare la uniatism se referea la astfel de acţiuni pe viitor; nu însemna că Bisericile greco-catolice deja existente vor fi desfiinţate. Acestea au deja o lungă istorie, iar enoriaşii lor chiar au suferit pentru credinţă.

Colegul meu însă insista că statul are dreptul să

facă şi să desfacă în privinţa credinţei oamenilor. în fond, şi apostolii Petru şi Pavel îi îndeamnă pe creştini să fie ascultători faţă de autorităţi:

> Toţi oamenii să se supună autorităţilor care sunt deasupra lor, căci nu există autoritate decât de la Dumnezeu şi cele care există sunt rânduite de Dumnezeu. Aşadar cel care se împotriveşte autorităţii se împotriveşte orânduielii lui Dumnezeu, iar răzvrătiţii îşi vor atrage asupra lor osândă (Romani 13, l-2; similar 1 Petru 2,13).

Cei doi apostoli arătau că autorităţile statului veghează la binele comun, la care contribuie şi creştinii. Însă nici ei n-au ascultat de legile statului atunci când acestea erau împotriva conştiinţei lor; au rămas supuşi autorităţilor în sensul că şi-au asumat consecinţele, ajungând chiar şi la închisoare pentru credinţă. Primii creştini refuzau să participe la cultul zeilor sau al împăratului, aşadar respectarea legilor statului are o limită.

De aceea, dacă statul ar fi cel care hotărăşte înfiinţarea şi desfiinţarea de Biserici, ar însemna că autorităţile politice decid în privinţa credinţei cetăţenilor. Dacă un regim politic ateu hotărăşte desfiinţarea tuturor Bisericilor, credincioşii ar trebui să accepte să înceteze a mai fi ceea ce sunt doar ca să fie buni cetăţeni? Însă oamenii cred în Dumnezeu sau în Isus Cristos fiindcă au primit un har divin, nu pentru că aşa au hotărât autorităţile politice.

Colaborarea ierarhilor şi preoţilor creştini cu autorităţile comuniste, înainte de 1989, lasă diverse semne de întrebare. Uneori se spune că rezistenţa totală ar fi dus poate la interzicerea oricărei activităţi religioase, cum s-a întâmplat, de pildă, în Albania. în

România, statul comunist contribuia cu bani la activitatea Bisericii, finanţând parţial salariile preoţilor şi ale unui număr de alţi angajaţi, ceea ce se poate interpreta în două feluri: se poate spune, mai întâi, că iată, chiar şi comuniştii apreciau Biserica şi o susţineau; invers, se poate critica această situaţie, spunându-se că Biserica n-ar fi trebuit să accepte bani de la autorităţi a căror ideologie oficială era ateismul. în plus, dacă Biserica primea bani de la comunişti, de la ea se aştepta şi să dea ceva în schimb. Bisericile neoprotestante în general nu acceptă bani de la stat, nu numai de la cel comunist, ci de la nici un fel de stat, tocmai pentru a nu ajunge să facă unele compromisuri.

Dacă regimul politic e favorabil Bisericii sau măcar neutru, relaţiile cu statul nu sunt o problemă. în Germania şi Austria, colaborarea e şi mai strânsă în domeniul financiar, fiindcă statul adună contribuţii de la credincioşi în numele Bisericii: credincioşii optează la fisc către ce Biserică să li se verse contribuţia de 0,8 %, iar statul virează banii respectivi în conturile Bisericilor. Nici subvenţiile în plus de la stat nu sunt neapărat o problemă, fiindcă şi creştinii sunt cetăţeni care plătesc impozite, şi, aşa cum statul subvenţionează diferite activităţi în folosul cetăţenilor, le poate subvenţiona şi pe cele religioase. Problema apare atunci când regimul politic e duşmănos faţă de religie (cum a fost cazul comunismului) sau când doreşte să manipuleze Biserica în folosul propriu. Pe de altă parte, ar trebui întrebaţi şi enoriaşii înşişi ce părere au despre destinaţia unor subvenţii: de pildă, dacă preferă ca o sumă de bani să fie folosită pentru a polei cu aur acoperişul bisericii sau pentru a alimenta satul cu apă curentă.

Dacă preoţii ajung să fie văzuţi ca nişte funcţionari ai statului, în cazul în care un regim politic devine opresiv, cetăţenii îi vor asocia pe preoţi cu regimul respectiv. Ce se întâmplă apoi dacă apare vreun conflict armat între state creştine, eventual de aceeaşi confesiune? Preoţii de ambele părţi vor binecuvânta armele pentru ca militarii să-i omoare mai bine pe creştinii de dincolo de graniţă. De aceea, pentru păstrarea autenticităţii mesajului creştin, separarea dintre stat şi Biserică e mai potrivită decât strânsa colaborare.

g) Biserica şi naţionalismul

în teologia românească, naţionalismul este o temă importantă, care a început să se dezvolte acum o sută de ani şi care a fost mult favorizată în timpul comunismului, poate

şi pentru că Biserica îşi găsea o justificare mai bună în sistem susţinând ideile national-comuniste.[1] Un teolog care a teoretizat naţionalismul creştin a fost Dumitru Stăniloae, (1903-1993). Într-o lucrare pe această temă, el se întreabă: „Este creştinismul, trăit şi

judecat consecvent, o cale necesară spre naţionalism s i naţionalismul, la rândul său, o cale necesară spre creştinism?”[2] În continuare, Stăniloae consideră că răspunsul afirmativ la aceste întrebări a fost „una din însemnatele descoperiri ale timpului nostru” *(ibid.).* Cu alte cuvinte, cres tinismul ar fi legat de nationalism. Dar cum se justifică acest lucru şi

1. V. mai jos, pp. 173-174.

ce înseamnă mai concret? În continuare, Stăniloae vorbes te de dimensiunea socială a omului s i despre mântuirea lui care depinde de relaţiile cu semenii, o teorie universal acceptată în creştinism. Dar teologul duce ideea mai departe astfel: „întrucât comunitătile cele mai firesti sunt neamurile, de ce n-am spune că privirea directă a lui

Dumnezeu cade pe neamuri şi numai întrucât inşii fac parte din neamuri, simte fiecare privirea lui Dumnezeu asupra lui?" (p. 67). Astfel, introduce un nou element intermediar între Dumnezeu şi om: neamul. Chiar dacă nu se spune explicit, neamul este socotit un fel de mijlocitor al mântuirii omului. Se încearcă astfel găsirea

1. V. mai jos, pp. 173-174.

unui loc pentru naţionalism în învăţătura Bisericii despre mântuire, deşi, din punct de vedere teologic, e greu sau chiar imposibil de justificat riguros ideea că neamul ar avea un rol specific în mântuirea omului, altul decât Biserica si decât comunitatea umană în general. E adevărat că modul în care se poartă omul cu

1. Mai multe pe această temă în Oliver Jens Schmitt, *România în ioo de ani: Bilanţul unui veac de istorie*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, Bucureşti, 2018, pp. 33-37.

2. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie şi naţionalism,,* Editura Supergraph, Bucureşti, 2011, p. 66.

semenii săi – de orice religie şi neam – afectează relaţia cu Dumnezeu şi deci mântuirea. Dar de ce rezultă de aici că un bun creştin e şi naţionalist? Desigur, ne mai putem întreba şi ce se înţelege aici, mai exact, prin naţionalism. Un alt pasaj oferă un indiciu:

> în constiinta acestor supreme daruri ce le avem prin Ortodoxie, suntem cuprinsi ca neam de o nesfârsită recunostintă fată de ea că ne-a păstrat adevărul lui Hristos nealterat, ca si comuniunea cu El, că n-a făcut desartă întruparea Lui. Si avem o mare mângâiere simtind că, fiind în Ortodoxie, stăm pe piedestalul cel mai înalt al crestinătătii, neînecat de patimi si sfătosenii omenesti. Pe un piedestal de pe care nu încetăm să înălțăm rugăciuni către adevărată pentru toate neamurile căzute

Vezi și pp. 173-174.

din Ortodoxie, din calea cea dreaptă a strădaniilor omenești, cu convingerea că odată și odată adevărul tot va birui (*ibid*., p. 63).

Or, a considera că propriul popor stă pe un piedestal, ca o lumină pentru alte neamuri, pe lângă trufie – ceea ce creştinismul sigur nu aprobă – denotă şi o atitudine idolatră.[1] în Biblie, despre Cristos se spune că e „lumină spre luminarea neamurilor" (Luca 2, 32); poate că tocmai asta vor să înţeleagă unii naţionalişti, că propriul neam este Dumnezeu. De aici până la rasism mai e un singur pas, care duce la tot felul de absurdităţi. De pildă, s-ar putea susţine că, dat fiind că democraţia n-a fost inventată de români, ci a fost preluată din alte ţări, ar trebui respinsă cu desăvârşire, ca orice lucru străin de neam!

Pentru unii oameni, patriotismul înseamnă rasism, ceea ce nu se poate justifica în nici un fel prin credinţa creştină. La începuturile Bisericii, una dintre noutăţile aduse de creştinism a fost orientarea universală, către toţi oamenii. Creşti

nismul a apărut în sânul poporului evreu, pentru care religia era foarte mult legată de apartenenţa la poporul ales. Dacă cineva de alt neam dorea să adopte religia mozaică, într-un fel devenea şi membru al poporului, adoptând deci şi obiceiurile acestuia. Isus însă le-a spus apostolilor:„Mergeţi şi faceţi ucenici din toate neamurile" (Matei 28, 19). Una dintre primele provocări ale creştinismului a fost răspândirea acestuia şi în afara poporului evreu; după multe discuţii, s-a ajuns la concluzia că nu era nevoie ca acei creştini proveniţi dintre „neamuri" (adică ne-evreii) să respecte şi obiceiurile evreieşti.[1]

Creştinismul doreşte să-şi ducă mesajul către toţi oamenii, indiferent de etnie. Potrivit credinţei creştine, mântuirea nu se dobândeşte prin mijlocirea neamului, ci a Bisericii întemeiate de Cristos. Un creştin poate sau chiar trebuie să fie patriot, dar în nici un caz rasist.

2. Cultul

Mai sus am spus deja că Biserica e ea însăşi un semn care trimite la o altă realitate. în acest sens, se spune că Biserica este taina sau sacramentul primordial, care le oferă oamenilor celelalte sacramente, prin care aceştia primesc un gen de anticipare a împărăţiei cerurilor.

Cele şapte taine sau sacramente sunt rituri care au în centrul lor un simbol luat din viaţa de zi cu zi şi trimit la o realitate supranaturală. Ca atare nu folosesc la nimic concret, în viaţa aceasta. Unii creştini însă răspândesc ideea că ele ar avea un

1. V. şi mai sus, pp. 65-66.

efect direct asupra vieţii omului. Este adevărat

1. V. şi mai sus, pp. 65-66.

că un om care e în pace cu Dumnezeu, cu sine însuşi şi cu semenii, lucru care se poate realiza prin intermediul religiei, se simte în general mai bine, şi e posibil ca această atitudine lăuntrică să aibă un efect pozitiv asupra sănătăţii, dar nu se poate pretinde un efect direct al sacramentului asupra vieţii fizice a omului, acesta având efect asupra vieţii sufleteşti.

De pildă, am cunoscut odată un tânăr nebotezat de mic, deoarece părinţii lui erau comunişti convinşi. Tânărul era mereu bolnăvicios, iar un creştin evlavios i-a recomandat să se boteze. Respectivul se gândea că, din moment ce toţi în jurul lui sunt botezaţi, iar el nu, acest lucru ar putea fi o problemă. Tânărul s-a botezat, dar n-a scăpat de problemele de sănătate. Am auzit şi pe alţi creştini care considerau că problemele de cuplu ale unora se datorează faptului că nu sunt cununaţi la biserică. După cununia religioasă însă, problemele nu dispar neapărat. Unii, bazându-se pe experienţă, sunt de părere chiar că, după cununie, tot ce e legat de relaţia de cuplu poate deveni mai complex, atât în bine, cât şi în rău. A aştepta de la botez sau cununie să rezolve problemele de sănătate sau de relaţie între oameni înseamnă a socoti sacramentele nişte rituri magice ţinute de nişte vraci care vor să rezolve necazurile oamenilor făcând apel la nişte forţe oculte. Dacă ar fi aşa, oamenii nebotezaţi de pe glob (2/3 din populaţia lumii) ar trebui să fie mereu bolnavi, iar creştinii, mereu sănătoşi. Realitatea însă nu susţine această teorie.

O astfel de credinţă seamănă şi cu atitudinea unor

ţărani din Evul Mediu, cu puţine cunoştinţe despre creştinism, care furau împărtăşania din biserică şi o foloseau ca îngrăşământ pe câmp, fiindcă aşa înţelegeau ei expresia potrivit căreia „împărtăşania e dătătoare de viaţă". Despre sacramente, mai ales despre împărtăşanie, se spune uneori că sunt „leac al nemuririi", ceea ce se referă însă la viaţa sufletească, nu la

faptul că ar fi un medicament universal care vindecă toate bolile.

O altă concepţie des întâlnită leagă participarea la sacramente de emoţii şi simţăminte: cineva se împărtăşeşte, apoi povesteşte că a simţit prezenţa înălţătoare a lui Dumnezeu. Sau se spovedeşte, apoi spune că a simţit că Dumnezeu într-a- devăr i-a acordat iertarea. De fapt, nu poţi simţi prezenţa lui Dumnezeu, fiindcă e supranaturală, aşadar nu poate fi percepută cu simţurile naturale ale omului. în afară de câteva cazuri de mistici, care într-adevăr percep prezenţa divină, un om obişnuit n-o poate face. Ce-i drept, cum spuneam şi mai sus, poate exista un efect indirect al participării la slujbe şi rugăciuni, dar prezenţa lui Dumnezeu nu poate fi realmente simţită. De altfel, şi misticii au perioade în care *nu simt* nimic, dar acest lucru nu înseamnă că Dumnezeu i-a părăsit.

Sacramentele aduc prezenţa lui Dumnezeu în mijlocul oamenilor, dar în mod tainic. Pe lângă aceasta, ele nu constituie singura prezenţă divină pe pământ, ci mai sunt şi altele: Dumnezeu e prezent în lucrarea Creaţiei, apoi în conştiinţa omului şi în Biblie, care este Cuvântul lui Dumnezeu. După înălţarea lui Isus la cer, Cristos îşi continuă prezenţa pe pământ prin Biserică şi prin diferitele ei activităţi: în sacramente, în orice adunare a creştinilor pentru rugăciune, în săracii pe care-i ajută creştinii prin fapte bune...

a) Cele şapte taine sau sacramente

Ideea că sunt exact şapte taine sau sacramente s-

a format în Evul Mediu, în Occident, iar apoi a avut succes şi s-a răspândit rapid, ajungând şi în Răsărit. Nu atunci au apărut aceste rituri, ci atunci au fost grupate aşa cum le cunoaştem
astăzi în Biserica ortodoxă, cea catolică şi cele vechi orientale: botezul, mirungerea (confirmarea), împărtăşania (euharistia), pocăinţa, maslul (ungerea bolnavilor), hirotonia (preoţia), cununia (căsătoria). în Biserica din vechime, botezul şi mirungerea erau deseori considerate ca o singură taină, fiindcă întotdeauna erau oficiate împreună. Apoi, în cazul împărtăşaniei, aceasta s-ar putea împărţi în două, pâinea şi vinul care devin Trupul şi Sângele lui Cristos. Şi preoţia s-ar putea împărţi în trei, după cele trei trepte ale ei: diaconat, preoţie (presbiterat), episcopat. Prin urmare, în funcţie de cum sunt grupate, ar putea fi între şase şi zece, dar numărul şapte s-a impus probabil şi datorită simbolismului său: în Biblie, acest număr trimite la ideea de totalitate, de plinătate; o înşiruire de şapte elemente este desăvârşită: Dumnezeu a creat lumea în şapte zile, sfeşnicul din sanctuar avea şapte braţe, în templu se ofereau şapte pâini, cartea pe care o deschide Mielul în Apocalips are şapte peceţi...

Bisericile protestante consideră doar două dintre acestea şapte drept sacramente, şi anume botezul şi euharistia, fiindcă doar acestea două sunt explicit instituite de Isus Cristos în Evanghelie. Aici nu e vorba de o altă grupare, ci de definiţia unei astfel de celebrări. în Bisericile protestante se ţin în general şi celelalte cinci rituri, dar nu se consideră că merită propriu-zis denumirea de sacrament.

Definiţia clasică a sacramentului este cea de semn văzut, instituit de Isus Cristos, prin intermediul căruia creştinii primesc harul, o realitate nevăzută. Semnul vizibil al sacramentului este, după cum spuneam, un obiect sau un gest folosit curent în viaţa de zi cu zi, care trimite, prin analogie, la o realitate nevăzută, supranaturală, ce ţine de viaţa sufletească. „Harul" despre care se spune că este primit prin intermediul tainelor sau sacramentelor în Biblie poate însemna
mai multe lucruri, dintre care aici ne interesează mai ales două. Primul sens este cel de bunăvoinţă arătată de Dumnezeu oamenilor: de pildă, la Buna Vestire, îngerul Gabriel îi spune Fecioarei Maria: „Nu te teme, Mărie, căci ai aflat *har\2L* Dumnezeu" (Luca i, 30), adică se bucură de bunăvoinţa lui Dumnezeu; acesta este modul subiectiv de a înţelege harul. Harul înţeles în mod obiectiv este darul propriu-zis primit de om prin bunăvoinţa dumnezeiască, adică, de pildă, unirea cu Cristos şi participarea la viaţa divină *{cf.* Romani 3, 21-24). Noţiunea de har arată cum poate dobândi omul roadele răscumpărării lui Cristos.

Cum se face că omul poate deveni fericit şi părtaş la viaţa dumnezeiască după ce, acum 2000 de ani, Cristos a murit şi a înviat pentru el? Legătura dintre creştin şi Cristos are loc prin intermediul Bisericii şi al tainelor sau sacramentelor acestora: Biserica întemeiată de Cristos îi continuă prezenţa acestuia pe pământ, iar un om care se botează devine parte a unui gen de organism spiritual viu – trupul lui Cristos –, potrivit unei celebre comparaţii a apostolului Pavel

(1 Corinteni 12,12—27). Dumnezeu s-a întrupat în Isus Cristos, a murit şi a înviat ca om; astfel, a făcut mai întâi posibil ca tot omul să poată învia.[1] Fiecare om în parte poate învia şi el dacă rămâne unit cu Mântuitorul prin intermediul Bisericii, participând la cele şapte taine sau sacramente, prin care se împarte tuturor darul mântuirii. în continuare, câteva gânduri despre fiecare dintre aceste şapte taine sau sacramente.

Botezul este o taină care se oficiază cu apă, în care candidatul este cufundat sau care se toarnă asupra lui, în timp ce
se rosteşte formula de botez „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh". Semnul folosit este baia, o activitate de zi cu zi: omul face baie ca să se spele de murdărie, să se ferească de boli şi să se simtă bine; faptul că şi botezul e o baie trimite la spălarea sufletului de păcate şi începerea unei vieţi noi, în care sufletul se simte bine. Prin botez, un om devine creştin, membru al Bisericii, adică al comunităţii celor mântuiţi de Isus Cristos, care sunt părtaşi la fericirea vieţii dumnezeieşti. Acesta este harul primit prin botez.

La începuturile creştinismului, Biserica se răspândea prin predica apostolilor şi a ucenicilor, care atrăgea noi credincioşi. De aceea, botezul se făcea, în general, la maturitate. Probabil că în situaţia în care adulţii se botezau împreună cu „toată casa" – cum pare să fie cazul centurionului Corneliu de la Cezareea (Faptele Apostolilor, cap. 10) – odată cu ei se botezau şi copiii, dar nu există date

clare şi, de aceea, printre teologi şi istoricii Bisericii întrebarea dacă de la început au fost botezaţi şi copiii este disputată. Astăzi, mare parte din Bisericile neoprotestante consideră că botezul la naştere n-are valoare, fiindcă un copil nu-şi poate mărturisi conştient credinţa, ceea ce este esenţial pentru a fi botezat. Celelalte Biserici consideră însă că părinţii şi naşii pot mărturisi credinţa în locul copilului, garantând că-i vor da învăţătură creştinească atunci când va mai creşte şi va putea înţelege. Dar dacă aşa stau lucrurile, atunci înseamnă că, dacă părinţii nu sunt credincioşi şi nu vor să-şi boteze copilul, este greşit ca, de pildă, o bunică să ducă pe ascuns copilul la biserică să fie botezat. Dacă părinţii nu pot garanta că-i vor da învăţătura creştină copilului, firesc este ca decizia să fie luată de el, când va deveni adult.

Botezul nu se poate primi decât o singură dată, ca şi mirul (confirmarea) şi preoţia, fiindcă se spune că acestea imprimă

un caracter, o pecete de neşters. De aceea, chiar dacă cineva renunţă la credinţă, caracterul de creştin nu se şterge, ceea ce înseamnă că, dacă doreşte la un moment dat să reia legătura cu Biserica, nu are sens să fie botezat din nou.

Mirul (confirmarea) este un sacrament, într-un fel, misterios, din punct de vedere teologic fiind dificil să i se găsească o semnificaţie independentă de cea a botezului, fiindcă în majoritatea cazurilor se oficiază împreună cu acesta. Face excepţie practica actuală în Biserica romano-catolică, unde copiii mici primesc doar botezul, iar mirul se primeşte la o vârstă la care pot participa la învăţătura creştină. în felul acesta se îndeplineşte cerinţa ca mărturisirea credinţei să se facă în mod conştient, măcar la o parte din iniţierea creştină (care cuprinde botezul, mirul şi împărtăşania). Totuşi, chiar dacă, în cea mai mare parte a cazurilor, mirul se primeşte împreună cu botezul, cele două sunt considerate două sacramente sau taine diferite, datorită unui pasaj din Faptele Apostolilor:

> Auzind apostolii din Ierusalim că Samaria a primit cuvântul lui Dumnezeu, au trimis la ei pe Petru şi pe Ioan, care, mergând acolo, s-au rugat pentru ei ca să primească pe Duhul Sfânt, Căci El nu coborâse peste nici unul dintre ei, ci fuseseră numai botezaţi în numele Domnului Isus. Atunci [Petru şi Ioanl şi-au pus mâinile peste ei şi ei primeau pe Duhul Sfânt (Faptele Apostolilor 8, 14-17).

Aici, botezul a avut loc la un moment dat, iar primirea Duhului Sfânt, ulterior. Această primire a Duhului Sfânt de care vorbesc Faptele Apostolilor a

fost denumită mir sau confirmare şi socotită un sacrament aparte faţă de botez. „Mir" sau „mirungere", pentru că se foloseşte ungerea cu

untdelemn parfumat, şi „confirmare" (în Occident), fiindcă e o confirmare, o întărire a celui botezat în viaţa de credinţă, care devine un creştin activ.

Instituirea acestei taine de către Isus Cristos este menţionată în Biblie doar indirect. De mai multe ori, Mântuitorul a făgăduit apostolilor şi ucenicilor că-l va trimite pe Duhul Sfânt (de ex. Ioan 14, 16), ceea ce s-a şi întâmplat în ziua Rusaliilor, când toţi ucenicii erau adunaţi şi se rugau, iar în Faptele Apostolilor (2, 4) se spune că l-au primit pe Duhul Sfânt. Rostul tainei mirului sau confirmării se leagă de acest eveniment, în care omul primeşte forţa de a da mărturie despre credinţa creştină.

Euharistia (împărtăşania) este taina sau sacramentul central în activitatea Bisericii şi a fost instituit de Isus Cristos în seara în care a ţinut Pastele evreiesc împreună cu apostolii, înainte să moară pe cruce. Evenimentul a primit numele de „Cina cea de Taină" tocmai fiindcă atunci a fost instituită taina împărtăşaniei. în ritualul mesei de Paşti în cadrul familiei sunt elemente care au fost preluate apoi în cultul creştin, fiindcă Isus Cristos le-a dat o nouă semnificaţie. Astfel, binecuvântând pâinea azimă, a spus, Acesta este Trupul meu", iar despre potirul cu vin, de asemenea folosit la această cină, a spus Acesta este Sângele meu". Făcând astfel, a pus pâinea şi vinul de la cina rituală în legătură cu jertfa lui pe Cruce, adică moartea trupului său şi vărsarea sângelui. Cristos a adăugat apoi: „Faceţi aceasta în amintirea mea": aşadar, creştinii, reträind acest moment, vor deveni părtaşi

la roadele spirituale dobândite de jertfa de pe Cruce.[1]

Semnul văzut al euharistiei este masa; în multe regiuni mediteraneene, pâinea şi vinul sunt nelipsite de la orice masă, aşadar nişte alimente fundamentale, care devin semn al hranei spirituale. După cum omul mănâncă regulat, ca să se menţină în viaţă, tot astfel împărtăşania se primeşte pentm menţinerea vieţii sufleteşti a creştinului. Unii teologi din zilele noastre sunt de părere că în zone cu altă cultură decât cea mediteraneeană semnul specific euharistiei ar putea fi adaptat: de pildă, în Asia, în loc de pâine şi vin să se folosească orez şi saké, iar în America, hamburger şi cola... Totuşi, ţinând seama că e vorba de un semn instituit de Isus Cristos însuşi, autorităţile bisericeşti socot că trebuie menţinut ca atare şi eventual explicat în zonele unde pâinea şi vinul nu sunt elemente de bază ale unei mese.

Pocăinţa este o taină sau sacrament prin care un creştin botezat care a păcătuit este primit înapoi în comuniunea Bisericii. în primele veacuri ale creştinismului, pentru păcatele cele mai grave (cum ar fi apostazia, omuciderea voluntară şi adulterul) credincioşii nu mai erau primiţi la slujbă în biserică, ceea ce semnifica şi excluderea de la mântuire. Comunitatea Bisericii e, într-un fel, o primă etapă a primirii mântuirii, a vieţii veşnice în împărăţia lui Dumnezeu. Un creştin care păcătuieşte refuză

1 Cina cea de Taină este relatată în toate Evangheliile şi într-o epistolă a apostolului Pavel: Matei 26, 17-30, Marcu 14, 12-26, Luca 22, 7-39, Ioan 13, l-17. 26,1 Corinteni 11, 23-26.

această mântuire, deci se considera că nu mai poate participa la slujbe şi era primit doar după o îndelungă pocăinţă. în prezent pocăinţa a fost adaptată la vremurile noastre şi simplificată mult. Canonul sau pocăinţa dată de preot după spovedanie e echivalentul anilor de pocăinţă publică din vechime, iar excluderea din biserică se manifestă azi prin oprirea de la împărtăşanie pentru o anumită perioadă, aşa cum se obişnuieşte în Biserica ortodoxă.

împăcarea, cererea de iertare reprezintă un gest normal printre oameni; aici, împăcarea cu Biserica, o comunitate de oameni, trimite la împăcarea cu Dumnezeu. Din învăţătura Evangheliei reiese că barometrul relaţiei cu Dumnezeu este relaţia cu semenii.

Deşi pocăinţa nu este numărată printre sacramente în Bisericile protestante, şi aici există forme de mărturisire a păcatelor şi de reconciliere cu Dumnezeu şi cu Biserica.

Maslul (ungerea bolnavilor). Există o superstiţie potrivit căreia un om grav bolnav, dacă primeşte maslul, moare. Probabil că ideea a fost alimentată de denumirea pe care a că- pătat-o acest sacrament în Occident, în Evul Mediu: *extrema unctio,* „ungerea de pe urmă". Această denumire arăta la început că este ultima dintre ungeri pe care o primeşte un creştin, în sensul că are loc după toate celelalte: ungerea catehumenului (a candidatului la botez), mirungerea, eventual ungerea ca preot. Mai târziu, fiindcă maslul a început să se dea mai ales muribunzilor, împreună cu spovedania şi împărtăşania, obiceiul a fost legat de denumirea de „ungerea de pe urmă", considerându-se deci că e ultima taină pe care o primeşte un creştin în viaţă. Unii teologi au ajuns, de aceea, şi la exagerări, gândindu-se că e un sacrament care-l consacră pe creştin pentru moarte şi-l întăreşte în acele momente.

De fapt, toate tainele sau sacramentele trimit la viaţa de dincolo, fiind o pregustare a acesteia şi o

pregătire pentru ea. Deci şi maslul are legătură cu veşnicia, dar, la drept vorbind, nu scrie nicăieri că se acordă numai muribunzilor şi nici că ajută ca aceştia să moară mai repede. Cum spuneam şi mai sus, tainele Bisericii nu sunt vrăjitorii care apelează la forţe oculte pentru îndeplinirea unor dorinţe.

Ungerea bolnavilor cu untdelemn şi rugăciunea pentru ei se bazează pe acest text din Noul Testament:

> Este cineva bolnav între voi? Să-i cheme pe *bătrânii/prezbiterii/ preoţii*[1] Bisericii şi ei să se roage pentru el după ce-l vor unge cu untdelemn, în numele Domnului; şi rugăciunea credintei îl va izbăvi pe cel suferind şi Domnul îl va ridica, iar de va fi făcut păcate, i se vor ierta (Epistola lui Iacob 5, 14-15).

Aşa cum, în cazul altor sacramente, nişte activităţi de zi cu zi ale omului sunt folosite ca semne ale unor evenimente în viaţa sufletească (baia, masa, împăcarea), şi aici se poate face o paralelă, şi anume, printre altele, cu un masaj terapeutic la care se foloseşte ulei.

Potrivit învăţăturii creştine, efectul acestei taine sau sacrament este vindecarea sufletească şi, dacă serveşte la mântuirea bolnavului, şi vindecarea fizică. Aceasta din urmă însă nu e de aşteptat să apară în mod miraculos – fiindcă sacramentele nu sunt rituri magice –, ci datorită influenţei stării sufleteşti asupra celei fizice a bolnavului.

Preoţia. în general, în toate Bisericile creştine

1 Referitor la discuţia privind aceşti termeni, v. mai sus, pp. 46—48.

există persoane cu rol de slujire specializată: preoţi, pastori, predicatori, care primesc acest rol printr-o însărcinare din partea comunităţii sau a reprezentanţilor acesteia. Dar în Bisericile de dinaintea Reformei protestante aceste persoane au mai mult decât un simplu rol încredinţat de comunitate: sunt învestite cu o autoritate deosebită prin oficierea unei taine sau sacrament.

Isus Cristos şi-a ales doisprezece apostoli, care au întemeiat comunităţi creştine în tot Imperiul Roman şi în jurul
acestuia, apoi au lăsat în locul lor episcopi, care-şi pot delega presbiteri sau preoţi. Printre istoricii Bisericii se discută dacă deosebirea dintre episcopi şi preoţi era clară de la bun început sau dacă a fost înţeleasă mai târziu; Bisericile tradiţionale consideră că episcopii şi preoţii, lăsaţi în locul lor de către apostoli, ţin şi astăzi locul lui Cristos în comunitatea pe care o conduc. Această transmitere a autorităţii Mântuitorului către slujitorii Bisericii se numeşte succesiune apostolică şi am mai vorbit despre ea.[1]

De aceea, Biserica ortodoxă, cea catolică şi cele vechi orientale consideră că liturghia sau euharistia poate fi oficiată numai de un astfel de episcop sau preot, care se află pe linia succesiunii apostolice, ce poate fi trasată până la Cristos. După cum Cristos a ţinut Cina cea de Taină împreună cu apostolii, tot astfel preotul ţine liturghia împreună cu enoriaşii, iar acest lucru se întâmplă în mod sacramental, tainic: a fi împreună cu preotul la euharistie înseamnă, din punct de vedere sufletesc, a fi fost împreună cu

apostolii şi cu Cristos în seara de dinaintea pătimirii lui.

Sunt însă creştini care-i confundă pe preoţi cu nişte vrăjitori sau ghicitori în cafea; uneori există şi câte un preot care, din păcate, întreţine această impresie. Toată lumea a auzit de preoţi care „deschid cartea" ca să le spună oamenilor ce li se va întâmpla sau ce e bine să facă sau să nu facă. E adevărat că preotul poate şi chiar e dator să le dea sfaturi oamenilor, referitor la viaţa creştină: credinţă, morală, rugăciune. .. Dar dacă cineva se duce la preot ca acesta să-i prevestească viitorul, înseamnă că n-a înţeles prea mult din creştinism.

Căsătoria creştină este socotită un sacrament sau taină din mai multe motive. în primul rând, Biblia consideră căsătoria ca fiind de origine divină. în Cartea Genezei se spune: „L-a creat Dumnezeu pe om după chipul său. După chipul lui Dumnezeu l-a creat. Bărbat şi femeie i-a creat. Şi i-a binecuvântat Dumnezeu zicând: «Fiţi rodnici şi înmulţiţi-vă şi umpleţi pământul»„ (Geneza i, 27-28).

Isus Cristos a subliniat idealul căsătoriei monogame şi indisolubile, atunci când fariseii i-au pus o întrebare despre divorţ:,N-aţi citit că Ziditorul încă de la început i-a făcut bărbat şi femeie? Şi a zis: «De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi cei doi vor fi un singur trup», încât nu vor mai fi doi, ci un singur trup. Aşadar ceea ce Dumnezeu a unit omul să nu despartă" (Matei 19, 4-6).

Apostolul Pavel face o analogie între relaţia

Cristos-Bi- serică şi cea bărbat-femeie, apoi încheie astfel: „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amândoi un singur trup. Taina aceasta mare este – o spun pentru Cristos şi Biserică" (Efeseni 5, 31-32).

Dacă aşa stau lucrurile, atunci o familie creştină reia în mic ceea ce se întâmplă la nivelul întregii creaţii şi în Biserică: Dumnezeu i-a creat pe oameni – părinţii dau naştere copiilor; Cristos şi-a iubit Biserica şi şi-a dat viaţa pentru ea – la fel fac şi soţii între ei (sau aşa ar fi ideal); apostolii au predicat Evanghelia – părinţii dau învăţătură creştină copiilor. Efectul sacramentului căsătoriei este legătura dintre soţi, care-i face membri ai Bisericii în miniatură care este familia.

Dar, aşa cum am spus şi mai sus, cununia în biserică nu e un rit care are ca efect automat armonia în familie. Efectul sufletesc al oricărui sacrament depinde de disponibilitatea omului de a primi harul oferit de Dumnezeu. în cazul

căsătoriei se cere disponibilitatea ambilor soţi; deschiderea unuia faţă de har nu atrage neapărat şi deschiderea celuilalt, aşa încât chiar şi o căsătorie încheiată la biserică poate eşua.

Care e semnul distinctiv al acestei taine e o problemă interesantă. în primele veacuri ale creştinismului nu exista o rânduială creştină a încheierii căsătoriei, ci aceasta urma obiceiul local roman sau grecesc, după caz, excluzându-se jertfele către zei ce însoţeau căsătoriile în Antichitate. Cu timpul, a început să se obişnuiască binecuvântarea în biserică a tinerilor căsătoriţi şi, până la urmă, preotul a fost cel care oficia căsătoria. De aceea, şi azi, în Biserica ortodoxă, momentul central al cununiei, care este aşezarea cununiilor pe capul mirilor, reproduce vechiul obicei grecesc; locul socrului mare, care îndeplinea acest rit, a fost luat de preot. în Occident, semnul distinctiv era strângerea mâinii, ca la încheierea unui contract, pentru că, pentru romani, căsătoria era şi un contract. Strângerea mâinii a intrat în ritualul romano-ca- tolic al căsătoriei.

Din acest motiv, unii istorici au putut presupune că la început căsătoria nici nu era văzută ca un sacrament în Biserică, ci ideea şi-a făcut loc mai târziu. Lucrurile pot fi văzute însă şi altfel: era dintotdeauna sacrament sau taină, dar nu beneficia de un rit propriu. Un semn distinctiv al căsătoriei care să nu depindă de diferitele rituri întâlnite în istoria creştinismului şi în diferite tradiţii nu poate fi decât consimţământul liber al soţilor.

De ce era nevoie de taine sau sacramente? Nu putea Dumnezeu să-şi ofere harul şi în alt mod? Teologii din Evul Mediu au discutat mult despre această întrebare, ce rămâne actuală şi azi, mai ales în contextul dialogului ecumenic. De vreme ce unii creştini vorbesc de şapte taine, iar alţii doar

de două (sau de două propriu-zise şi încă cinci improprii), iar concepţia despre ele diferă, ne putem întreba dacă ele reprezintă un element esenţial al credinţei creştine. Conciliul din Trento (1545-1563) a susţinut că, deşi nu toate sacramentele îi sunt necesare fiecărui om în parte, totuşi cele şapte taine în general sunt necesare pentru mântuire, iar fără ele sau fără dorinţa de a le primi, ci doar prin simpla credinţă, oamenii nu pot dobândi mântuirea.[1] Era o idee care se opunea clar concepţiei protestante privind îndreptăţirea omului doar prin credinţă.

Cele două concepţii nu sunt însă total opuse, ca şi cum catolicii (de altfel şi ortodocşii) ar afirma că mântuirea se obţine prin sacramente, iar protestanţii socotesc că aceasta se dobândeşte doar prin credinţă, fără nimic altceva. De fapt, şi catolicii afirmă că omul se mântuie prin credinţă, dar includ apoi şi cele şapte taine în acest proces. Aşadar, momentul iniţial al prieteniei cu Dumnezeu este credinţa; întreţinerea acestei prietenii se face apoi, printre altele, prin sacramente. Depinde ce înţelegem prin dobândirea mântuirii: numai momentul declanşator sau un întreg drum; şi aici există însă diferenţe de concepţii între diferite tradiţii teologice şi confesionale.

Dumnezeu nu este, desigur, constrâns să ofere oamenilor mântuirea prin aceste şapte semne, ci o poate face în multe alte feluri. Creştinii însă recurg la sacramente pentru că Isus Cristos i-a îndemnat la acest lucru în Evanghelie, unde întemeietorul

1 *Cf.* H. Denzinger, *op. cit.,* nr. 1604.

creştinismului a instituit explicit botezul şi euharistia. Prin urmare, sinoadele bisericeşti şi teologii care afirmă că sacramentele sunt *necesare* vor să spună, de fapt, că era *cel mai potrivit* ca harul să fie oferit oamenilor prin intermediul

acestor semne: dacă aşa a hotărât Isus Cristos, înseamnă că aşa era oportun.

Teologii au încercat să înţeleagă apoi şi de ce a considerat Cristos oportun ca omul să recurgă la semne materiale pentru a ajunge la Dumnezeu şi la realităţi spirituale. Răspunsul e legat de rostul întrupării lui Dumnezeu: acesta s-a făcut om pentru a se adresa oamenilor în limba lor şi apărând ca un interlocutor asemănător lor. Dumnezeu este prezent în lume nu doar în credinţa oamenilor, ci şi prin realităţi concrete: Isus Cristos, Biserica întemeiată de el şi riturile acesteia.

b) Cât costă o slujbă?

Activitatea Bisericii e susţinută material de donaţiile credincioşilor şi uneori de subvenţii ale statului. Banii obţinuţi se folosesc pentru salariile preoţilor şi ale angajaţilor, pentru întreţinerea bisericilor şi clădirilor şi pentru diferite proiecte desfăşurate de Biserică. S-a încetăţenit obiceiul ca atunci când creştinii participă la anumite sacramente să aducă o donaţie mai substanţială decât de obicei; uneori se şi stabileşte clar de către autorităţile bisericeşti cât se aşteaptă să se doneze în astfel de ocazii, cum ar fi botezul, cununia, înmormântarea. Cei care nu sunt familiarizaţi cu acest sistem percep lucrurile ca şi cum credincioşii ar plăti pentru primirea sacramentului. Dacă, de pildă, într-o biserică se pune o cutie pentru donaţii chiar lângă preotul care spovedeşte, iar fiecare creştin care-şi mărturiseşte păcatele face cu acea ocazie şi o

donaţie Bisericii, chiar dacă, teoretic, cele două lucruri – primirea tainei şi donaţia – sunt diferite, în practică se ajunge lesne ca situaţia să fie percepută ca plată pentru spovedanie.

în principiu însă, primirea sacramentelor sau tainelor, a binecuvântărilor şi a oricăror bunuri duhovniceşti, spirituale, este complet gratuită, fiindcă acestea vin de la Dumnezeu, care nu are nevoie să fie plătit pentru ceea ce face în favoarea oamenilor. Pretinderea sau oferirea de bani pentm obţinerea unor sacramente sau a oricăror binefaceri duhovniceşti se numeşte simonie şi este pedepsită de normele bisericeşti. Denumirea provine de la o întâmplare din Faptele Apostolilor, în care apare un personaj pe nume Simon, un fel de vraci care se bucura de multă popularitate şi care, devenind creştin, a vrut să cumpere puterea apostolilor:

> Simon, văzând că prin punerea mâinilor apostolilor este dăruit Duhul, le-a adus bani zicând: „Daţi-mi şi mie puterea aceasta ca, dacă îmi pun mâinile asupra cuiva, acela să primească pe Duhul Sfânt". Dar Petru i-a zis: „Piară banii tăi şi tu împreună cu ei, pentru că ai socotit că darul lui Dumnezeu se dobândeşte cu bani! Tu nu ai parte şi nici moştenire la aceasta, pentru că inima ta nu este dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Căieşte-te, deci, de această răutate a ta şi roagă-te Domnului, doar-doar ti se va ierta cugetul inimii tale, căci văd că eşti în amărăciunea fierii şi în latul nelegiuirii" (Faptele Apostolilor 8, 18-23).

După cum se vede din pasajul de mai sus, apostolul Petru a fost foarte aspru cu acest Simon. Totuşi, în istoria Bisericii nu întotdeauna s-a procedat în acest fel, ci uneori au fost situaţii care

chiar au favorizat, de pildă, dobândirea de funcţii bisericeşti prin plocoane.

c) De ce sunt diferenţe între modurile de a ţine slujbele?

Odată, la o biserică a venit un preot străin care a ţinut nişte conferinţe, apoi şi slujba. Acolo era obiceiul ca după slujbă preotul să recite mai multe rugăciuni împreună cu credincioşii, dar invitatul, nefiind la curent, nu le-a rostit pe toate. Atunci, o doamnă care mergea zilnic la biserică şi cunoştea în detaliu tot ce trebuie făcut şi ce nu trebuie făcut s-a gândit să-i atragă atenţia cu delicateţe:

— Părinte, cred că Isus nu s-ar fi supărat dacă rosteaţi şi rugăciunea cutare!

La care preotul a răspuns sec:

— Cred că nu s-a supărat nici aşa!

Aşadar, se întâmplă ceva dacă preotul uită vreo rugăciune? Sau, dacă creştinii dintr-o altă Biserică ţin slujba altfel şi cântă alte cântece, înseamnă că se află pe o cale greşită?

Ritualurile liturgice sunt făcute pentru favorizarea comuniunii dintre participanţii la slujbă. Dacă toată lumea cunoaşte rânduiala, cântecele şi rugăciunile care se rostesc în comun, participarea poate fi mai activă. Desigur, rămâne în sarcina fiecăruia să se implice personal în interiorizarea cuvintelor cântate sau rostite împreună cu ceilalţi.

La începuturile creştinismului, modul de a ţine

slujbele era destul de liber, respectându-se o anumită structură generală, iar rugăciunile rostite cu voce tare, în numele adunării, de către episcop sau preot erau în general improvizate după inspiraţia de moment.

Apoi, prin secolele IV—V, prestigiul unor mari episcopi şi teologi, cum ar fi Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare sau papa Grigore I, a făcut ca modul acestora de a ţine slujbele să fie preluat şi de alţii, iar textele rugăciunilor folosite de ei să se fixeze în scris şi să se răspândească. La stabilirea unei forme fixe a rânduielii şi a textelor pentru slujbă au contribuit şi marile dispute teologice din primele veacuri, pentru că fiecare grupare creştină îşi formula rugăciunile potrivit modului său specific de a-l înţelege pe Dumnezeu. De aceea,

autorităţile bisericeşti au considerat necesar să impună anumite texte de rugăciuni şi cântece care să respecte învăţătura corectă şi să-i educe pe participanţii la slujbă.

Astfel, cu timpul s-au cristalizat câteva mari rituri, adică stiluri de a ţine slujbele, în Occident şi în Răsărit, care au suferit .şi influenţe între ele. De pildă, ritul bizantin, folosit actualmente în Biserica ortodoxă şi în cea greco-catolică, este un rit foarte compozit, cu influenţe din toate părţile răsăritene ale Imperiului Roman, ceea ce a făcut să devină foarte bogat şi diversificat în rugăciuni şi cântări.

Modul de a ţine slujbele – ritul liturgic – în sine nu e un motiv de dispută între creştini. De pildă, până în secolul XI, Biserica Romei era în comuniune cu cea a Constantinopolu- lui, deşi modul de a ţine slujbele era diferit, ca şi acum. Abia după separarea celor două Biserici a devenit posibil ca unii teologi să găsească motive de a-i acuza pe alţii şi cu privire la obiceiuri de cult, dar chiar şi aşa, acestea privesc anumite detalii şi nu în ansamblu ideea că slujbele se pot ţine în stiluri diferite.

De altfel, structura slujbelor e aceeaşi în toate Bisericile tradiţionale şi, uneori, şi în cele protestante. De exemplu, liturghia de duminică are, peste tot, două mari părţi. Prima este axată pe citirea unor texte din Biblie şi eventual explicarea lor prin predică, iar a doua este axată pe retrăirea Cinei de Taină a lui Isus împreună cu apostolii: se aduc pâine şi vin, iar asupra acestora se invocă Duhul Sfânt şi se rostesc cuvintele spuse de Isus însuşi, „Acesta este Trupul meu”, „Acesta este

Sângele meu". Apoi credincioşii se împărtăşesc cu pâinea şi vinul care au devenit Trupul şi Sângele lui Cristos. Acelaşi lucru se întâmplă şi în cazul celorlalte taine sau sacramente: structura generală este aceeaşi, ca şi semnele distinctive ale acestora.

l6o NICI TOATE ALE POPII

Dar a crede că, în principiu, există un singur mod de a tine slujbele, iar un altul este gres it, des i exprimă aceeas i idee cu alte cuvinte, înseamnă a-l considera pe Dumnezeu un fel de birocrat al credinţei care acceptă numai formulare

completate cu cerneală albastră, altfel nu primeşte dosarul. Dumnezeu primeşte rugăciunea nu pentru că e fa.cută după un anumit tipic, ci pe alte criterii, aşa cum se va vedea în capitolul VI.

¿
d
i
)

C e c a l e n d a r e c e

l

a
d
e
v
ă
r
a
t
:

p
e

s

t
i
l

v
e
c
h
i
’

s
a
u

p

e

s
t
i
l

n
o
u
?

Calendarul bisericesc face parte din cult, putându-se spune că sfinţeşte timpul oamenilor, marcându-l

prin duminici, sărbători, timpuri deosebite ale anului, cum ar fi posturile s i perioada dintre Pas ti s i Rusalii. Dar, ca s i riturile liturgice, şi calendarul poate da naştere la discuţii între creştini, chiar între cei de aceeasi confesiune, dar care urmează obiceiuri diferite.

Am cunoscut odată un preot ortodox care ţinea slujbe mai ales pentru

români, greci şi sârbi, la o biserică roma- no-catolică pusă la dispoziţia acestor comunităţi într-un orăşel occidental. În afară de limbile liturgice diferite – preotul tinea slujba în greaca veche, în slavonă s i în româneşte –, o problemă mai complicată era cea a calendarului. De pildă, pe data de 7 ianuarie, în biserică se ţinea slujbă, dar, pentru români s i

greci, în această zi se sărbătorea te Sfântul Ion, în timp ce sârbii sărbătoresc Crăciunul, fiindcă au calendarul bisericesc pe stil vechi. L-am întrebat atunci pe preot:

— Părinte, ce slujbă tineri într-o astfel de zi?

— Liturghia! a răspuns el, cu oarecare subînţeles. Avea grijă doar ca, dintre părţile liturghiei specifice diferitelor săr-

bători, cele cântate în slavonă să fie din slujba de Crăciun, iar cele în greceşte şi româneşte, din slujba de Sfântul Ion. Mi s-a părut o soluţie ingenioasă. Doar că, la un moment dat, sârbii s-au săturat de această situaţie şi au făcut demersuri să fie adus un preot sârb, care să ţină toate slujbele după calendarul lor.

Deşi calendarul pe stil nou s-a introdus în România încă de acum 100 de ani – iar în unele ţări europene, încă din 1582 –, auzim mereu cum unii oameni mai deplâng şi astăzi corectarea calendarului: dacă, din cauza recentelor schimbări climatice, frigul vine de-a binelea abia după jumătatea lui ianuarie, cauza e, desigur, calendarul: „Vedeţi, gemi Bobotezei e pe stil vechi!", de unde s-ar subînţelege că noul calendar (de fapt, vechi de peste 400 de ani) se dovedeşte încă o dată greşit.

Totuşi, tocmai corespondenţa dintre mersul naturii şi calendar a determinat corectarea acestuia. Ţăranii aveau tot felul de reguli enunţate sub formă de versuri sau zicale, legate de anumite zile din calendar, în care trebuie făcute lucrări agricole. întârzierea acestora putea duce la pierderea recoltei şi la foamete. Or, în secolul XVI, primăvara venea deja cu zece zile mai devreme în natură decât în calendar, aşa că regulile ţărăneşti nu mai funcţionau. Calendarul iulian, în vigoare de pe vremea Imperiului Roman, fusese precis pentru vremea respectivă, dar avea o eroare care a antrenat această întârziere. De aceea, papa Grigore XIII a acceptat propunerea unei comisii de astronomi şi matematicieni care au îndreptat

calendarul. în acest scop, trebuiau şterse zece zile din calendar, deci după ziua de 4 octombrie 1582, a doua zi a fost 15 octombrie; pentru a nu se continua eroarea, soluţia găsită a fost ca anii centenari să fie bisecţi numai dacă numărul lor se divide cu 400.

La început, doar câteva ţări catolice au adoptat noul calendar. Ţările protestante au fost, probabil, reticente la început – propunerea venea din partea papei, de sub autoritatea căruia tocmai scăpaseră –, dar au adoptat treptat noul calendar în următorii 200 de ani. în cele din urmă, calendarul gregorian (numit astfel după numele papei) a fost adoptat şi în ţările ortodoxe, la începutul secolului XX. Unele Biserici ortodoxe însă (de pildă cea de la Ierusalim, din Rusia, Serbia şi altele) n-au fost de acord să facă această corectură în calendarul bisericesc. De aceea, în ortodoxie s-a hotărât ca măcar învierea Domnului să se sărbătorească peste tot la aceeaşi dată (deci pe stil vechi), iar celelalte date din calendar să urmeze opţiunea fiecărei Biserici: pe stil vechi sau pe stil nou.

Aşa se face că Pastele se sărbătoreşte, în Biserica ortodoxă, de cele mai multe ori, la o dată diferită de cea a Bisericii romano-catolice şi a Bisericilor protestante. O dată la câţiva ani, Pastele poate cădea în acelaşi timp după ambele calendare; altfiel poate exista o diferenţă de una până la cinci săptămâni. Situaţia e bizară, fiindcă toate Bisericile respectă aceeaşi regulă de calculare a datei Paştelui, şi anume cea considerată în mod tradiţional ca fiind stabilită la Conciliul de la Niceea, în anul 325 (deşi documentele legate de această regulă s-au pierdut).

Regula respectivă spune că învierea Domnului se sărbătoreşte în prima duminică cu lună plină de după echinocţiul de primăvară. Dar care echinocţiu? Pe stil vechi sau pe stil nou?

Am auzit părerea că problema e din cauza unor savanţi rău intenţionaţi, lipsiţi de respect faţă de tradiţia creştină, care au întors calendarul cu susul în jos, mai ales că oamenii de rând nu pot verifica acele calcule complicate, prin urmare ar fi greu de spus cine are dreptate. Totuşi, luna plină poate fi observată cu ochiul liber. De asemenea, nici pentru a verifica data echinocţiului nu e nevoie să fii astronom sau matematician: e suficient să observi ora la care răsare şi apune soarele şi să afli în ce dată ziua este egală cu noaptea, fiindcă aceasta e una dintre definiţiile echinocţiului. Observaţia directă, pe care o poate face orice om, arată clar că ziua este egală cu noaptea pe 20 martie, stil nou (sau chiar ceva mai devreme, în funcţie de diferite împrejurări), şi nu pe 2 aprilie, dată ce i-ar corespunde lui 20 martie pe stil vechi, fiindcă, în zilele noastre, diferenţa dintre cele două calendare este deja de 13 zile. Pe 2 aprilie (= 20 martie stil vechi), ziua are deja o oră în plus faţă de noapte, deci, orice s-ar spune, echinoc- ţiul de primăvară nu vine pe stil vechi. Prin urmare, indiferent de calendarul folosit, echinocţiul de primăvară e un fapt concret, care poate fi observat cu ochiul liber. De ce nu este folosit chiar acest fapt pentru calculul datei Paştelui, astfel încât să se respecte fidel tradiţia Conciliului de la Niceea?

Un argument împotriva calendarului gregorian este cel al minunilor despre care se povesteşte că au

loc, de obicei, în fiecare an, în Ţara Sfântă. Astfel, aprinderea miraculoasă a luminii pascale în Biserica Sfântului Mormânt de la Ierusalim are loc în Sâmbăta Mare (cu o zi înainte de Paşti), dar pe stil vechi. La fel, despre apele Iordanului se spune că pornesc la deal de Bobotează pe stil vechi, deci pe 19 ianuarie, nu pe *6*. Sunt creştini care consideră că astfel de lucruri arată că adevăratul calendar este cel pe stil vechi, în timp ce alţii sunt sceptici în ce priveşte autenticitatea acestor miracole. De fapt, creştinismul nu crede în aprinderea miraculoasă a unei lumânări, ci în Isus Cristos, care a murit pentru mântuirea oamenilor şi nu ca să dovedească ce calendar şi ce tradiţie sunt corecte. Dacă se va descoperi la un moment dat că aprinderea lumânării la Sfântul Mormânt nu e un

fenomen supranatural, ar însemna oare că credinţa creştină ortodoxă nu mai are pe ce se baza? Evident că nu.

Poate că situaţia se va regla de la sine peste câteva mii de ani, pentru că diferenţa dintre calendarul pe stil vechi şi cel pe stil nou se măreşte în timp, iar la un moment dat Pastele pe stil vechi va ajunge să cadă în toiul verii. Chiar dacă simbolismul primăverii asociat cu această sărbătoare – re-trezirea la viaţă a naturii trimiţând la învierea lui Cristos şi a omului, la renaşterea spirituală – nu este esenţial pentru înţelesul ei, dacă va ajunge să cadă foarte târziu, decalajul dintre calendarul vechi şi cel nou va ieşi mult mai mult în evidenţă, ceea ce poate antrena renunţarea completă la calendarul iulian.

Pe de altă parte, faptul că Pastele se sărbătoreşte la date diferite de către unii creştini sau alţii nu e o piedică în calea unităţii creştinilor, ci ţine de diversitatea legitimă a tradiţiilor. în fond, în afară de Pastele anual, Biserica sărbătoreşte învierea Domnului şi săptămânal, în fiecare duminică, o zi ce-i uneşte pe toţi creştinii.

Un banc bisericesc vorbeşte despre un misionar care se întâlneşte cu un canibal. Acesta acceptă ca, înainte să-l mănânce pe misionar, să asculte mesajul creştin. în cele din urmă, canibalul este convins să creadă în Isus Cristos şi să se boteze, aşa că misionarul îl întreabă plin de satisfacţie:

— înainte să devii creştin, parcă voiai să mă mănânci. Acum ce mai zici?

La care canibalul îşi face semnul crucii şi începe:

— Cristoase Dumnezeule,

binecuvântează mâncarea şi băutura robilor tăi, că sfânt eşti totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Aşadar, canibalul devine creştin, dar face în continuare ce făcea şi mai înainte, de pildă omoară şi mănâncă alţi oameni, doar că acum, fiind credincios, o face spunând mai întâi o rugăciune înainte de masă. Este doar o anecdotă, dar care se leagă de o realitate tristă pentru creştini. Deşi, în general, se consideră că creştinismul ar avea o etică exigentă, adică cere credincioşilor să se poarte exemplar din punct de vedere moral, faptele arată că ei nu reuşesc prea bine să pună în practică aceste principii.

Astfel, în România, o ţară în care, potrivit ultimului recensământ din 2011, 93 % din populaţie se declară creştină (de

diferite confesiuni)[1], ar fi de aşteptat ca puşcăriile să fie goale, dar, după cum se ştie, lucrurile nu stau deloc aşa. Ce-i drept, la nivel global, ţara noastră nu stă foarte rău la statisticile privind criminalitatea, fiind pe locul 60 în lume (din 230 de ţări şi teritorii autonome, locul 1 fiind ocupat de ţările cu criminalitate nulă). în România au loc cca 1,25 omoruri intenţionate pe an la fiecare 100.000 de locuitori, media mondială fiind de 7. Dacă lăsăm deoparte ţările minuscule, cum ar fi Andorra, Liechtenstein, San Marino, Monaco şi altele, ţara cu criminalitatea cea mai redusă în lume este Japonia, cu numai 0,28 omoruri pe an la 100.000 de locuitori[2], adică de aproape cinci ori mai puţin decât în România. Acolo însă majoritatea populaţiei este şintoistă şi budistă, iar creştinii reprezintă doar 0,7 % dintre locuitori.

Invers, în ţările cu criminalitatea cea mai ridicată de pe glob, adică Honduras şi El Salvador (cu cca 80 de omoruri pe an la 100.000 de locuitori), oamenii sunt deosebit de evla- vioşi, ca dovadă că 70 % la sută dintre aceştia merg la biserică în fiecare duminică.

în capitolul despre Crez, vorbind despre faptul că viaţa veşnică începe acum, am spus deja că, dacă creştinii ar lua în serios cerinţele etice ale Evangheliei, într-o ţară cu majoritate creştină, precum România, ar fi raiul pe pământ. S-ar părea

1 Vezi nota de la p. 114.

2 Potrivit statisticilor ONU pe anul 2016; a se vedea https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims, accesat la 18.3.2019.

că etica creştină dă rateuri. E adevărat că s-ar putea găsi şi alte explicaţii, de pildă că în ţările sărace şi cu criminalitate deosebit de ridicată oamenii sunt conştienţi că viaţa lor

atârnă zilnic de un fir de păr, s i atunci sunt mai înclinaţi să-şi pună încrederea în Dumnezeu.

Pe de altă parte, peste tot în lume, dintre cei care se declară cres tini la recensăminte, câti sunt oare as a cu adevărat?

7

y y

y

Statisticile nu pot măsura câtă credinţă e în sufletul omului, dar faptele legate de aceste statistici sunt dezamăgitoare. Potrivit lor, ar reies i că cei care trăiesc efectiv după valorile cres- tine sunt foarte puţini faţă de cei care se declară astfel, la recensăminte sau la televizor.

Dar cum este etica creştină pentru cei care chiar o iau în serios?

1. Peste tot, numai păcate

Etica, în general, poate fi înţeleasă ca ansamblul principiilor călăuzitoare ale comportamentului oamenilor; mai simplu spus, etica le arată oamenilor ce e bine şi ce e rău în purtarea lor. Şi creştinismul are o etică, ce decurge atât din principii considerate

universal valabile pentru toţi oamenii, cât s i din învăţătura Bibliei s i mai ales din cea a Evangheliei. As a cum se va vedea în continuare, etica cres tină nu are în vedere doar crearea unei societăti echitabile, ci s i călăuzirea omului spre mântuire. Relaţia cu Dumnezeu a omului de-pinde de purtarea acestuia cu semenii săi; mai mult decât atât, potrivit lui Isus Cristos,

omul are un model în purtarea s i atitudinea lui Dumnezeu: ,,fiti desăvârşiri, precumTatăl vostru ceresc este desăvârşit" (Matei 5, 48), le-a spus El ucenicilor, sau chiar: ,,precum s i Eu v-am iubit, as a s i voi să vă iubiţi unii pe alţii" (Ioan 13, 34). Dacă Dumnezeu însuşi este un fel de principiu etic suprem după care să se călăuzească oamenii în

purtarea lor, ne putem întreba dacă are vreun rost să

intrăm în amănunte, vorbind de precepte morale. Evangheliile însă intră şi în astfel de amănunte şi vorbesc despre porunci ale lui Dumnezeu, precum şi de păcate. Aşa cum vom vedea la sfârşitul acestui capitol despre etică, viaţa creştină nu se rezumă la evitarea păcatelor, dar strădania de a reuşi aceasta este unul dintre modurile în care se poate explica morala creştină, întâlnit deseori în catehisme şi predici. Vom începe deci cu acesta.

în creştinism, dar şi în alte religii, faptele rele, adică încălcările principiilor etice, sunt numite, de obicei, păcate. Nu este singura definiţie a păcatului; acesta ar mai putea fi numit, de pildă, ruperea prieteniei cu Dumnezeu sau eşec în iubirea faţă de El. în Biblie, cuvintele din familia păcatului – păcat, păcătos, a păcătui etc – apar de peste 1.000 de ori în total, aşadar, într-o ediţie uzuală, întâlnim referiri la păcate aproape la fiecare pagină. De ce sunt Biblia şi religia obsedate de păcate?

De fapt, chiar la începutul Scripturii, în paginile care vorbesc de crearea lumii şi a omului, apare deja şi păcatul. Potrivit acestei naraţiuni, rădăcina tuturor relelor pe care le fac oamenii se află într-un păcat primordial, care a fost săvârşit în paradis. în Geneza, capitolul 3, diavolul, întruchipat simbolic de şarpe, îi sugerează femeii să nu asculte de porunca

lui Dumnezeu, care i-a oprit pe oameni să mănânce din „pomul cunoaşterii binelui şi a răului". După părerea diavolului, Dumnezeu le-a interzis aceasta pentru că voia să fie numai El Dumnezeu, iar oamenii să nu aibă aceeaşi înţelepciune. Textul continuă arătând că oamenii au urmat sugestia şarpelui şi au mâncat din pomul respectiv, iar Dumnezeu i-a pedepsit alungându-i din grădina raiului.

Se poate discuta oricât despre detaliile acestei naraţiuni biblice, despre semnificaţia fiecăruia şi despre influenţele
suferite din partea altor culturi şi religii. S-a scris foarte mult şi pe această temă, ca şi pe cea a creaţiei în general. De pildă, se poate pune întrebarea de ce nu avea voie omul să mănânce din „pomul cunoaşterii binelui şi a răului". Dumnezeu voia oare ca omul să nu ştie ce e bine şi ce e rău?

Totuşi, aşa cum am spus şi mai sus, în capitolul despre Biblie[1], naraţiunile despre creaţie şi despre începuturile omenirii nu pot fi înţelese ca relatări istorice şi, de aceea, încercările de a lega orice detaliu şi simbol de realităţi concrete sunt zadarnice. Chiar dacă, în spiritualitate, astfel de detalii sunt folosite ca alegorii pentru interpretarea unor aspecte din viaţa creştină, ele nu au valoare absolută, ci fiecare teolog poate găsi înţelesuri diverse.

Naraţiunea biblică despre căderea primilor oameni doreşte să explice de ce toţi oamenii, în ziua de azi, sunt păcătoşi. Dar Biblia afirmă, pe lângă aceasta, şi că lumea este creată de Dumnezeu.

1 V. pp. 17-21; *cf.* şi pp. 21-24.

Dumnezeu fiind Bunătatea absolută, ar fi de aşteptat şi ca lumea creată de El să fie bună. De unde atunci relele din lume?

Am mai vorbit despre voinţa liberă a omului în capitolul despre Crez.[1] Naraţiunea despre păcatul lui Adam şi al Evei transmite mesajul că omul a fost creat bun de Dumnezeu, dar şi-a folosit în mod greşit libertatea cu care a fost înzestrat, şi-a pierdut încrederea în Dumnezeu şi s-a întors împotriva lui. În creştinism, Dumnezeu a creat lumea cu o ordine, în care intră şi ordinea morală; dacă omul se întoarce împotriva Creatorului, înseamnă că va încălca şi ordinea morală, va deveni păcătos.

Acest păcat primordial e cunoscut uneori sub numele de păcat strămoşesc (fiindcă a fost săvârşit de strămoşii biblici ai oamenilor) sau de păcat originar (această denumire arătând că se află la originea tuturor păcatelor oamenilor).

Uneori, se formulează şi părerea că păcatul lui Adam şi al Evei ar fi unul sexual: Dumnezeu le-ar fi interzis primilor oameni relaţiile intime, dar aceştia n-au putut rezista ispitei. Ideea a mai apărut pe la unii teologi din Antichitatea creştină şi în secte care considerau relaţiile sexuale un rău de evitat şi, de aceea, interziceau şi căsătoria în general. Marea majoritate a teologilor nu împărtăşesc această idee, fiindcă în textul biblic nu se găseşte nimic care să susţină o astfel de interpretare. Ba dimpotrivă, înainte de căderea în păcat, citim că Dumnezeu le-a spus oamenilor „Fiţi rodnici şi în- mulţiţi-vă” (Geneza 1, 28).

1 V. mai sus, pp. 80-82.

Interpretarea păcatului originar drept un păcat sexual duce la absurdităţi teologice: oamenii nu se pot înmulţi decât prin păcat, aşadar, dacă ei ar reuşi să fie desăvârşiţi şi să se abţină de la orice păcat, inclusiv de la acesta, neamul omenesc ar pieri! Uneori, ideea nu este exprimată explicit, dar rămâne ca o tendinţă latentă; astfel, pentru unii creştini, porunca din Decalog care sună, în original, „să nu săvârşeşti adulter" este interpretată ca şi cum ar fi „să nu faci sex", considerându-se deci că, chiar şi în cazul căsătoriei, relaţiile intime sunt doar tolerate, iar ideal ar fi ca soţii să trăiască împreună ca frate şi soră. Oricât ar părea de ciudată, această concepţie e des întâlnită. Aceeaşi tendinţă latentă se poate întâlni în unele comentarii teologice: pe un blog am citit o critică la adresa dogmei catolice a „Neprihănitei zămisliri a Fecioarei Maria". Comentatorul arăta că e greşită, fiindcă numai Isus s-a născut fără ca părinţii lui să aibă relaţii intime, în timp ce despre Fecioara Maria nu scrie nicăieri că s-a întâmplat aşa. O astfel de argumentare presupune tacit ideea că păcatul primilor oameni a fost unul sexual. „Neprihănita zămislire" se referă

la netransmiterea păcatului strămoşesc, care, în mod normal, este moştenit de orice om de la naştere, dar n-are nici o legătură cu relaţiile intime. A susţine dogma amintită nu înseamnă a înţelege că părinţii Măriei au conceput-o în afara relaţiilor sexuale, aşa cum credea comentatorul de pe blog.

De altfel, interpretări fanteziste ale textului biblic sunt posibile întotdeauna dacă nu ţinem seama, aşa cum am spus deja, că e vorba de o naraţiune metaforică, ce se foloseşte de simboluri. Ce aţi zice, de pildă, dacă cineva s-ar folosi de un text biblic pentru a argumenta în unele dispute privind modul de a face baie şi plajă? în Geneza 2, 25 se spune că „Amândoi erau goi, Adam şi femeia sa, şi nu se ruşinau unul de altul". Apoi, după istorisirea căderii în păcat, se spune că „au cunoscut că erau goi şi au prins laolaltă frunze de smochin şi şi-au făcut şorţuri" (3, 7). Adam i-a spus apoi lui Dumnezeu: „m-am temut, căci sunt gol, şi m-am ascuns" (3, 10). Unii ar putea citi aceste detalii astfel: vedeţi, Adam şi Eva erau nudişti, iar după ce au căzut în păcat, au devenit „textilişti". Prin urmare, Biblia ar arăta că nudismul e comportamentul corect la malul mării, iar „textiliştii" sunt nişte păcătoşi! Dar nu la asta se referă textul biblic, care, evident, n-are nici o legătură cu nudismul! Cu toate acestea, astfel de interpretări aberante nu sunt rare, scoţând din textul biblic orice idee, apoi şi contrariul ei.

2. Decalogul

Când un om l-a întrebat ce să facă pentru a trăi veşnic, Isus i-a răspuns: „De vrei să intri în viaţă, păzeşte poruncile" (Matei 19,17), iar apoi a dat ca exemple câteva dintre poruncile Decalogului.

Decalogul, sau Cele Zece Porunci, reprezintă o serie de reguli morale despre care Cartea Exodului spune că i-au fost date de Dumnezeu lui Moise pe Muntele Sinai. Poporul evreu fugise din Egipt sub conducerea lui Moise şi călăuzit de Dumnezeu, iar acum, Dumnezeu încheia un legământ cu poporul său ales. Acesta, în schimb, se obliga să-i respecte poruncile. Textul Decalogului apare în Cartea Exodului (20, 2-17) şi este reluat, într-o formă asemănătoare, şi în Deuteronom (5, <5—21)[1]:

1. (I) Eu sunt Domnul Dumnezeul tău [...]. Să nu ai alţi dumnezei afară de mine.
2. Să nu-ţi faci chip cioplit [...]. Să nu [i] te închini.
3. (II) Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în zadar.
4. (III) Adu-ţi aminte de ziua sabatului ca s-o sfinţeşti.
5. (IV) Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta [...].
6. (V) Să nu ucizi.
7. (VI) Să nu săvârşeşti adulter.
8. (VII) Să nu furi.

1 Numerotarea poruncilor diferă. Cu cifre arabe este dată cea uzuală în iudaism, în Biserica ortodoxă şi alte confesiuni creştine, în afară de cea romano-catolică şi cea luterană, care folosesc numerotarea dată cu cifre romane, în paranteze. în cazul poruncii a 10-a (IX—X), cele două părţi sunt invers în textul din Cartea Exodului. Aici apar în ordinea din Deuteronom, uzuală în catehisme.

9. (VIII) Să nu mărturiseşti strâmb împotriva aproapelui tău.

10. (IX) Să nu poftești femeia aproapelui tău [...];
(X) să nu poftești nimic din ce este al aproapelui tău.

Cele Zece Porunci au o importanţă centrală în iudaism. Faptul că Isus Cristos a citat Decalogul şi l-a indicat drept o cale pentru a primi viaţa veşnică a făcut ca acesta să devină baza doctrinei morale şi în creştinism; în plus, a marcat cultura şi etica europeană, influenţând şi alte societăţi.

Preluate în creştinism, poruncile au fost adaptate pe baza învăţăturii lui Isus Cristos, care a lărgit mult perspectiva acestora. Deşi aici nu e vorba de limbaj simbolic sau metaforic, ca în cazul naraţiunii despre păcatul strămoşesc, ci de precepte formulate clar, nici acestea nu pot fi luate întru totul literal, pentru că realităţile societăţii sunt în continuă schimbare, iar atunci şi obiectul poruncilor dumnezeieşti se modifică, chiar dacă spiritul lor rămâne acelaşi ca acum câteva mii de ani. în continuare sunt prezentate, pe scurt, câteva gânduri despre modul în care pot fi înţelese astăzi poruncile Decalogului.

a) Idolatria

în vremea în care a fost formulat Decalogul, poporul evreu voia să se delimiteze de practicile popoarelor din jur, care erau politeiste. De aceea, porunca „să nu-ţi faci chip cioplit" se referea la respingerea cultelor care se închinau la mai mulţi zei, de obicei reprezentaţi prin statui cioplite în

piatră. Chiar dacă adepţii cultelor politeiste nu credeau nici ei că zeul e chiar statuia, ci ştiau că aceasta e o reprezentare, un simbol al zeului căruia i se închinau, evreii au preferat să respingă orice reprezentare vizuală a lui Dumnezeu, pe care nimeni nu l-a văzut vreodată.

în zilele noastre există însă noi idoli cărora oamenii li se închină şi pentru care fac sacrificii, deşi nu e vorba de zei

reprezentaţi prin statui sau prin picturi. Un idol, aşa cum se înţelege această poruncă a Decalogului în sens creştin, poate fi orice realitate pusă pe primul plan în viaţa omului, devenită un fel de zeitate care-i hotărăşte toate aspectele vieţii, făcându-l să uite de valorile cu adevărat importante, cum ar fi adevărul şi bunătatea.

Idolii în viaţa de azi ar putea fi, de exemplu: banul, puterea, munca, succesul în carieră, imaginea de sine, uneori neamul (în sens etno-naţionalist), ba chiar şi reţelele de socializare. Nu înseamnă că toate acestea n-ar trebui să existe; din punctul de vedere al poruncii I a Decalogului adaptat la viaţa de azi, idolatria înseamnă orientarea în întregime a vieţii după unele din cele enumerate mai sus, acestea devenind uneori lucruri fără de care nu poţi trăi.

Alte forme de idolatrie răspândite azi sunt sfaturile vrăjitoarelor de ocazie, superstiţiile sau chiar horoscopul. Un creştin care are încredere că numai Dumnezeu îi călăuzeşte viaţa n-are nevoie să încerce să-şi ghicească viitorul sau să-şi influenţeze soarta recurgând la metode oculte.

b) Sfinţenia numelui lui Dumnezeu

Porunca „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în zadar" atrage atenţia asupra folosirii abuzive a numelui divin, de pildă în înjurături şi insulte sau pentru a da mai multă greutate unor afirmaţii. De asemenea, este condamnată şi recurgerea la numele lui Dumnezeu pentru a

justifica atrocităţi săvârşite împotriva unor persoane sau chiar a unor popoare întregi.

Aceeaşi poruncă aminteşte şi că, de vreme ce numele Domnului este sfânt, la fel este şi numele fiecărui creştin care se botează în numele lui, idee care se reflectă, în mod normal, în modul de a alege numele copiilor.

c) Ziua de odihnă

Porunca Decalogului vorbea de respectarea sabatului (sâmbăta), zi dedicată cultului şi odihnei. Creştinismul a preluat ideea zilei dedicate cultului şi odihnei, dar a trans- ferat-o duminica, fiindcă Isus Cristos a înviat într-o zi de duminică, deci e firesc ca această zi din săptămână să fie socotită cea mai importantă pentru creştini. O arată şi denumirea, fiindcă „duminică" vine din latinescul *[dies] dominica,* „ziua domnească", „ziua Domnului". Nu toţi creştinii respectă această adaptare. Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea consideră că şi pentru creştini ziua de cult şi de repaus este sâmbăta, aşa cum prevede Vechiul Testament.

în cultura religioasă românească, de zilele de duminică sunt legate diferite tabuuri populare: să nu calci, să nu speli, să nu tai lemne sau să lucrezi în grădină. în schimb, nu se consideră o încălcare a poruncii munca la serviciu sau încheierea de afaceri. De fapt, păstrând spiritul poruncii şi adaptându-i obiectul la viaţa de azi, importantă ar fi deconectarea de activitatea din timpul săptămânii pentru a petrece

o zi altfel. Chiar dacă cineva lucrează la birou, iar în Biblie nu scrie că în ziua de odihnă n-ai voie să lucrezi la calculator, adaptând ideea reiese că, dacă pentru cineva munca înseamnă efort intelectual şi comunicare, de la această activitate ar trebui să se întrerupă (chiar dacă nu e vorba de o muncă fizică), iar dacă, în schimb, lucrul în grădină e o ocazie de a se simţi bine acasă cu cei dragi, acesta poate fi un mod de a respecta ziua de odihnă.

d) Respectul faţă de părinţi

Porunca „cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta" se înţelege şi în sens mai larg, ca respect faţă de familie. Într-o societate inspirată de valorile creştine se creează un cadru în care familiile se pot dezvolta cât mai bine: un sistem de sănătate bine pus la punct, învăţământ bun pentru copii şi tineri, posibilităţi de sport şi recreere, o legislaţie a muncii care să lase timp salariaţilor pentru propriile familii, pensii şi facilităţi pentru vârstnici care să le asigure un trai decent.

e) Uciderea

Porunca „să nu ucizi" se referă în primul rând la crimă. Din punctul de vedere al moralei creştine, omorul voluntar e un păcat grav, dar şi avortul, eutanasia şi sinuciderea. Omorul în legitimă apărare este însă acceptabil din punct de vedere moral.

Obiectul acestei porunci se poate extinde, de exemplu, şi la respectul faţă de viaţă în general şi faţă de sufletul celorlalţi. A determina pe cineva să

săvârşească un rău e o faptă care poate fi văzută ca ucidere sufletească. Porunca se referă şi la grija faţă de sănătatea proprie (evitându-se abuzurile care ar putea să o pună în pericol), dar şi la responsabilitatea autorităţilor faţă de sănătatea cetăţenilor. De pildă, un sistem de sănătate defectuos înseamnă încălcarea poruncii „să nu ucizi" din partea celor răspunzători de el.

Despre regulile de circulaţie, Decalogul biblic nu spune nimic, dar acesta cere ca oamenii să aibă grijă de viaţa lor şi a altora. Nerespectarea regulilor de circulaţie pune în pericol viaţa proprie şi a celor din jur, deci e o încălcare indirectă a acestei porunci. În România mor anual circa 2.000 de oameni în accidente de circulaţie, aşadar traficul rutier face de opt ori mai multe victime decât criminalitatea.[1]

f) Sexul

Porunca din Decalog referitoare la adulter a fost formulată într-o vreme în care femeia era, într-un fel, proprietatea bărbatului, la un loc cu servitorii şi cu averea, ceea ce se poate observa şi din formularea poruncii referitoare la invidie şi poftă: „Să nu pofteşti casa aproapelui tău; să nu pofteşti femeia aproapelui tău, nici slujitorul lui, nici slujnica lui, nici boul, nici măgarul lui şi nimic din ce este al aproapelui tău" (Exod 20,17). Din moment ce se

1 Statistici pe site-ul Poliţiei: https://www.politiaromana.ro/ro/structura-politiei-romane/unitati-centrale/directia-rutiera/statistici, accesat la 25.3.2019. V. şi mai sus, p. 166.

interzicea însuşirea bunurilor altuia şi chiar dorinţa de a le avea, aici intra şi soţia cuiva, însă este evident că porunca nu-i vizează doar pe bărbaţii care ar dori soţia altui bărbat, ea fiind înţeleasă în general, atât pentru bărbaţi, cât şi pentru femei.

La începuturile creştinismului, adulterul, împreună cu apostazia (renunţarea la credinţă, de obicei din cauza prigoanelor) şi cu omorul voluntar, era unul dintre păcatele care duceau la excluderea credincioşilor de la împărtăşanie. Păcătoşii puteau fi reprimiţi după câţiva ani de pocăinţă publică, ceea ce presupunea post continuu, rugăciune mai asiduă şi diferite umiliri, cum ar fi aşteptarea la uşa bisericii în îmbrăcăminte din sac şi cu cenuşă în cap.

Pe de o parte, Isus Cristos a fost categoric şi exigent în privinţa principiilor călăuzitoare ale vieţii sexuale, spunând că nu numai adulterul efectiv este greşit, ci chiar şi fantasmele erotice; în plus, a condamnat şi divorţul:

> Aţi auzit că s-a zis: „Să nu săvârşeşti adulter”. Eu însă vă spun: oricine priveşte o femeie dorind-o a şi săvârşit adulter cu ea în inima sa. [...] S-a zis şi „Cine-şi va lăsa femeia, să-i dea un înscris de despărţire”. Eu însă vă spun că oricine lasă pe femeia sa, doar dacă nu trăieşte nelegitim cu ea, o împinge să săvârşească adulter şi cel care se căsătoreşte cu cea lăsată săvârşeşte adulter (Matei 5, 27-32).

Pe de altă parte, chiar dacă în Vechiul Testament adulterul se pedepsea cu moartea (Levitic 20,10; Deuteronom 22, 22), Isus Cristos s-a arătat mai degrabă înţelegător în privinţa sancţiunilor pentru păcatele săvârşite din slăbiciune omenească. În Evanghelia după Ioan putem citi un episod legat de

această temă:

Cărturarii și fariseii aduc pe o femeie prinsă în adulter și, punând-o în mijloc, îi spun:

— Învățătomle, femeia aceasta a fost prinsă asupra faptului de adulter. Iar în Lege, Moise ne-a poruncit ca pe unele ca acestea să le omorâm cu pietre. Așadar, Tu ce zici?

Ei spuneau acestea ca să-l pună la încercare și să aibă de ce să-l învinuiască.

Dar Isus, aplecându-se, scria cu degetul pe pământ. Cum ei stăruiau să-l întrebe, s-a îndreptat și le-a spus:

— Cine e fără păcat între voi să arunce primul asupra ei cu piatra.

Și, din nou aplecându-se, scria pe pământ. Iar ei, auzind, au plecat unul câte unul, începând cu cei mai bătrâni. Și El a rămas singur cu femeia, care era în mijloc. Îndreptându-se, Isus i-a zis:

— Femeie, unde sunt cei ce te învinuiau? Nu te-a osândit nimeni?

Ea a spus:

— Nimeni, Doamne.

Isus i-a zis:
— Nici Eu nu te osândesc. Mergi şi de acum nu mai păcătui!
(Ioan 8, 3—11)

Acest episod impresionant ilustrează bine felul în care vedea etica Isus Cristos. Auzind acuzaţiile, „scria cu degetul pe pământ": e gestul cuiva detaşat de fleacurile pe care le aude. Mai grav era ce făceau cărturarii şi fariseii, fiindcă mai întâi voiau să-l pună pe El în încurcătură: ştiindu-se că Isus predică iubirea şi toleranţa, ar fi fost de aşteptat să îndemne la iertarea femeii, dar atunci s-ar fi dovedit că încalcă Legea Vechiului Testament, care cerea condamnarea ei la moarte. Apoi acuzau o femeie de lucruri pe care probabil le făceau ei înşişi, doar că nu fuseseră prinşi. Soluţia pe care a găsit-o Isus – „Cine e fără păcat să arunce primul cu piatra" – îl scoate din încurcătură şi, în acelaşi timp, arată că e imoral să acuzi pe alţii, cerând o pedeapsă aspră, atunci când tu însuţi te-ai purtat într-un mod asemănător.

g) Furtul

Porunca „să nu furi" înseamnă, evident, în primul rând interzicerea însuşirii bunurilor altuia fără acordul acestuia, extin- zându-se însă şi la multe alte aspecte ale vieţii. Principiul de bază este aici Crearea lumii de către Dumnezeu, care a încredinţat-o, cu toate plantele, animalele şi bunurile, omului, ca să o administreze cum se cuvine; de aceea, şi distrugerea naturii poate fi o formă de furt.

Omiterea ajutorării săracilor a fost uneori echivalată şi ea cu furtul în scrierile marilor teologi din primele veacuri ale creştinismului, care argumentau pornind de la o vorbă celebră a lui Isus Cristos: „în dar aţi primit, în dar să daţi" (Matei 10, 8).

Un furt foarte uşor trecut cu vederea în România este cel intelectual, în particular plagiatul, adică folosirea ideilor altora fără a indica acest lucru, ci prezentându-le ca rezultat al muncii proprii. E o situaţie similară cu cea a unui muncitor care pierde timpul în fabrică, iar apoi îşi însuşeşte piesele lucrate de un coleg ca să-şi ponteze activitatea sau cu cea a unui participant la un concurs de artă, care-şi înlocuieşte sculptura mediocră cu cea a unui coleg mai talentat, ca să câştige un premiu şi să pară un artist de excepţie.

h) Mărturia, mincinoasă

Porunca „Să nu mărturiseşti strâmb împotriva aproapelui tău" interzice, în primul rând, mărturia mincinoasă, dar şi stricarea reputaţiei altora, prin bârfe şi calomnii sau chiar prin divulgarea unor secrete fără a exista vreun motiv important care să facă absolut necesară dezvăluirea acestora. Viceversa, linguşirea celor care se comportă rău, pentru a-i atrage ca prieteni, încalcă, de asemenea, această poruncă, pentru că-i încurajează pe cei linguşiţi să persiste în purtarea lor rea. Propaganda mincinoasă, care răspândeşte informaţii false sau incomplete prin mass-media, este şi ea o încălcare a acestui

precept, iar situaţia este şi mai gravă dacă astfel se doreşte inducerea în eroare a oamenilor atunci când votează.

Isus Cristos a adus această poruncă la un alt nivel, comentând-o astfel:

> Ati auzit că s-a zis celor din vechime: „Să nu juri strâmb, ci să-ţi ţii jurămintele înaintea Domnului". Eu însă vă spun: Să nu juraţi defel [...]. Ci cuvântul vostru să fie ce e da, da; şi ce e nu, nu. Ce e mai mult decât acestea de la cel rău este (Matei 5, 33-37).

Cu alte cuvinte, dacă oamenii ar fi întotdeauna sinceri, ce rost ar avea jurământul? Altfel, ar însemna că, dacă nu te afli sub jurământ, poţi spune câte minciuni vrei. Ideal ar fi ca atunci când cineva spune „da" să însemne chiar „da", iar când spune „nu" să însemne „nu" cu adevărat.

i) Invidia

Ultima poruncă a Decalogului, „să nu pofteşti nimic din ce este al aproapelui tău", dezaprobă invidia, numită uneori viciu capital, fiindcă nu este doar un rău în sine, ci dă naştere şi altor păcate şi vicii. Are în comun această însuşire cu trufia, avariţia, mânia, necurăţia, lăcomia şi lenea. Cu alte cuvinte, împins de invidie, omul poate face alte fapte rele, de pildă furt, distrugere, defăimare...

Isus Cristos însă recomandă ca oamenii nu numai să nu-i invidieze pe cei care au mai mult decât ei, ci nici măcar să nu-şi facă griji pentru cele materiale:

> Nu vă îngrijiti pentru viata voastră ce veti mânca sau ce veti bea, nici pentru trupul vostru cu ce vă veti îmbrăca. Oare nu

este viața mai mult decât hrana și trupul mai mult decât îmbrăcămintea? Priviți la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în hambare și Tatăl vostru ceresc le hrănește. Oare nu sunteți voi cu mult mai presus decât ele? (Matei 6, 25-26).

3. Care sunt cele mai mari păcate?

Decalogul, prezentat mai sus, era axat pe condamnarea unor păcate. în mod firesc poate apărea întrebarea dacă unele sunt mai mari decât altele. Dacă da, care sunt cele mai grave?

Pentru a răspunde la întrebare, aş urmări în Evanghelie ce îl supăra cel mai tare pe Isus Cristos şi, de asemenea, ce îi nemulţumea pe adversarii lui.

a) Corupţia

Am asistat odată la o discuţie între nişte teologi care pregăteau o carte de comentarii biblice. Cineva a remarcat că, deşi întregul volum e scris pe un ton senin, acolo unde se vorbeşte de homosexualitate aceasta era combătută vehement pe mai multe pagini. Obiecţia adusă arăta că tonul distonează faţă de ansamblu, dar susţinătorii capitolului respectiv insistau să rămână astfel, fiindcă îl considerau de actualitate: se apropia referendumul legat de familia tradiţională. Atunci, unul dintre participanţi a întrebat:

— Bine, bine, dar de ce nu luaţi atitudine fermă şi faţă de alte păcate de actualitate, cum ar fi, de pildă, corupţia?

— Pentru că în Biblie nu scrie nimic despre compţie! a fost răspunsul surprinzător, mai ales că venea din partea unui profesor de exegeză biblică.

Aşa să fie oare? De fapt, în Biblie, corupţia este deseori condamnată, ce-i drept, nu neapărat sub acest nume.

Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul omenirii, care a făcut numai bine şi i-a învăţat pe oameni cum pot fi cu adevărat fericiţi, a fost prins şi omorât din cauza corupţiei: unul dintre apostoli, Iuda Iscarioteanul, a

luat mită de la mai-marii preoţilor ca să le spună unde-l pot găsi pe învăţătorul (Matei 26, 14-16; Marcu 14, 10-11; Luca 22, 3-6). Aşadar, chiar şi în Evanghelie, corupţia ucide.

S-ar putea deci spune că cel mai mare păcat despre care vorbeşte Evanghelia este corupţia.

b) Religia ca afacere

Isus Cristos a criticat multe aspecte ale modului în care era trăită religia de către contemporanii săi, dar o singură dată s-a supărat atât de tare, încât a reacţionat violent:

> [Isus], intrând în Templu, a început să-i alunge pe cei care vindeau şi cumpărau în Templu, a răsturnat mesele zarafilor şi scaunele vânzătorilor de porumbei; şi nu le îngăduia să care nimic prin Templu. Şi îi învăţa şi le spunea: „Nu este oare scris: «Casa mea se va numi casă de rugăciune pentru toate popoarele»? Dar voi ati făcut-o peşteră de tâlhari!" Şi au auzit arhiereii şi cărturarii şi căutau cum să-l dea pieirii; dar se temeau de El pentru că toată mulţimea era uimită de învăţătura lui (Marcu 11,15-18).

Cu alte cuvinte, Isus i-a dat afară din templu pe cei care transformă religia într-o afacere. Episodul apare în toate cele patru Evanghelii, iar în Evanghelia după Ioan se spune chiar că i-a gonit cu biciul (Ioan 2, 15). în templu se vindeau animale şi păsări pentru credincioşii care voiau să aducă jertfe; zarafii aveau tarabele tot acolo, deoarece contribuţia anuală a credincioşilor la templu, de jumătate de siclu (şekel) de argint, putea fi plătită numai în monede bătute la Tyr, o cetate cu existenţă milenară din sudul Libanului de azi. De aceea, evreii veniţi de

pe toate meleagurile treceau mai întâi pe la „casa de schimb valutar" ca să-şi poată îndeplini obligaţiile. Se pare că această monedă era singura acceptată, fiindcă avea 95 % argint, aşadar era mai pură decât cele romane. Ciudat este însă că se accepta plata în monede cu chipul zeului Baal în templul unei religii ce respingea categoric politeismul.

Vânzătorii şi zarafii din templu îşi exploatau poziţia de monopol asupra acestor activităţi şi scoteau profituri imense pe spinarea credincioşilor care, dacă nu apelau la ei, nu-şi puteau îndeplini datoria religioasă. Se înţelege, aşadar, de ce, aflând despre acest incident, „arhiereii şi cărturarii căutau cum să-l dea pieirii" pe Isus. într-adevăr, după numai o săptămână, lui Isus i s-a înscenat procesul care i-a atras moartea. De ce n-au intervenit imediat gărzile templului, care vegheau la menţinerea ordinii, se poate explica prin ceea ce se spune la sfârşitul pasajului: „[preoţii] se temeau de El pentru că toată mulţimea era uimită de învăţătura lui". E posibil ca Isus să fi intrat în templu însoţit de numeroşi ucenici sau doar „fani" care-i aprobau cuvintele şi purtarea.

Din păcate, şi o biserică creştină poate deveni „peşteră de tâlhari", aşa cum denunţa Isus Cristos situaţia de la templu. Să ne gândim numai că, şi astăzi, multe locuri de pelerinaj creştine, chiar celebre în toată lumea, sunt parazitate de adevărate afaceri care funcţionează la limita legii. Dar în primul rând e imoral să speculezi disperarea unor oameni grav bolnavi, amăgindu-i că poate se vor vindeca printr-un pelerinaj într-un anumit loc, organizat exclusiv de o anumită agenţie de

pelerinaje...

c) Orgoliul şi interesul personal

Păcatul poate fi definit ca duşmănie faţă de Dumnezeu. Aşadar, ce i-a deranjat pe adversarii lui Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu, în Evanghelie ne dă alte indicii despre păcatele cele mai condamnabile. Adversarii lui Isus, cu care intra mereu în dispută, în Evanghelie sunt „arhiereii" („mai-marii preoţilor"), „fariseii" şi „cărturarii", aşadar conducătorii religioşi şi teologii. în mod paradoxal, religia oficială îi împiedica pe oameni să ajungă cu adevărat la Dumnezeu; cam aşa s-ar putea rezuma numeroasele critici din partea lui Isus pe această temă.

Isus Cristos le-a arătat oamenilor că pot fi liberi de unele precepte religioase, mai ales faţă de cele rituale. De pildă, ucenicii lui rupeau spice de grâu sâmbăta, fiindcă le era foame, iar fariseii îi criticau, pentru că sâmbăta nu era voie să se culeagă roadele câmpului, şi, în general, nu era permisă nici o muncă. El însă a răspuns: „N-aţi citit ce a făcut David când au flămânzit el şi însoţitorii lui, cum a intrat în casa lui Dumnezeu şi au mâncat pâinile punerii înainte, pe care nu era îngăduit să le mănânce nici el, nici însoţitorii lui, ci numai preoţii?" (Matei 11, l-5). în alte împrejurări, când a vindecat oameni în zile de sâmbătă, Isus a fost din nou criticat; argumentul lui era că „sâmbăta a fost făcută pentru om, şi nu omul pentru sâmbătă" (Marcu 2, 27). Cu alte cuvinte, preceptele religioase sunt menite să-l ajute pe om să ajungă la Dumnezeu şi să

fie fericit; dacă devin o povară, astfel încât nu mai poţi face nimic din cauza lor, nici măcar fapte bune, ele nu-şi mai ating scopul, ci devin doar un stres inutil pentru credincioşi, sau sunt chiar dăunătoare.

Cum Isus cunoştea Biblia perfect, preoţii şi teologii nu-l puteau pune în încurcătură. De pildă, când a fost acuzat că se aşază pe acelaşi plan cu Dumnezeu, spunându-şi „Fiul lui Dumnezeu", a citat Psalmul 82/81, 6, care spune „Eu am zis: «Dumnezei sunteţi şi fii ai Celui Preaînalt cu toţii»„. De ce atunci să nu poată fi numit chiar El astfel?

După astfel de ciocniri, în Evanghelii se adaugă mereu că adversarii săi în disputele teologice căutau să-l omoare. Era ca şi când ar fi gândit că „vine un neica-nimeni, din- tr-un sat unde nu s-a văzut vreodată un profet, să ne înveţe pe noi meserie!". Desigur, profesioniştii religiei n-aveau nici un interes ca practicile religioase să devină simple şi pe înţelesul tuturor, pentru că atunci credincioşii n-ar mai fi avut nevoie de specialişti care să le explice toate amănuntele.
Teama de a nu-şi pierde autoritatea mai poate fi întâlnită, din păcate, şi astăzi printre specialiştii religioşi.

4. Porunca nouă a iubirii

În tradiţia teologică creştină, calea omului spre Dumnezeu poate fi privită şi explicată în diferite feluri. Potrivit uneia dintre explicaţii, omul ar putea lesne să trăiască în comuniune cu Dumnezeu dacă în calea unei astfel de vieţi n-ar fi atâtea piedici,

începând cu păcatul primordial, care a făcut ca omul să nu mai poată intra în paradis. Or, Isus Cristos a adus oamenilor mântuirea, adică posibilitatea ca, prin credința în El, acestora să li se ierte păcatul strămoșesc — să se înlăture deci obstacolul – și să poată fi din nou împreună cu Dumnezeu. Cu toate acestea, credința în Isus și botezul nu duc automat la eliminarea înclinației spre rău a oamenilor, iar aceștia pot face, în continuare, lucruri care-i îndepărtează de viața divină. în acest sens, Decalogul poate fi văzut și ca o listă de control cu ajutorul căreia un om poate verifica dacă se află pe drumul corect din punct de vedere moral.

Etica bazată pe Decalog duce, până la urmă, la un gen de cazuistică a păcatelor: călăuzindu-se după aceasta, un om, dacă dorește să fie cu conștiința împăcată, ar trebui să cerceteze în detaliu dacă fiecare gând al său, fiecare vorbă, faptă sau chiar fiecare omisiune este în acord perfect cu Cele Zece Porunci și cu învățătura morală dezvoltată pe baza acestora. Examinarea conștiinței este, ce-i drept, o verificare necesară a modului în care cineva trăiește morala creștină. Totuși, unii creștini despică atât de mult firul în patru, încât împing la extrem cercetarea cugetului lor, ca și cum ar fi co-dependenți de o divinitate narcisistă. Relația dintre Dumnezeu și om este trăită atunci de acești credincioși într-un mod care seamănă mult cu o relație toxică într-un cuplu, în care unul îl scoate mereu vinovat pe celălalt pentru orice neajuns, caută nod în papură, îi sare țandăra din orice, în timp ce celălalt încearcă să meargă în vârful picioarelor și să fie atent la orice detaliu care ar putea duce la supărare și la ceartă.

Dacă cineva dorește altă cale de a trăi etica creștină poate începe să-și privească viața în

ansamblu şi să şi-o organizeze pornind de la un principiu care să cuprindă totul, astfel încât să nu mai fie nevoie să analizeze, în cazul fiecărui detaliu, dacă acesta se opune vreunei porunci a Decalogului sau nu. Acest principiu care poate lumina şi călăuzi întreaga viaţă este iubirea. Ajungem astfel la un alt mod de a vedea relaţia lui Dumnezeu cu omul, pe un cu totul alt nivel decât cel al cazuisticii păcatului.

a) O poruncă nouă şi totuşi veche

Iubirea este des amintită în învăţătura lui Isus Cristos; una dintre cele mai cunoscute afirmaţii este noua poruncă a iubirii: „Poruncă nouă vă dau: să vă iubiţi unii pe alţii; precum şi Eu v-am iubit, aşa şi voi să vă iubiţi unii pe alţii" (Ioan 13, 34). La prima vedere, pare că Isus o numeşte „poruncă nouă" pentru că e de alt gen decât acele porunci morale care interzic anumite fapte sau obligă la îndeplinirea altora. Ne-am putea gândi că, iată, aici e vorba, ce-i drept, de o poruncă, dar care porunceşte ceva plăcut: iubirea, pe care orice om o caută. Ce poruncă ar fi mai simplu de îndeplinit decât una care le cere oamenilor să facă ceva ce ei oricum îşi doresc?

Dar porunca iubirii nu e atât de nouă, ci astfel de porunci au fost date deja în Vechiul Testament, iar Isus Cristos

le citează atunci când un cărturar îl întreabă care este cea mai importantă poruncă din Lege:

„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău." Aceasta e cea mai mare şi cea dintâi poruncă. Iar a doua este asemenea acesteia: „Să-l iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. De aceste două porunci atârnă toată Legea şi Proreţii" (Matei 22, 37-40, care citează din Deute- ronom **6**, 5 şi Levitic 19,18).

Care e atunci noutatea acestei porunci? Un răspuns ar putea fi cel că iubirii omului i se propune drept model iubirea lui Isus Cristos faţă de oameni: „precum şi Eu v-am iubit, aşa şi voi să vă iubiţi unii pe alţii" (loan 13, 34), o iubire care a ajuns până la sacrificiul de sine. Cu alte cuvinte, un bun creştin ar trebui să fie în stare de acelaşi fel de iubire care l-a îndemnat pe Cristos să moară pe cruce pentru binele oamenilor. Este, evident, o exigenţă extrem de înaltă, iar în continuare sunt prezentate întrebări suplimentare, cu posibile răspunsuri, care ar putea ajuta la înţelegerea acestei teme.

b) Cum i se poate porunci cuiva să iubească?

Pe lângă cele spuse mai sus, prima întrebare este dacă iubirea poate fi poruncită. Poate cineva să iubească din îndatorirea de a respecta un precept moral? Zicala „dragoste cu de-a sila nu se poate" arată că acest sentiment apare independent de voinţa oamenilor implicaţi. Iubirea creştină a devenit chiar tema primei enciclice publicate de papa Benedict XVI (2005-2013), şi anume *Deus caritas est* („Dumnezeu este iubire", 25 decembrie 2005).

Scrierea abordează şi întrebarea de mai sus, iar papa remarcă în primul rând că, de vreme ce Dumnezeu l-a iubit cel dintâi pe om, cerinţa ca omul să-l iubească şi el nu mai e (doar) o poruncă, ci un răspuns la iubirea oferită (nr. 1; 14; 16-17).[1]

în continuare, fostul suveran pontif reaminteşte că relaţia credinciosului cu Dumnezeu e în strânsă legătură cu cea faţă de semeni: fără o legătură cu Dumnezeu, omul nu poate vedea în aproapele său chipul divin după care a fost creat acesta şi, invers, un om evlavios, pe care l-ar interesa doar îndatoririle religioase, fără să acorde atenţie semenilor săi, ar ajunge să-şi usuce legătura cu Dumnezeu (nr. 18). în schimb, atunci când cele două iubiri, cea faţă de Dumnezeu şi cea faţă de aproapele, sunt nedespărţite, iubirea omului faţă de semenii săi se hrăneşte din cea divină, iar slujirea celorlalţi îl face pe om să înţeleagă binefacerile dumnezeieşti; în acest fel, „nu se mai pune problema unei «porunci» care ne prescrie din afară ceva imposibil, ci, dimpotrivă, este vorba de o experienţă a iubirii, dăruită din interior" *(ibid.).* în plus, iubirea de care vorbeşte Isus Cristos nu e doar sentiment, ci acesta din urmă reprezintă numai o fază iniţială, în timp ce iubirea desăvârşită implică un proces de maturizare, care nu se încheie niciodată. în acesta se angajează voinţa omului, căreia i se poate adresa o cerinţă sau o poruncă, şi anume cea de a corespunde voinţei lui Dumnezeu (nr. 17).

Totuşi, dacă aşa stau lucrurile, rămâne să ne întrebăm de ce vorbeşte Isus Cristos de o „poruncă"

1 Ediţie on-line în românește: https://www.magisteriu.ro/deus-caritas-est-2005/, accesată la 14.08.2019.

în acest caz.

c) Eros *şi* agape

Papa Benedict XVI, în enciclica amintită mai sus, e de părere că *eros*-ul, iubirea omenească, şi *agape,* iubirea divină, sunt de acelaşi gen, aşa încât *eros*-l*A,* prin purificare, se poate

înnobila şi contopi cu *agape*.. Dar există şi o altă soluţie la problema amintită mai sus, şi anume cea în care *agape* e socotită de un cu totul alt gen decât *eros-ul.*

Un celebru teolog suedez, episcopul evanghelic luteran Anders Nygren (1890--1978), a scris o carte

clasică pe tema lui *Eros şi agape*, iubirea omenească şi cea dumnezeiască.[1] Ceea ce deosebeşte *eros-ul* de *agape* este egoismul: omul, chiar dacă-l iubeste pe Dumnezeu cu o iubire nobilă si sublimată — *eros-ul* „ceresc", as a cum este numit la Platon –, rămâne totus i marcat de egoismul dorinţei ca *el* să fie fericit, ca *el* să

ajungă în comuniune cu Dumnezeu s i să trăiască în viata ves nică.

Însă iubirea arătată de Dumnezeu oamenilor este de un cu totul alt gen decât cea omenească: e lipsită de orice motivaţie şi nu aşteaptă nimic în schimb. De fapt, Dumnezeu n-are nevoie de nimic de la oameni şi nici nu se poate aştepta ca omul să-i răspundă pe

măsură. Pe lângă aceasta, Dumnezeu i-a iubit pe oameni pe când aceştia erau păcătoşi şi de aceea l-a trimis pe Fiul său ca să-i mântuiască de păcate. Mai mult, în timp ce iubirea omenească găseşte o valoare în obiectul iubit şi de aceea îl doreşte, iubirea dumnezeias că > > [7] dă ea valoare omului pe care-l iubeşte, care

altminteri era păcătos.

Din acest punct de vedere, omul poate fi părtaş la *agape* doar dacă devine un făgaş al transmiterii acesteia de la Dumnezeu către semeni, fiindcă de la omul însuşi nu poate izvorî decât o iubire egocentrică. Într-un fel, rezultatul lui Nygren coincide cu cel al papei Benedict, dar punctele de plecare şi explicaţiile

sunt diferite. Rămân totusi unele întrebări nerezolvate, cum ar fi cea dacă omul e un simplu făgaş pasiv, prin

I. Anders Nygren, *Eros* şi *agape: Prefaceri ale iubirii creştine*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitás, Bucureşti, 2019.

care doar poate trece iubirea divină către alţi oameni, sau dacă poate chiar el să contribuie la această transmitere.

d) Ce a fost mai întâi: oul sau găinai

Dacă iubirea omului faţă de semenii săi e un răspuns la iubirea lui Dumnezeu faţă de om, ce se întâmplă dacă anumitor oameni nu li se oferă această iubire? E o situaţie similară cu cea a credinţei: ea e un dar divin, care se acordă unora, iar altora nu. Ştiind că omul se mântuie prin

credinţă, ce vină poate avea un om care nu se mântuie pentru simplul motiv că n-a primit darul credinţei? în plus, mai există şi o întreagă discuţie despre răspunsul omului, aşadar despre acceptarea darului credinţei şi voinţa de a trăi în conformitate cu aceasta. Unii teologi accentuează atât de mult rolul omului, încât pare că totul depinde numai de el în relaţia lui cu Dumnezeu; extrema cealaltă insistă asupra faptului că şi puterea de a accepta darul credinţei sau al iubirii divine este oferită în ultimă instanţă tot de Dumnezeu, pentru că omul nu e capabil să o facă prin forţele proprii. Dar atunci, totul se reduce la predestinare, iar omul nu-şi poate influenţa soarta.

Pe această temă s-au scris tomuri întregi, însă nici un teolog n-a putut găsi o soluţie. Problema e similară cu întrebarea despre ce a fost mai întâi: oul sau găina? în cazul de faţă nu se poate şti dacă Dumnezeu îi oferă omului iubirea sa, dar apoi şi puterea de a răspunde la ea, sau dacă Dumnezeu îşi oferă iubirea, iar omul trebuie să dorească mai întâi el să poată răspunde şi abia atunci să primească forţa de a o face, tot de la Dumnezeu.

VI. RUGĂCIUNEA

,,Dacă-i vorbeşti lui Dumnezeu, te rogi; dacă

Dumnezeu îţi vorbeşte, suferi de schizofrenie."[1]

Mottoul e amuzant, desigur; totuşi, în creştinism se socoteşte că omul poate vorbi cu Dumnezeu, primind şi răspunsuri, fără să fie nebun. Biblia prezintă deseori mesajele venite

de la Dumnezeu sub formă de vise şi viziuni. Din punct de vedere psihologic, visele sunt importante pentru că dau indicii despre personalitatea profundă a omului; poate că de aceea Dumnezeu, dacă vrea să-i transmită ceva. omului, o face prin vise, adică în adâncul sufletului lui.[2]

Prin rugăciune, în general, se înţelege actul liber al omului de

ais e adresa lui Dumnezeu pentru a-i cere ceva.[3] în toate religiile lumii se întâlnesc felurite tipuri de rugăciune, iar traditia crestină este si ea bogată în diferite astfel de forme, care vor fi amintite mai jos, după câteva consideraţii preliminare.

1. Thomas Szasz, *Schizophrenia: The Sacred*

Symbol ofPsychiattry, Oxford University Press, Oxford, 1979, p. ioi.

2. De această părere este Augustin George, „Vise", în *Vocabular de teologie biblică,* Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, 2001, p. 777. Mai multe pe această temă *ibid*..

3. A se vedea însă şi mai jos, subcapitolul 3, „Ce să ceri în rugăciune?". Pentru o tratare exhaustivă a temei rugăciunii în tradiţia crestină si în religiile care au influentat-o, *cf.* René Lebrun, „Prière", în Marcel Viller,

Charles Baumgartner, André Rayez (ed.), *Dictionnaire de spiritualité: ascétique et mystique, doctrine et histoire,* Beau- chesne, Paris, 1932-1995, vol. 12 (1993), col. 2196 şi urm.

1. Câteva anecdote despre rugăciune

Mesajele de la Dumnezeu de cele mai multe ori nu vin sub forma unor vise şi nici a unor voci inexplicabile auzite în cap, ceea ce, în anumite condiţii, ar putea sugera probleme psihice. De obicei se întâmplă ca în anecdota cu preotul din cale-afară de credincios în timpul unei inundaţii.

Apa creştea în satul preotului respectiv, iar la un moment dat a trecut pe lângă biserică un tractor în care se înghesuiseră câţiva enoriaşi ca să scape de inundaţii. I-au făcut loc şi preotului. Acesta a refuzat:

— Luaţi-i pe alţii! Eu mă rog neîncetat să mă salveze Dumnezeu!

Fiindcă apa tot creştea, preotul s-a urcat pe acoperişul bisericii. A trecut o barcă, iar oamenii din ea l-au chemat şi ei. Preotul a refuzat din nou, din acelaşi motiv. În cele din urmă, apa era atât de mare, încât a trebuit să se urce în vârful clopotniţei. De data asta s-a apropiat un elicopter de salvare, dar

preotul o ţinea pe a lui, că Dumnezeu îi va asculta rugăciunea stăruitoare şi-l va salva.

Apa a depăşit biserica, iar preotul s-a înecat. întâlnindu-se cu Dumnezeu pe lumea cealaltă, preotul l-a întrebat:

— Doamne, de ce nu mi-ai ascultat rugăciunea? Te-am slujit cu credinţă şi am avut încredere că mă vei salva!

— Ţi-am ascultat rugăciunea şi ţi-am trimis un tractor, o barcă şi un elicopter, dar n-ai vrut să mă asculţi! i-a răspuns Dumnezeu.

Tâlcul acestei anecdote este că mesajele de la Dumnezeu, inclusiv ca răspuns la rugăciune, de cele mai multe ori vin prin alţi oameni.

O altă anecdotă ecleziastică vorbeşte despre modul în care sunt uneori îndeplinite rugăciunile:

Un om de afaceri evlavios i se ruga în biserică, într-o zi de marţi, Sfântului Anton de Padova:

— Sfinte Antoane, afacerea mea e în mare pericol. Fă-mă să găsesc cât mai repede un milion de euro, că altfel totul se duce de râpă, tot ce am construit până acum.

Lângă el se ruga un om sărman:

— Sfinte Antoane, fă-mă să câştig ioo de lei, să duc de mâncare la copii...

Celălalt insista însă: „Sfinte Antoane, un milion de euro, am mare nevoie...", fiind întrerupt mereu de omul sărac, „Numai ioo de lei, Sfinte Antoane.

La un moment dat, exasperat, omul de afaceri îi spune celui de lângă el:

— Omule, poftim ioo de lei şi lasă-l pe Sfântul Anton să se concentreze!

Şi, în sfârşit, o a treia, despre legătura dintre fapte şi rugăciune.

Un om cu o familie numeroasă, ajuns într-o situaţie disperată, se ruga neîncetat, zi şi noapte, să câştige neapărat la loz în plic. O ţinea tot aşa, zile întregi, din ce în ce mai intens: să câştige la loz în plic. Aşa că, într-o noapte, i s-a arătat un înger în vis, care i-a spus:

— Te-ai rugat bine; Dumnezeu o să-ţi asculte rugăciunea. Ţi-ar fi ascultat-o încă din prima zi, dar trebuie să faci şi tu ceva.

— Fac orice, spune-mi numai, a zis omul.

— Păi, cumpără-ţi un loz!

Ultima anecdotă de mai sus exprimă un principiu formulat şi de un sfânt cunoscut drept „contemplativ în acţiune", Ignaţiu de Loyola (1491-1556). El a arătat că un bun creştin îmbină munca şi rugăciunea astfel încât acţionează ca şi cum totul ar depinde numai de el şi se roagă ca şi cum totul ar depinde numai de Dumnezeu.

2. Dumnezeu poate fi mituit?

Cu prilejul unor evenimente religioase, publicul e întrebat uneori de reporteri pentru ce se roagă, iar de obicei răspunsurile sună cam aşa: „Pentru sănătate, pentru spor în casă, pentru ca băiatul nostru să-şi găsească un loc de muncă mai bun..."

Dar ce sens are oare rugăciunea pentru un loc de muncă mai bun? Cel care rosteşte o astfel de rugăciune egoistă speră că, dacă a aprins o

lumânare în cinstea lui, Dumnezeu îi va oferi lui ce şi-a dorit, şi nu altcuiva, care poate e mai bine pregătit sau are mai mare nevoie. A face acest lucru echivalează cu încercarea de mituire a lui Dumnezeu, ca şi cum El, o Fiinţă desăvârşită, ar putea fi manipulat sau corupt, luând partea cuiva în detrimentul altora.

3. Ce să ceri în rugăciune?

Atunci de ce să te mai rogi? Din punct de vedere creştin, rugăciunea e în primul rând un mod – printre altele – de a păstra o relaţie personală cu Dumnezeu şi doar în al doilea rând un mod de a-i cere ceva lui Dumnezeu. Când ucenicii l-au întrebat pe Isus Cristos cum să se roage, acesta le-a spus: „Ştie Tatăl vostru de ce aveţi nevoie mai înainte ca să-i cereţi voi" (Evanghelia după Matei 6, 8). Dacă Dumnezeu e atotştiutor, este evident că ştie ce are nevoie fiecare, iară să fie

nevoie să i se ceară, şi se poate pune întrebarea rostului unei rugăciuni de cerere. Dumnezeu este veşnic, deci şi planul său cu omenirea şi cu fiecare om în parte este veşnic. Cum se poate gândi cineva că prin propria rugăciune îl va putea face pe Dumnezeu să se răzgândească, să-şi schimbe planul veşnic? Aceste întrebări i-au frământat şi pe creştinii de la începuturile Bisericii. Un răspuns interesant este cel al lui Grigore cel Mare (540-604), care spunea că şi cererile credincioşilor sunt incluse în planul veşnic al lui Dumnezeu.[1] Cu alte cuvinte, are sens ca oamenii să ceară ceva în rugăciune, pentru că în planul lui Dumnezeu intră şi faptul ca creştinii să primească anumite lucruri *dacă* le cer în rugăciune.

Atunci poate că lui Dumnezeu îi place ca oamenii să cerşească de la El? Nici de aşa ceva nu poate fi vorba, fiindcă Dumnezeu, fiind perfect, n-are nevoie de nimic de la oameni, aşadar nu ne putem închipui că Dumnezeu aşteaptă ca oamenii să se roage pentru ca El să se simtă important ca binefăcător şi să-şi hrănească orgoliul, arătând că e un mare filantrop. Dumnezeu este mai presus de toate acestea, iar omul e de fapt cel care are nevoie de rugăciune şi de efectele ei.

Pe de altă parte, ceea ce-i trebuie fiecăruia nu coincide cu ceea ce-şi doreşte. în spiritualitatea creştină se spune de multe ori că Dumnezeu dăruieşte oamenilor ce au cerut dacă acele lucruri le sunt într-adevăr folositoare pe plan spiritual. Altfel spus, dacă, de exemplu, un creştin se roagă să

1. *Dialoguri,* I, VIII.

devină bogat, dar Dumnezeu ştie că acel om, văzându-se plin de bani, nu şi-ar folosi averea ca să facă bine în jur, ci ar deveni un ticălos, atunci nu-i va asculta rugăciunea, tocmai spre binele lui. E un exemplu împins la extrem, dar care ilustrează cum explică de obicei teologii de ce unele rugăciuni sunt ascultate, iar altele nu: toate sunt deja scrise în planul veşnic al lui Dumnezeu cu omenirea. Ce-i drept, e greu de explicat cum se împacă acest plan veşnic cu libertatea omului de a-şi alege faptele şi drumul în viaţă. Planul lui Dumnezeu cu omenirea s-ar putea asemui cu un fluviu care curge neîncetat într-o direcţie, chiar dacă, pe alocuri, din cauza terenului, se formează vârtejuri în care apa curge şi în sens invers sau există ochiuri de apă care rămân nemişcate. Toate aceste particularităţi se schimbă uneori cu timpul, dar nu modifică direcţia în care curge fluviul. în acest fel s-ar putea înţelege faptul că Dumnezeu respectă libertatea omului de a-l respinge pe El şi planul său, şi totuşi planul se desfăşoară mai departe după voinţa divină.

Modul de a concepe efectul rugăciunii, aşa cum a fost descris mai sus, se poate citi împreună cu afirmaţiile lui Isus Cristos despre providenţa divină, adică despre înţelepciunea lui Dumnezeu care se îngrijeşte de toate fiinţele vii şi de realităţile materiale din lume în aşa fel încât planul său să se înfăptuiască:

> Aşadar nu vă faceţi griji spunând: „Ce vom mânca?" sau „Ce vom bea?" sau „Cu ce ne vom îmbrăca?", căci toate acestea le caută păgânii; doar ştie Tatăl vostru ceresc că aveţi nevoie de toate acestea. Căutaţi mai întâi împărăţia şi dreptatea lui şi

toate acestea vi se vor da pe deasupra (Evanghelia după Matei ***6***, 31-33).

Din spusele lui Isus Cristos – „când vă rugaţi, nu îndrugaţi multe" (Matei 6, 7) –, luate împreună cu ideea amintită mai sus (Matei ***6***, 8), reiese că, în rugăciune, cererile referitoare la bunuri materiale ajung pe planul al doilea. Dacă oamenii se preocupă în primul rând să fie buni creştini – să caute împărăţia cerurilor şi să răspândească dreptatea lui Dumnezeu în lume cele necesare traiului de zi cu zi vor veni pe deasupra; în plus, pentru cei atraşi în primul rând de viaţa spiritului, celelalte lucmri – cum ar fi mâncarea, băutura şi îmbrăcămintea – nu mai contează atât de mult.

Totuşi, rugăciunea de cerere, chiar dacă trece pe planul al doilea, are un sens şi în creştinism. Cererea de iertare este una dintre cele mai importante, ca premisă pentru alte rugăciuni, aşa cum se va vedea mai jos; apoi, orice rugăciune de cerere adresată lui Dumnezeu exprimă conştiinţa faptului că omul primeşte totul de la El, care a creat lumea şi o menţine în existenţă, îngrijindu-se de ea. Cererea de bunuri materiale se j ustifică mai ales pentru cei care se află în situaţii-limită, în care se manifestă cel mai mult încrederea celui care i se roagă lui Dumnezeu. Cei care nu au lipsuri pot spune şi ei „pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi", care în primul rând se referă la pâinea sufletului, dar, punând accentul pe „pâinea *noastră*", se pot gândi atunci că o astfel de rugăciune îi obligă la solidaritate cu cei nevoiaşi, care n-au această pâine.

4. Există vreo reţetă pentru rugăciunea perfectă?

Unii creştini se întreabă uneori care carte de rugăciuni este cea mai bună pentru ca rugăciunile să fie ascultate, iar câteodată auzim recomandări referitoare la o anumită rugăciune, care ar fi „mai puternică" şi ar avea succes. A vedea lucrurile în acest fel înseamnă însă a lua rugăciunile drept ritualuri magice, care funcţionează doar dacă urmează un anumit tipic. Aşa par să considere rugăciunea – un fel de vrăjitorie sau poate joc piramidal – şi cei care dau diferite indicaţii suplimentare: va avea efect, de pildă, numai dacă este rostită de nouă ori pe zi, împărţindu-se zilnic şi câte nouă exemplare din textul rugăciunii la diferite persoane. Aşadar, dacă rugăciunea e spusă de opt ori sau de zece ori, n-ar avea nici o valoare...

Isus Cristos n-a dat vreo reţetă de rugăciune, fiindcă se adresa unor oameni care erau familiarizaţi, într-o oarecare măsură, cu acest act religios. El le-a oferit ucenicilor săi, în mai multe rânduri, exemplul său personal, dar a şi vorbit despre intenţia şi conţinutul rugăciunii, precum şi despre atitudinea potrivită pentru aceasta.

în primul rând, El a criticat rugăciunea rostită în numele altora, pentru bani: „Vai vouă, cărturarilor şi fariseilor făţarnici, care mâncaţi avutul văduvelor şi vă prefaceri că vă rugaţi îndelung; de aceea veţi primi mai aspră osândă!" (Matei 23, 14). Nu numai

rugăciunea pentru bani poate fi prefăcută, ci şi cea în nume propriu, aşa cum reiese, de pildă, dintr-o parabolă a lui Isus despre rugăciune:

> Doi oameni s-au suit la Templu să se roage: unul era fariseu şi celălalt, vames. Fariseul, stând drept, se ruga astfel în sinea lui: „Dumnezeule, îţi mulţumesc că nu sunt ca ceilalţi oameni – hrăpăreţi, nedrepţi, adulteri, sau chiar ca vameşul acesta. Eu postesc de două ori pe săptămână, dau zeciuială din tot ce câştig". Iar vameşul, stând departe, nu îndrăznea nici ochii să şi-i ridice spre cer, ci îşi bătea pieptul spunând: „Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului!" Vă spun: acesta s-a coborât îndreptătit la casa lui, iar nu acela. Fiindcă oricine se înalţă va fi smerit şi oricine se smereşte va fi înălţat (Luca 18, 10-14).

Parabola e provocatoare, pentru că fariseii erau oameni evlavioşi, cunoşteau Biblia la perfecţie şi se străduiau să respecte cu sfinţenie preceptele religioase. Dacă ar fi spus parabola în

zilele noastre, Isus ar fi vorbit probabil de un preot, călugăr sau teolog. Iată însă că şi astfel de persoane, pentru care religia reprezintă centrul vieţii, pot fi date exemplu negativ în materie de rugăciune, iar în cuvintele rugăciunii lui se poate observa şi de ce. Culmea, exemplu pozitiv de rugăciune este dat un „vameş", mai precis un fel de funcţionar al fiscului, care aduna impozitele pentru autorităţile romane de ocupaţie. Un astfel de om era dispreţuit, fiind văzut drept o unealtă a duşmanilor care au cucerit ţara, un trădător. Dar Isus nu de asta îl dă exemplu pozitiv, ci fiindcă, în mod paradoxal, el este cel care are atitudinea potrivită pentm rugăciune, nu teologul de lângă el, care se umflă în pene.

Aşadar, mai întâi este nevoie de o atitudine corespunzătoare, lipsită cu totul de ipocrizie, după cum subliniază un alt pasaj din Evanghelie: „Când vă rugaţi, nu fiţi ca făţarnicii, cărora le place să se roage stând în picioare prin sinagogi şi pe la colţurile ulițelor, ca să se arate oamenilor; adevăr vă spun: ei şi-au primit plata" (Matei *6*, 5). Cu alte cuvinte, dacă unii credincioşi se roagă ca să arate altora cât de evlavioşi sunt, au obţinut ce au vrut: i-au remarcat oamenii, dar nimic mai mult, adică n-au putut intra realmente în legătură cu Dumnezeu.

Cel mai bine, spune Isus, este ca rugăciunea să fie făcută în taină, şi atunci nu mai există pericolul afişării evlaviei: „Când te rogi, intră în odaia ta şi, încuind uşa, roagă-te Tatălui tău, care este în ascuns; şi Tatăl tău, care vede în ascuns, îţi va

răsplăti" (Matei *6, 6).*

Pe lângă lipsa de prefăcătorie, pentru ca rugăciunea să fie corect făcută, mai e nevoie şi ca aceasta să aibă la bază o credinţă neclintită:

> Dacă aţi avea credinţă şi nu v-aţi îndoi, [...] chiar de aţi spune muntelui acestuia: „Ridică-te şi aruncă-te în mare!" se va face. Şi toate câte veţi cere în rugăciune având credinţă, veţi primi" (Matei 21, 21-22).

în sfârşit, ca premisă pentru rugăciune mai contează şi relaţia cu semenii: Jar când staţi în rugăciune, dacă aveţi ceva împotriva cuiva, iertaţi, pentru ca şi Tatăl vostru care este în ceruri să vă ierte greşelile" (Marcu 11, 25). în general, din Evanghelie reiese că relaţia omului cu ceilalţi dovedeşte şi relaţia aceluia cu Dumnezeu; aici se arată că şi rugăciunea e viciată de gânduri rele la adresa altor oameni.

Spusele lui Isus despre rugăciune ar putea fi rezumate într-o listă de verificare a piedicilor în calea acesteia:

	NU	DA
Ai luat sau ai dat bani pentru rugăciune?		
Te rogi din vreun interes ipocrit?		
Ai vreo îndoială că rugăciunea îţi va fi ascultată?		
Dusmăneşti pe cineva?		

Dacă toate răspunsurile la chestionarul de mai sus sunt „nu", înseamnă că toate piedicile în calea rugăciunii, criticate de Isus Cristos în Evanghelie, sunt înlăturate şi se poate trece la pasul următor, şi anume formularea propriu-zisă a unei rugăciuni. S-

ar putea observa însă că prin eliminarea acestor neajunsuri se stabileşte deja o legătură cu Dumnezeu, chiar şi Iară rostirea vreunei rugăciuni propriu-zise.

Isus Cristos s-a referit şi la modul de a formula o rugăciune, recomandând ca aceasta să fie cât mai simplă: „Când vă rugaţi, nu îndrugaţi multe, ca păgânii, căci lor li se pare că întru vorbăria lor vor fi ascultaţi. Aşadar nu vă asemănaţi lor, căci ştie Tatăl vostru de ce aveţi nevoie mai înainte ca să-i cereţi voi" (Matei 6,7—8). Din păcate, prin cărţile de rugăciuni rareori găsim modele de rugăciune care să respecte această cerinţă. De multe ori găsim texte elaborate după toate regulile retoricii, care încearcă să-i capteze atenţia lui Dumnezeu, să-i atragă bunăvoinţa, chiar să-l linguşească, aşa cum ar face un bun avocat sau un politician care doreşte să convingă pe cineva să-l asculte. E de prisos să spunem că astfel de trucuri nu funcţionează cu o Fiinţă atotştiutoare. Alte texte de rugăciune, care, de asemenea, „îndrugă multe", sunt cele care-i dau indicaţii lui Dumnezeu despre ce să facă şi mai ales în ce fel ar trebui să ne îndeplinească cererile.

După aceste avertismente, învăţătorul oferă El însuşi un model de rugăciune, şi anume „Tatăl nostru" sau „Rugăciunea domnească" (adică a Domnului). Dar nici măcar această rugăciune, cunoscută de creştinii de toate confesiunile, nu e menită să devină textul unui ritual închistat, care nu are efect decât dacă e îndeplinit întocmai cum se cere, în cele mai mici detalii, asemănându-se astfel cu o procedură birocratică. De fapt, chiar în Evangheliі sunt două variante ale acestei rugăciuni,

cea mai cunoscută fiind cea din Evanghelia după Matei (6, 9-13). Iată mai jos versiunea mai scurtă şi mai simplă, din Evanghelia după Luca:

Tată, sfinteacă-se numele tău;
vie împărăţia ta;
pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o în fiecare zi
şi ne iartă păcatele, căci şi noi iertăm oricui ne e dator;
Şi nu ne duce în ispită (Luca 11, 2-4).

Acest exemplu de rugăciune formulat de Isus corespunde sfaturilor pe care le dă El cu alte ocazii şi care au fost amintite mai sus: se caută mai întâi împărăţia lui Dumnezeu („vie împărăţia ta"), iar cererile sunt formulate simplu („dă-ne pâinea"), în contextul căinţei pentru propriile păcate şi al angajamentului de a le ierta celor cu care există conflicte.

încă o idee care se desprinde din cele spuse de Isus despre rugăciune, dar şi din comportamentul său, este că aceasta nu exclude bucuria. Uneori se creează impresia că un om care se dedică rugăciunii stă mai mult singur şi se străduieşte să devină cât mai ursuz. Desigur, unii creştini pot prefera singurătatea, o dorinţă legitimă, dacă ei consideră că acest tip de viaţă li se potriveşte. Dar, în principiu, acest lucru nu este neapărat necesar. Isus s-a rugat deseori, la fel şi ucenicii săi. Cu toate acestea, au fost acuzaţi astfel: „Ucenicii lui Ioan [Botezătorul] postesc adeseori şi fac rugăciuni, şi la fel şi ai fariseilor, dar ai tăi mănâncă şi beau". Dar Isus le-a zis: „Nu puteţi să-i puneţi pe nuntaşi să postească atât timp cât mirele este cu ei" (Luca 5, 33-34). Cu alte cuvinte, cine-l are pe Dumnezeu în suflet are dreptul să se bucure şi să se veselească împreună cu

prietenii.

5. Diferite forme de rugăciune

în tradiţia creştină s-au dezvoltat, de-a lungul timpului, nenumărate forme de mgăciune, unele proprii anumitor perioade, confesiuni sau ordine călugăreşti. Unele dintre ele nu sunt specific creştine, ci pot fi întâlnite şi în alte religii; mai mult decât atât, în ultimele decenii, unii maeştri spirituali creştini au preluat şi adaptat chiar tehnici de rugăciune din alte religii, mai ales asiatice, ce-i drept, acestea din urmă fiind controversate printre creştini, ca şi unele forme de rugăciune care nu pot fi întâlnite explicit în Biblie. Iată, mai jos, câteva dintre cele mai des întâlnite:

Rugăciunea vocală este cea rostită în cuvinte, cu voce tare, formulată liber sau citindu-se texte prestabilite, fiind folosită de obicei când mai mulţi oameni se roagă împreună. O formă des întâlnită a acestui tip

de rugăciune este cea liturgică, adică cea care se desfăşoară în cadrul slujbelor din biserică. Interiorizarea necesară rugăciunii se realizează, în acest caz, de către participanţi, prin armonizarea minţii cu cuvintele pe care le aud rostite de preot sau recitate în cor de toţi cei prezenţi. Un gen deosebit de rugăciune vocală este cel cu ajutorul Psalmilor, folosit deja de monahii din Antichitatea creştină, deoarece cuvintele rostite sunt cele inspirate direct de Duhul Sfânt s i as ternute în

scris în Biblie.

Aspirationes (lat. „inspiraţii"). Denumirea aplică rugăciunii un termen legat de respiraţia omului şi de aspiraţiile acestuia în sens religios; în general, se spune că rugăciunea e respiraţia sufletului. În cazul de faţă este vorba de scurte rugăciuni sau chiar doar de suspine izvorâte spontan din sufletul unor cres tini foarte ferventi, fiind cunoscute s i sub denumirea de ***iaculatoria,***

„[rugăciuni] lansate, zvârlite" din inimă. Erau întâlnite deja la monahii din deşert în primele veacuri ale cres tinismului. În Occident sunt numite uneori ***iaculatoria*** si formule scurte recomandate în cărtile de rugă-

ciuni pentru orice împrejurare, insă acestea nu mai au caracterul spontan izvorât din inimă, ci se b^^că pe texte prestabilite.

Rugăciunea inimii sau ***Rugăciunea lui Isus*** e o formă de rugăciune apropiată de

cea de mai sus şi răspândită mai ales în tradiria mistică ortodoxă a isihasmului, calea de a dobândi pacea lăuntrică. Concret, aceasta constă în repetarea de cât mai multe ori a formulei „Doamne Isuse Cristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine, păcătosul” sau a variantei mai scurte „Doamne Isuse Cristoase, rriiluies te-mă”, cu voce tare sau în gând, până când, prin interiorizare progresivă,

devine o rugăciune continuă,

care s-ar putea spune că însotes te respiram s i curge fără efort. Posibilele asemănări între această tehnică de rugăciune şi mantra hindusă sunt, în general, respinse de teologii ortodocşi, care socot că acestea sunt superficiale.

Lectura duhovnicească (spirituală) are ca obiect texte ale tradiţiei duhovniceşti creştine şi nu are ca scop informarea, ci perfecţionarea în viaţa spirituală, aprofundarea legăturii personale cu Dumnezeu, astfel încât interiorizarea textului citit dă

naştere rugăciunii sau devine chiar ea o rugăciune. O formă apropiată de aceasta s-a dezvoltat mai ales în monahismul occidental – dar nimic nu împiedică practicarea ei de către orice crestin –, si anume ***lectio divina,*** o lectură spirituală ce porneşte de la unele fragmente din Biblie, la care apoi se meditează, care devin obiect al rugăciunii ca răspuns la cuvântul lui Dumnezeu citit si, în cele din urmă, culminează cu contemplaţia.

Cercetarea cugetului sau

examinarea conştiinţei are în vedere înlăturarea piedicilor rugăciunii, aşa cum am amintit şi mai sus, dar poate deveni ea însăşi o rugăciune, pentru că, reflectând asuprarelatiei cu divinitatea s i cu semenii săi, omul intră astfel în relaţie cu Dumnezeu, aşa cum se întâmplă în cazul unei rugăciuni.

Meditaţia este o tehnică întâlnită în mai multe traditii spirituale ale lumii, ba chiar şi în domenii fără legătură cu religia, de pildă cu referire la reflecţii

filozofice, ca metodă de psihoterapie şi ca mod de a privi anumite creaţii artistice. Meditatia cres tină cunoas te metode variate; ea se desfas oară

implicând cugetul, fantezia, emotiile s i dorintele în căutarea unor răspunsuri legate de viaţa spirituală sau însuşirea în credinţă a unor mistere divine, în vederea aprofundării cunoaşterii lui Isus Cristos şi a legăturii cu El. În timp ce

rugăciunea vocală bazată pe texte prestabilite rămâne la formulări generale, meditaţia se adaptează mai bine la situaţia actuală s i concretă a celui care se adânces te în ea.

Rugăciunea lăuntrică **este o rugăciune afectivă, în care, pe**
lângă meditatie si reflectia mai mult ratională
care o însoţi , , , j
ţeste, intervine în mai mare măsură emoţia ce motivează voinţa. Este o rugăciune în care se simplifică activitatea raţională, ajungând până la urmă să însemne doar rămânerea în prezenţa lui Dumnezeu fără nimic altceva, chiar şi pentru scurt timp. Concret, rugăciunea lăuntrică este exprimată prin foarte putine cuvinte sau, în forma ei desăvârs ită, chiar fără cuvinte, devenind, as adar, o formă de rugăciune a inimii, as a cum este cea dezvoltată în traditia isihastă, amintită mai sus.

Contemplaţia, **Câteva dintre formele de rugăciune de mai sus (cea vocală, meditaţia şi rugăciunea lăuntrică) pot fi văzute ca stadii de perfecţionare a rugăciunii, care pregătesc contemplaţia; aceasta din urmă, în stadiul ei cel mai înalt, este o rugăciune supranaturală, revărsată în suflet de către Dumnezeu, o experientă ce tine de domeniul trăirii mistice. Celebra mistică spaniolă Tereza de Avila (1515—1582) socotea că pentru a putea ajunge la contemplaţie este nevoie de îndeplinirea unor condiţii premergătoare: o conştiinţă curată, o viată reculeasă, iubirea fată de semeni în smerenie s i în uitare de sine, precum şi iubirea crucii lui Cristos.** [1]

Exerciţiile spirituale **sunt un ansamblu de rugăciuni, meditaţii şi practici contemplative, după o metodă dezvoltată iniţial de Ignaţiu de Loyola, care se desfaşoară de obicei sub**

1. Pentru prezentarea acestora pe larg, a se vedea Hans Buob, *Tur nach Innen: Wege zum Inneren Gebet,* UNIO-Verlag, Fremdin- gen, 2001, pp. 122-126. Referitor la diferitele stadii premergătoare ale contemplaţiei, *cf. ibid,* în special pp. 28-30.

călăuzirea unui maestru spiritual, care tine zilnic conferinţe şi oferă îndrumări individuale participanţilor. Astfel de reculegeri duhovniceşti de mai multe zile sau chiar de o lună întreagă au devenit o practică anuală obişnuită pentru pre- orii s i călugării din Occident. În ultimele decenii s i mirenii au început să fie interesau de astfel de activităţi, care înlesnesc aprofundarea credintei s i a vierii spirituale, as a încât au apărut şi forme de exerciţii spirituale adaptate la cerinţele societăţii actuale şi ale omului modern.

Tradiria cres tină cunoas te as adar numeroase tipuri de rugă- ciune: unele sunt întâlnite deja în Biblie şi se bazează pe învăţătura s i exemplul lui Isus Cristos s i al apostolilor, altele au preluat tehnici prezente şi în alte religii sau au evoluat progresiv, perfecţionându-se în cadrul creştinismului însuşi. Clasificarea de mai sus nu e singura posibilă, pentru că variantele descrise se întrepătrund uneori între ele, având elemente comune, sau se folosesc unele alături de altele. În plus, diferitele tradiţii de spiritualitate creştină insistă în mod diferit pe anumite nuanţe ale tuturor acestor metode, însă nu există vreuna care să ofere o reţetă obligatoriu de urmat pentru toată lumea. Toate aceste metode de rugăciune au în comun stabilirea unei comunicări lăuntrice cu Dumnezeu şi orice

cale urmată este valabilă dacă o poate realiza.

Cineva care doreşte să-şi perfecţioneze viaţa spirituală poate urma o tradiţie de rugăciune deja consacrată (de pildă a unui ordin religios) sau se poate familiariza cu mai multe metode, ajungând apoi să şi-o creeze pe cea proprie, adaptată la situaţia concretă în care se află. De pildă, un fragment de text liturgic, potrivit mai ales pentru rugăciunea vocală, rostită în comun cu alti creştini, poate fi folosit s i pentru lectura spirituală, iar aceasta, la rândul ei, să devină un punct de

plecare pentru meditaţie, care să se continue apoi cu alte forme de rugăciune. Dar oricât de elaborate ar putea deveni tehnicile de rugăciune, e mereu recomandabilă verificarea acestora în funcţie de consideraţiile lui Isus Cristos despre ele, aşa cum am văzut mai sus.

Ajungând la sfârşitul volumului şi sperând că acesta nu le-a pricinuit cititorilor mai mult stres în legătură cu religia decât aveau înainte de a-l deschide, aş relua pe scurt unele idei care, în capitolele respective, apăreau uneori doar printre rânduri sau pluteau în aer ca răspuns aşteptat la întrebările formulate.

i. Câteva reflecţii finale

Mai întâi am vrut să pledez pentru evitarea idolatrizării Bibliei. în capitolul despre etică, unde am vorbit despre Decalog, am amintit posibilii idoli ai lumii de azi; în cazul creştinilor, în mod paradoxal, se poate adăuga şi Biblia ca posibil idol modern, aceasta fiind socotită fie un gen de oracol ce are răspuns la toate – adăugându-se poate şi părerea că tot ce scrie în alte texte nu are nici o relevanţă pentru religie –, fie un obiect al venerației credincioşilor, asemenea moaştelor unor sfinţi, la înţelegerea căruia omul de rând n-are acces şi, de aceea, nici măcar n-ar trebui să îndrăznească să-l deschidă. Aceste observaţii intră în contradicţie cu afirmaţia că Biblia este un etalon pentru credinţa şi viaţa Bisericii doar dacă se doreşte o lectură fundamentalistă a Scripturii.

Trecând apoi la crezul creştin, la obiectul credinţei, am arătat pe larg că numeroase dispute sunt provocate de neînţelegeri referitoare la formulări şi la termenii folosiţi. Există, desigur, şi divergenţe între creştini care se datorează unor concepţii fundamental diferite; dar în istoria Bisericii au existat cazuri în care, după multă vreme, oamenii au ajuns la concluzia că e vorba doar de un conflict terminologic şi s-a ajuns la înţelegere. De aceea, e posibil ca şi pe viitor să se mai repete astfel de împăcări, în privinţa unor concepţii care azi par ireconciliabile. Modul de a formula obiectul credinţei a evoluat şi în funcţie de discuţiile care au apărut, de-a lungul timpului, între creştini. Misterele în care cred creştinii rămân mereu aceleaşi, dar modul în care sunt ele exprimate se poate adapta, aşa cum s-a întâmplat deja de mai multe ori până acum.

Ţinând seama de aceasta, mişcarea ecumenică ce a apărut la începutul secolului XX a arătat că fărâmiţarea creştinismului în nenumărate Biserici şi comunităţi creştine nu poate fi văzută neapărat ca ruptură şi ca o problemă, ci şi ca o bogăţie a unei multitudini de tradiţii. Părerea potrivit căreia acei creştini care acum 500 sau 1000 de ani au pornit pe un alt drum decât partea majoritară a Bisericii, din cauza unor opinii diferite, ar reprezenta astăzi un pericol pentru puritatea credinţei echivalează cu a spune că ar trebui să-i urâm pe ceilalţi fiindcă văd iubirea altfel decât noi.

Atitudinile critice faţă de Biserică, dacă nu sunt şi autocritice, vin de obicei din partea unor oameni care privesc Biserica drept o instituţie din afara lor, de la care au tot felul de pretenţii. Dar Biserica e alcătuită din fiecare dintre noi, astfel încât fiecare îşi poate găsi în jur Biserica aşa cum şi-o doreşte, lipsită de neajunsuri. Acest lucru se poate întâmpla fără a aştepta reforme dispuse de sus în jos, de la ierarhi şi preoţi, ci luând personal în serios etica creştină, cu poruncile ei străvechi adaptate la viaţa de azi şi mai ales cu porunca iubirii. Chiar cineva care nu speră să existe ceva după moarte şi nu e interesat de calea creştină pentru a ajunge să trăiască veşnic poate remarca însă că o societate care s-ar organiza pe principiul iubirii faţă de oameni ar deveni un mic paradis. Deşi astfel de moduri de a trăi nu s-au putut dezvolta şi impune până în prezent pe scară largă, ci s-au limitat la câteva comunităţi sau locuri, pentru scurt timp şi fără a fi ferite de dificultăţi, ele sunt un mod de a experimenta iubirea divină dăruită oamenilor pentru ca şi ei să o ofere în continuare semenilor. Felul în care cineva se poartă cu aproapele său echivalează cu cel în care se poartă cu Dumnezeu însuşi.

Oricine, chiar dacă nu e un sfânt sau un mare mistic, poate ajunge să aibă un fir direct cu Dumnezeu, şi anume prin rugăciune. Unii creştini îi deleagă pe preoţi să facă rugăciuni în biserică în locul lor, dar ar fi mult mai simplu – ba chiar şi mai ieftin! – să o facă direct, fără intermediari. în capitolul despre rugăciune

am prezentat mai multe forme ale acesteia, aşa cum au evoluat ele în istoria creştinismului, şi care se mai pot adapta şi azi personalităţii fiecăruia.

Isus Cristos a spus, odată, că „sâmbăta a fost făcută pentru om, şi nu omul pentru sâmbătă" (Marcu 2, 27), remarcă pe care am amintit-o în capitolul despre etică. Cele afirmate acolo s-ar putea rezuma astfel, parafrazând: „religia a fost făcută pentru om, şi nu omul pentru religie". Dacă religia nu-l face pe om fericit, ci dimpotrivă, îl stresează, ba chiar, în mod paradoxal, îl îndepărtează de Dumnezeu, atunci ea nu mai are nici un rost. Pe de altă parte, unii teologi contemporani şi-au pus chiar întrebarea dacă creştinismul este, în esenţă, o religie. Aşa cum îl cunoaştem azi, el are, desigur, o serie de elemente religioase, dar s-ar putea să fie mai mult decât o religie sau să poată exista independent de ea.

întemeietorul creştinismului le-a propovăduit unor oameni bine înrădăcinaţi într-o religie, cea a evreilor din vechime; atunci când primii creştini au înţeles că menirea lor nu este să se limiteze la poporul din care făceau parte, ci să ducă mesajul creştin în lumea întreagă, au renunţat la iudaism şi au dezvoltat un sistem propriu de ritualuri, de texte sacre şi de precepte morale, integrând, desigur, o parte din cel în care s-a dezvoltat. Ulterior, creştinismul a preluat nu numai rituri, ci şi idei din lumea în care s-a răspândit, cea antică greco-romană. într-un fel, creştinismul s-ar putea înţelege nu ca religie propriu-zisă, ci ca mod de a fi, ca o concepţie despre lume ce integrează ritualuri, precepte, idei legate de dimensiunea religioasă a omului în general – deci şi a creştinului. Elementele religioase au fost preluate din afară astfel încât să nu contravină spiritului creştinismului; de pildă, jertfele aduse zeilor n-au fost „botezate". De aceea, în felu-ritele tradiţii creştine, dacă unele elemente ce nu ţin de concepţiile de bază, ci de componenta religioasă – cum ar fi datini sau ritualuri –, sunt diferite, aceasta nu înseamnă o deviere de la creştinismul autentic. De exemplu, unii creştini s-au obişnuit să-şi facă cruce, alţii nu; e o diferenţă religioasă, dar nu esenţială, iar spiritul creştin rămâne acelaşi şi la unii, şi la alţii.

Din gândurile de mai sus reiese atunci o întrebare suplimentară: nu cumva esenţa creştinismului supravieţuieşte şi în absenţa unei religii propriu-zise?

ÎNCHEIERE 213

2. Mai multe informaţii

Un creştin bine informat va s ti să deosebească între lucrurile de bază ş i detaliile ce nu schimbă esenta credintei sau care uneori chiar încurcă; de asemenea, va recunoas te sfaturile care în loc să-i ajute pe oameni să se apropie de Dumnezeu mai mult îi îndepărtează de El şi de semenii lor.

Pentru a afla mai multe despre temele tratate aici, sunt necesare lecturi suplimentare. Mai jos e o scurtă listă, care poate fi apoi completată de fiecare cititor, din aproape în aproape, în funcţie de interesele personale.

a) Lucrări generale despre învăţătura creştină şi despre religie în general publicate de diferite Biserici şi scrise de teologi de diferite confesiuni

***, *Invătătura de credinţă ortodoxă, Editura Renasterea,* Cluj-Napoca, 2003 *Catehismul Bisericii Catolice,* Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, 1993 Charles Haddon Spurgeon, *Catehism biblic,* trad. de Olimpiu Cosma, Editura Agape, Făgăraş, 2004 (învăţătura de credinţă redactată de celebrul predicator baptist din secolul XIX)

Michel Kubler, Mic îndreptar de credinţă: O incursiune sintetică si accesibilă în istoria, doctrina si trăirea credintei cres tine, trad. de Francisca Băltăceanu s i Monica Bros teanu, Humanitas, Bucureşti, 2014 Gianfranco Ravasi, *întrebări privitoare la credinţă: Ifo de răspunsuri la întrebările celor care cred şi ale celor care nu cred,* trad. de Anamaria Gebăilă şi Bogdan Chioreanu, Humanitas, Bucuresti, 2011

Antoine Sfeir, Katia Mrowiec, Michel Kubler, Dumnezeu, Iahve, Allah: Katia Mrowiec, Michel Kubler, Antoine Sfeir răspund la ioo de întrebări ale copiilor despre cele trei mari relagii monoteiste, trad. de Georgeta-Anca Ionescu, ed. a II-a, Humanitas, Bucureşti, 2018

b) Biblia şi introduceri referitoare la aceasta

Biblia propriu-zisă (a se vedea şi capitolul dedicat acesteia în volumul de faţă); sunt foarte utile acele ediţii ale Bibliei ce cuprind introduceri, comentarii şi note explicative pe marginea textului.

***, *Cela mai frumoase pagini de înţelepciune biblică,*

trad. din ebraică s i greacă veche de Monica Bros teanu s i Francisca Băltăceanu, cu un cuvânt însotitor de Andrei Ples u, Humanitas, Bucureşti, 2015

******, Cele mai frumoase povestiri din Biblie, trad. din ebraică,* aramaică şi greacă veche de Monica Broşteanu şi Fran cisca Băltăceanu, cu un cuvânt însoţitor de Andrei Ples u, ilustraţii de Mihail Coşuleţu, Humanitas, Bucureşti, 2013**

Jean-Pierre Bagot, Jean-Claude Dubs, *Cum să citim Biblia,* Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, 1994

Xavier Léon-Dufour (coord.), *Vocabular de teologie biblică,* Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, 2001

Andrei Pleşu, *Paraboleee lui Usus: Adevărul ca poveste,* ed. a Il-a, Humanitas, Bucureşti, 2015

Geoffrey Wigoder (coord.), *Enciclopedia iudaismului,* trad. de Radu Lupan şi George Weiner, Hasefer, Bucureşti, 2006

c) Teologia Părinţilor Bisericii din primele veacuri ale creştinismului

Hans von Campenhausen, *Părinţii greci ai Bisericii,* trad. de Maria Magdalena Anghelescu, Humanitas, Bucureşti, 2005

Hans von Campenhausen, *Părinţii latini ai Bisericii,* trad. de Maria MagdalenaAnghelescu, rev. de Anca Manolescu, Humanitas, Bucureşti, vol. I—II, 2005

d) Alte subiecte şi teme mai restrânse

Jean Comby, *Sâ citim istoria Bisericii,* trad. de Mariana Petri- şor, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, vol. 1—11, 1999-2000

Brant Pitre, Isus Mirele: Cea mai frumoasă poveste de dragoste a tuturor timpurilor, trad. de Tariana Niculescu, Humanitas,

Bucureşti, 2018

> 7

Brant Pitre, Misterul Cinei de pe urmă: Isus şi r^lacinilo iudaice ale Euharistiei, trad. de Monica Brosteanu, Humanitas, Bucureşti, 2016

La Editura Humanitás au mai apărut: MIHAI FRĂŢILĂ

Există o zare ***

Cele mai frumoase povestiri din Biblie ***

Cele mai frumoase pagini de înţelepciune biblică

MICHEL KUBLER

Mic îndreptar de credinţă

BÁRT D. EHRMAN

Ce s-a pierdut din creştinism

BRANT PITRE

Misterul Cinei de pe urmă

Fotografia de pe copertă ©
Guliver/Getty Images/Fox Photos

„Orice lucru e ca o oală cu două toarte: una de care poţi să-l apuci, cealaltă de care, apucându-l, te arzi.” Această vorbă a lui Epictet îmi pare că

rezumă cel mai bine ajutorul pe care i-l dă cititorului cartea de faţă. Scrise cu limpezime, paginile lui Wilhelm Tauwinkl răspund în fond la această întrebare: cum pot religia şi credinţa să ne întunece mintea şi să ne schimonosească purtarea, în loc să ne ajute şi însenineze?

Toată viaţa, în apropierea celor sfinte, am auzit expresia „e pe placul lui Dumnezeu". Sau „e voia Domnului". Dar, mă întrebam, cum pot fi aflate placul sau voia Domnului cu măsura omului? Există vreun muritor „hăruit" în asemenea măsură încât să pretindă că îi cunoaşte lui Dumnezeu, în fiecare clipă şi împrejurare, gândul şi placul? Apoi, se măsoară iubirea de Dumnezeu neapărat prin mersul la biserică, prin rugăciunea care *cere* ceva pentru cel ce se roagă, prin pioşenia afişată public? Nu cumva tot ce ţine de spaţiul credinţei se validează mai cu seamă în raport cu *fapta* cântărită în spaţiul moralităţii umane?

Într-o lume plină de bigotism şi superstiţie, de o modestă catehizare a credincioşilor şi nu întotdeauna de o autentică vocaţie a unora dintre slujitorii credinţei, cartea profesorului Wilhelm Tauwinkl, prin pros-

peţimea ei, face mai inteligentă lumea în care trăim. Rar mi-a fost dat să citesc un text mai dezinhibat scris de un teolog în România.

GABRIEL LIICEANU

9789735065829

trează pe acesta.

5. Intenţia acestei cărţi

Această carte va încerca să discearnă între scopul benefic al religiei şi detaliile opţionale sau chiar dăunătoare. Diferitele capitole explică şi anumite elemente ale credinţei şi vieţii creştine, care sunt mai des interpretate greşit sau tendenţios, atât de creştinii înşişi, cât şi de cei care privesc din afară, iar apoi trag concluzia că tot creştinismul e greşit, de la cap la coadă. Dacă aceste lucruri sunt luate în înţelesul lor corect, de la sursă, credincioşii au parte de mai puţin stres, iar observatorii din afară, de mai puţine nedumeriri.

2. Atunci ce *este* Biblia?

Sunt multe păreri deformate şi tendenţioase despre Biblie. Dar, până la urmă, ce *este* ea? Denumirea ei explică foarte puţin, dar oferă un prim indiciu că lucrurile sunt complicate: